

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

TIDSKRIFT FÖR HEMMET,

TILLEGNAD

NORDENS QVINNOR.

TOLFTE ÅRGÅNGEN.

Fjerde och Femte häftena.

Innehåll:

	Sid.
26. Huru skall bibeln kunna göras till en levande makt i vår tid? II. Af <i>Esselde</i>	205.
27. Qvinnan såsom läkare. Af <i>St</i>	211.
28. Meddelanden från kriget genom <i>Esselde</i>	233.
I. Bref från Rhentrakten, sommaren 1870. Af <i>T. M.</i>	
II. Den franska Central-Komitén för sårades och sjukes vård. Af <i>F. N. Staafj.</i>	
III. Bref till en svenska från Miss <i>Florence Näglingale.</i>	
IV. Utdrag af ett bref från en ung fransyska till en vän i Sverige.	
29. Bergtallen. Poem af <i>L. C. K.</i>	298.
30. Fruntimmers-Komitén för insamling af gåfvor till sårade och sjuke i fält. Af <i>Esselde.</i>	299.
31. Nordiske kvindeskikkelser. 4. Karen Brahe. Af <i>Richard Kaufmann.</i>	304.
32. Nytt på vår bokhylla. Öfversigt. Af <i>Reader.</i>	306.
33. Öppen talan. Till rättstafningsfrågan. Af <i>Kr.</i>	315.

STOCKHOLM,

P. A. NORSTEDT & SÖNERS FÖRLAG.

26. Huru skall bibeln kunna göras till en lefvande makt i vår tid?

II.

Den kristna församlingen är ett barn af sin tid, och en af hennes lärares första, alltför ofta förbisedda, pligter är att lära förstå sin tid, och genom den sina åhörare, säger Mr A. *Decoppet*, af hvars föredrag, vid ett religiöst möte, förlidet år, vi här gjort en fri studie, till belysande af den viktiga frågan ¹⁾).

Men hvilka egenskaper utmärka då tidens skaplynn? Först och främst den att vara en brytnings-, en öfvergångstid, full af stridiga jäsännen, hvilka utbrista öfverallt och med vindens snabbhet kringföras på alla områden. De nya idéerna stanna icke nu som förr inom de lärda samfundet; de vädja ej blott till bildningens fåtal, utan till folken i massa. Följden är ett vacklande i tro, eller åtminstone en djup oro i sinnena. Härmed följer ej sällan den sedliga känslans förslappning. Tron på det sanna kan ej undergräfvast utan att viljan och kraften till det goda lider deraf.

Bland tidens skärande missljud är det ett, som genomtränger och öfverröstar alla de öfriga — *tviflet*; väl icke 1700-talets gycklande, lättsinniga otro, men det allvarliga, forskande, ej sällan vemodiga och derigenom blott så mycket farligare tviflet. Man kan icke mera fördölja för sig sjelf det faktum, att en ny och stor rörelse pågår, ej blott mot *kyrkans* bekännelse, men mot *all* religiös tro. Och denna vår tids ateism är så mycket farligare, som den uppträder, icke blott såsom en simpel andlig utsväfning, utan under larven af en folkens befriare från tyranniets ok.

Med hvilka vapen bekämpa nu kristendomens väktare den anstormande otron? Visserligen höjas många bevekande och

¹⁾ Des besoins actuels de la prédication dans nos églises; Rapport présenté à la Conférence nationale évangélique du midi.

vältaliga röster till trons försvar, och likväl — hvem kan väl dölja för sig det skärande missförhållandet mellan anfall och försvar? — hvem har ej grämt sig öfver trosförsvarets relativa maktlöshet?

Den katolska kyrkan har, med sitt non possumus och, nu senast, med den påfliga ofelbarhetsdogmen, fällt sin egen dom. Man skulle nästan kunna säga att hon gjort sitt bästa, att undergräfvat den ringa återstod af tro, som ännu finns kvar.

Protestantismen allena kan, sedan hon pånyttfödd utgått ur sin egen brytningskamp, rädda samhället.

Det finnes således intet skäl till misströstan. Brytnings-tiderna äro smärtsamma, men de äro icke ofruktbara. Man sår under tårar, och får man också ej deltaga i skördearbetet, så — hvad mer? Sådnen är dock gjord!

Med alla sina lyten, har vår tid stora, kanske öfvervägande förtjenster. På samma gång han skakat grundvalarne för auktoritets-tron, har han skakat upp ligkiltigheten ur hennes sömn och tvingat människorna att gå ut och söka sanningen. Redan det att religionsfrågorna öfver allt stå på dagordningen innebär en ofantlig fördel för kristendomens förkunnare.

Äfven erkännandet af den fria forskningens rätt är, ehuru missbrukad denna ofta blifvit, en af tidens stora förtjenster. Menskligheten vill ej mera behandlas som barn; hon känner sig myndig, hon vill se med egna ögon; deraf ett begär efter insigt och vetande, som öfver allt söker tillfredsställelse; och det är utom allt tvifvel, att ju mera upplysta folken blifva, ju bättre de lära att forska i skriften och med henne jemföra predikanternas lärdomar, desto bättre blir jordmånen beredd för det evangeliska utsädet.

Vår tid har stött ifrån sig den kristna dogmen, men detta har icke hindrat honom att göra omätliga framsteg i kristendomens tillämpning på samhället. Han älskar friheten, fördrag-samheten, jemlikheten, freden; han fordrar aktning för all ärlig öfvertygelse; han drömmer om en broderförening mellan alla folk; han arbetar på alla samhällsklassers ekonomiska och sedliga lyftning. Fattig på stora personligheter har han dock upptäckt personlighetsprincipen och väckt känslan af personligt ansvar och personlig själfstyrelse.

Dessa äro oskattbara stödjepunkter för evangelii förkunnare. Rätt fattad leder friheten till evangelium, likasom evangelium till friheten. Den från det förflutnas vantro och öfverdrift fri-

gjorda kristendomen innebär det moderna samhällets enda frälsning, *just emedan hon är all frihets vilkor och lag.*

Men om detta är en trogen, fastän svag bild af vår orofulla tid — hvad hafva vi då att säga honom? På hvad sätt skola vi, kristne lärare, tilltala dessa själar, som komma till oss, för att söka ljus och frid? Huru skola vi kunna göra evangelium till en lefvande makt i vår tid?

Den uppgift, som föreligger en ordets förkunnare, har i alla tider varit lika stor som svår; hon är det i dubbelt mått under en brytningstid, sådan som den närvarande. Väl behöfde vi att engeln komme och renade våra läppar med det glödande kolet från den eviga kärlekens altare!

Blotta predikan är icke nog för att motsvara tidens fordringar. Det religiösa behovet är alltför omätligt, allt för mångsidigt och sjelfmotsägande, för att kunna tillfredsställas endast af de söndagliga uppbyggelsestunderna i templet.

Predikan är ett vapen för villfarelsens bekämpande och sanningens utbredande, men den kristliga vetenskapen måste verka sitt verk hand i hand med henne. Hon allena kan gen-drifva positivismens och panteismens påståenden, genom att visa huru skriftens lifsåskådning, rätt fattad, är tusenfaldt mera förnuftig och mera sannt vetenskaplig, än den, med hvilken man i våra dagar vill vederlägga densamma.

Den kristliga vetenskapen tillhör det att ådagalägga den innerliga öfverensstämmelsen mellan förnuft och tro, att visa huru de system, med hvilka man vill ersätta kristendomen, erbjuda lika stora, om ej större, svårigheter för tanken som evangelium, samt att, med det material uppenbarelsen och det kristliga samvetet erbjuda, lägga grunden till en ny och sannare filosofi.

Slutligen måste äfven den kristna litteraturen verka i samklang med predikan. Också hon måste »gå ut och lära allt folk», uppställa *sina* skrifter och afhandlingar, ja *sina romaner*, emot otros litteraturens, följa fienden på alla områden och bekämpa honom med alla sanningens vapen.

Men, för att återkomma till vår första fråga: *hvad är den kristlige predikantens uppgift för vår tid?* I första rummet att *väcka*. Det är icke med kyrkotukt och liturgi, icke med sjelfva bekännelsen såsom sådan, utan endast genom väckande af en personlig öfvertygelse, en lefvande tro, som vi kunna hejda materialismens öfverhandtagande störtflod och afvärja de faror, som under olika former hota Kristi kyrka. Det är icke formerna,

som skapa lifvet, utan lifvet som framkallar formerna. Sökom först efter Guds rike så faller oss allt annat till!

Hvad fordras nu för ett sådant uppväckelsens arbete? Ingenting annat än evangelium i hela dess renhet och enkelhet — bättringens och försoningens stora elementarsanningar. Predikan har länge varit fåfäng, därför att hon aflägsnat sig från den evangeliska renheten. För att återtaga sin styrka måste hon återföras till enkelheten af Kristi framställningssätt.

Kristendomens grundsanningar, starkt betonade, är den häfstång, som har mesta kraft att röra själarne. »Evangelium tilldrager just genom hvad det har frånstötande», säger Vinet. »Dess kraft ligger i sjelfva dess skenbara dårskap, i läran om alla dessa ting, som intet öra hört och intet öga sett och som i ingen människas hjerta stiget är, men som Gud uppenbarat för dem han älskat.»

Men tillämpningen måste gå hand i hand med läran. Under förflutna tider af stort väckelsearbete hade man öfverarbetat det dogmatiska materialet. Till en tid lät sig församlingen nöja härmed, men en reaktion följde, och den var fullt berättigad. Predikan är ofta alltför litet praktisk. Läraren måste taga sig till vara för båda ytterligheterna. Läran och tillämpningen, troslifvet och handlingslifvet, måste sammansmältas till en levande enhet.

Ensamt förkunnandet af det rena evangeliet är dock i vår tid icke nog, för att tillfredsställa församlingens andliga behof. Församlingsläraren borde derjemte under enskilda sammankomster söka utveckla de mera vetenskapliga sidorna af kristendomen och ställa dem i samband med dagens frågor och samtidens tankearbete, dock med undvikande af all direkt polemik. Bästa sättet att bekämpa villfarelsen är att helt enkelt förkunna sanningen. Icke heller böra dessa framställningar göras utslutande till kritiska undersökningar. Att allt för ofta ifrågasätta sanningens ofelbarhet under förevändning att pröfva henne, leder omärkligt till otro. Genom att i otid bekämpa en villfarelse, menar Decoppet, kan man alstra den i en själ der den förut icke fanns till.

Hvad tiden kräfver är, icke så mycket ett försvar af kristendomen, som icke mer ett afslöjande af hennes rätta väsende, i det hon framställes, icke såsom en den nya tidens fördömare och bekämpare, utan såsom dess ende upprättare och frälsare. All ofördragsamhet, all hätskhet måste bannlysas från sanningens

förkunnande. Att framställa kristendomen som en fiende till tidens frihetssträfvande är lika osant som oklokt. Jesu ord: »den som icke är med mig han är emot mig!» hvilka så ofta anföras till stöd för detta påstående, förmedlas af detta andra: »den som icke är emot oss han är med oss.» Paulus lär oss huru man här bör förfara, då han i den hedniska gudstjensten tar en stödjepunkt för evangelium. Må ordets förkunnare söka i tidsandens goda sidor nya fästen för trosbyggnaden. Tiden är frisinnad; visen honom att evangelium är det i ännu högre grad! Han älskar vetandet och yrkar på en förnuftig tro; visen honom att Kristi lära står i öfverensstämmelse med det högsta förnuftet, och endast kan vinna på vetenskapens nya segrar. Han vill gå framåt i alla riktningar af mensklig verksamhet; visen honom att grunden för allt sant framåtgående innebäres i kristendomen!

På bottnen af tidsanden och kristendomens ande gömmer sig en osynlig frändskap. De gå sida vid sida utan att känna hvarandra. Jag skulle i Kristi utsträckta hand vilja lägga den tviflande tidens, sägande: »Håll dig fast vid henne, hon är din bästa vän!»

En klar, lättfattlig och följdriktig undervisning om den kristna sanningen skulle således bilda stommen till våra andeliga föredrag, säger Decoppet.

Det är nemligen okunnigheten, icke vetandet, som står oss emot. — Denna undervisning, fortfar han, skulle dessutom bli af utomordentlig nytta för oss sjelfva. Vi skulle lärande lära, i det vi tvingades att tillkämpa oss en öfvertygelse i de punkter der vi ännu äro sväfvande. Äfven teologien måste utvecklas och gå framåt, för att följa och leda sin tid.

Ju klarare vi inse att det är det rena evangelium, som vår tid kräver, desto klarare skola vi också inse nödvändigheten att hemta detsamma, icke från den eller den skolans eller kyrkans Kristusbegrepp, utan från den lefvande och sanne Kristus sjelf. Hvarföre förneka att kristendomens trosformler behöfva förnyas genom ett djupare studium af skriften? Om också vår tro icke rubbats af den nya kritikens arbeten, kunna vi väl säga detsamma om våra dogmatiska formler? Om också kristendomens stora fakta i våra ögon ingenting förlorat af sin visshet och sin religiösa betydelse, kunna vi väl säga, att de teorier, som skulle förklara dem och som bilda hvad man kallar *ortodoxien*, till fullo tillfredsställa oss? Hvem vågar väl påstå det? Hvem har ej inom sig erkänt, att de i många fall öfverskrida

den bibliska utsagon och i mer än ett afseende äro ofullkomliga och föråldrade!

Må vi taga oss till vara att identifiera Kristi sak med det eller det teologiska systemet! Kristendomen är visserligen i sig sjelf oföränderlig ty hon *är* sanningen; men hon förblifver dock alltid till sitt uttryckssätt underkastad utveckling.

Ju mera vi arbeta på att göra vår teologi till ett i möjligaste måtto troget uttryck af den gudomliga tanken, desto bättre skola vi befästa den rubbade tron.

Vår personliga öfvertygelse må vara hvilken som helst, fortsätter Decoppet, så låtom oss aldrig öfverskrida henne i vår predikan! Framför allting, låtom oss vara oss sjelfva! Låtom oss ej söka inpregla hos våra åhörare några satser, på hvilka vi ej sjelfva fullt tro, som vi ej tillegnat oss med tanken och erfarenheten och upptagit såsom elementer i vårt andliga lif. Vår tid är djupt individualistisk. Hvad han framför allt söker och påyrkar är personlig öfvertygelse. Hvad som ej blifvit vår andliga egendom, hvad som ej innerst öfvertygat oss sjelfva, kunna vi ej inpregla som tro hos andra.

Det gäller vidare, fortfar Decoppet, att gifva predikan intresse, att göra den enkel och folklig, men dock djup, mindre abstrakt, mera hemgående i tillämpningen, mera fri och djerf i uppfattningen, kortligen, mera realistisk, i ordets goda betydelse.

Vi måste sky enformigheten. Menniskan älskar och behöfver det nya, och det är ett berättigadt behof; sjelfva det guddomliga ordet har böjt sig derefter. Hvilken outtömlig mångfald i hennes undervisning! Natur, poesi, historia, dikt, ingenting försmår hon, för att draga oss till det allena nödvändiga. Vi måste följa det höga föredömet, om vi vilja göra skriften till en lefvande makt i vår tid. Framför allt, låtom oss öfvergifva detta konstlade manér, denna konventionela högtidlighet, denna salvesfulla ton, som blott alltför länge ansetts oskiljaktiga från en rätt-trogen predikan. Blott å embetets vägnar vinna vi numera ingen; den officiella människan är en del af den gamla, som skall afläggas. Vi måste ikläda oss den nya och låta hjertat tala. *Vi måste vara menskliga, för att kunna tilltala människor.*

Ett af hufvudvilkoren för predikantens framgång är således att han är sann — är sig sjelf trogen. Endast den egna öfvertygelsen väcker öfvertygelse hos andra; *lifvet allena ger lif.*

27. Qvinnan såsom läkare.

Frågan, huruvida det vore lämpligt att medgifva qvinnan tillträde till läkareyrket, har redan åtskilliga gånger varit väckt och afhandlad äfven hos oss, ehuru endast på ett mer obestämdt sätt, såsom ett aflägst önskemål. Den kan nu sägas hafva erhållit en bestämd stödje- och utgångspunkt genom den kungliga förordning af d. 3 sistförflutna Juni ¹⁾, hvarigenom qvinna tillerkännes rättighet att lika med man tillgodonjuta förmånerna af den offentliga och enskilda undervisning, som vid de medicinska läroverken meddelas, samt i följd deraf att läkareyrket utöfva, sedan föreskrifna examina och prof blifvit behörigen af lagda. Att nämnde förordning skulle helsas med glädje och bifall ej blott af dem, som obetingadt fröjda sig åt *hvarje* reform, men ej beräkna alla dess möjliga följder, utan ock af »qvinnofrågans» sansade anhängare, hvilka söka att klart och samvetsgrannt göra reda för sig och andra, hvarför och i hvad mån en reform är önskvärd och behöflig, och huru den på ett följdriktigt och ändamålsenligt sätt kan åvägabringas, ligger i sakens natur. Lika naturligt är det ock, att samma författning skulle emottagas med lifligt ogillande af motståndarne till hvarje utvidg-

¹⁾ Förordningen lyder sålunda:

att det må vara qvinlig studerande obetaget att, enligt föreskrifterna i stadgan den 11 april 1862 angående afgangsexamen vid rikets högre elementarläroverk, undergå sådan afgangsexamen och öfver sina dervid ådagalagda kunskaper erhålla vitsord;

att qvinlig studerande, hvilken aflagt godkänd afgangsexamen och deröfver i vederbörlig ordning inför universitetets rektor eller Carolinska medicokirurgiska institutets inspektor företett betyg, skall ega rättighet ej mindre att, enligt gällande föreskrifter, aflägga medicofilosofisk examen än ock att begagna den offentliga och enskilda undervisning, som vid de medicinska läroverken meddelas;

att vid Carolinska institutet tillfälle skall beredas för de qvinliga medicine studerande, som sådant önska, att från och med nästkommande hösttermin genomgå en särskild för dem inrättad lärokurs i anatomi;

att för öfrigt så väl universitetens medicinska fakulteter som Carolinska institutets lärarekollegium må ega att i undervisningens anordning vidtaga sådana mindre förändringar, som för dessa qvinliga studerande kunna finnas vara af behovet påkallade äfvensom att, om vunnen erfarenhet skulle dertill föranleda, i detta hänseende genom kanslersemetet vid universiteten göra anmälan; samt

att tillträde skall vara för qvinliga studerande öppet till afläggande i stadgad ordning af de för rättighet till läkareyrkets utöfning föreskrifna examina med dertill hörande prof.

ning af kvinnans verksamhet och rättigheter, som afviker från gammal häfd, och att de i denna handling skulle se, dels en riksolycka, i så fall, att kvinnan derigenom skulle frestas och lockas ut från den »sanna qvinlighetens område», dels ett ämne till hån och åtlöje, i det de gäckande fråga, om just läkareyrket är så nära förbundet med de qvinliga anlagen, om de för detta yrke nödvändiga, långa theoretiska studierna väl lämpa sig för dem, som sträfva efter att kunna försörja sig med sitt arbete, om de dertill hörande svåra praktiska kurserna äro särdeles passande för den känsligare delen af människoslägtet, o. s. v.

Vi skulle visst om dessa lösliga, mera på en antipathetisk känsla än på förnuftsslut grundade inkast kunna säga detsamma, som en af denna fraktions målsmän har sagt om den kongl. förordningen, nemligen att vi ej anse dem värda så synnerligen stor uppmärksamhet och i följd deraf ej heller förtjenta att upptagas och besvaras. I sig sjelfva äro de det också ej, men i anseende till det inflytande de kunna utöfva på personer, och bland dem kanske företrädesvis på qvinnor, som vant sig att mera bedöma saker och förhållanden efter sin egen (eller kanske lika ofta efter någon annans) individuella känsla än efter en förutgången noggrann och opartisk pröfning, torde det ej vara ur vägen att något närmare skärskåda dem, då man lätt finner deras ohållbarhet.

Vi anse oss af denna anledning ej en gång böra förbigå det ofta upprepade ordandet om denna »sanna qvinlighet», som våra antagonisterna synas anse sväfvä i största fara vid hvarje steg en kvinna vågar taga utom »hemmets helgedom», vid hvarje fjät, som aflägsnar henne från de häfdvunna gamla hjulspår, der sedan sekler tillbaka hennes bana genom lifvet blifvit förlagd. Skalden visar en riktigare uppfattning af kvinnans skaplynne, då han säger:

»som sömmerska, som amazon,
en qvinna är ändå en qvinna».

Och så är det. Ty den *sanna*, den äkta qvinligheten är ej den, som af nödvändigheten gör en dygd, den framtvings icke af den strängaste vaksamhet, den är, kanske mer än något annat, den i hjertat fördolda människan. Enligt vår åsigt är denna qvinlighet (som ytterst måste hvila på religiös grund) en sammanfattning af de ädlaste egenskaper, hvilka anses såsom utmärkande för kvinnan. Skulle *den* då bortdunsta, såsom snö för solens strålar, vid hvarje ovarsam beröring med den yttre

verlden, med obehagliga förhållanden, hvarför dock *hvarje* qvinna någon gång kan blifva utsatt? Vi kunna ej föreställa oss det. Vi anse tvärtom just denna qvinlighet vara det skyddsmedel, hvilket uppehåller, bevarar, ja, hvarför ej säga helighåller qvinnan, då hon af en eller annan orsak utträder ur hemmets vårdande hägn, då hon ensam, på resor, i fremmande land, under brydsamma förhållanden, i farans ögonblick, ej har någon annan försvarare och hjälpare att tillgå, än sin fasta tro på Guds beskydd och medvetandet om sin egen rena qvinlighet. Det är i sådana pröfvostunder man kan bedöma halten af denna qvinlighet, men föga värde och verklighet har den, om den, i stället för att af dem stärkas och renas, försvagas och förjagas. Skulle någon vilja utkasta en anklagelse om bristande qvinlighet mot *Jeanne d'Arc, Florence Nightingale, Elisabeth Fry, Lotten Wennberg* och hundratals andra qvinnor, hvilka på ett eller annat sätt brutit sina egna banor, blefve denna visst emottagen med ett allmänt och rättvist ogillande. Hvarför då vilja skrämma vår tids och vårt lands unga döttrar med påståendet, att hvarje steg på af qvinnan hittills icke eller ock endast sällan beträdda banor, vore det ock för utvecklingen af ovanliga anlag, för ernäendet af ett ädelt mål, bör stämplas såsom vådligt för den sanna qvinligheten? Om vi ej fruktade att träda grannlagenheten för nära, skulle vi kunna nämna en ung qvinna, som innehar en till viss grad offentlig befattning, der hon under ganska brydsamma, ofta motbjudande förhållanden, dock aldrig ett ögonblick åsidosatt sin qvinliga värdighet och i följd deraf ej heller af någon sett den kränkt. Modig, ihärdig, förlitande sig på Gud och medveten om sina rena afsigter, har hon på den af henne nybrutna banan förvärfvat allmän aktning och villigt erkännande af sina stora förtjenster.

Och hvarföre skulle ej en dylik lön kunna vinnas af hvarje ädel svensk qvinna, som eger mod, ihärdighet och förmåga att med framgång egna sig åt läkareyrket? Vi äro fullt medvetna om de många svårigheter en qvinna måste kämpa sig igenom, för att blifva vägbrytare på den nya banan, men vi anse dem lika litet oöfvervinnliga, som vi skulle vilja kalla den oqvinlig, hvilken uppträdde för att våga försöket. Huru ofta måste ej qvinnan i vården om kära anhöriga hårda sina nerver, undertrycka sin qvinlighets ömtåligaste känslor, utan att det derföre faller någon in att kalla henne oqvinlig. Huru ofta måste hon ej göra detsamma i än högre grad, då det gäller egna sjuklig-

hetsförhållanden, rörande hvilka ingen qvinna rådfrågar en manlig läkare, utan att känna sin qvinliga blygsamhet djupt och svårt sårad. I dylika fall ålägges henne såsom en pligt att beherrska och undertrycka en ömtålig och blyg qvinlighets känslor, skall man då kunna lägga henne till last, om hon har själsstyrka nog att opåkallad göra det, när hon af en inre kallelse känner sig manad att söka sin lifsuppgift i en verksamhet, hvori hon *kan* blifva en verklig välgörarinna för så många af sina lidande medsystrar? Vi måste med aposteln säga: »bort det», och vi våga påstå, att den, som förnekar tillvaron af qvinlighet och blygsamhet hos en qvinna, hvilken ledd af här ofvan antydda bevekelsegrunder, hänvänder sig till läkekonstens studium, gör det, emedan han sjelf ej mäktar fatta sanningen af satsen: »dem renom är allting rent».

Utan bestämda naturliga anlag, verklig kallelse derför och fast vilja skall dock, enligt vår öfvertygelse, ingen qvinna välja läkareyrket till lifsuppgift eller såsom medel till sjelfförsörjning. Det medför alltför stora svårigheter, det har i sig alltför mycket, som är motbjudande för den qvinliga känslan, mödorna, ansträngningarne, obehagen synas vida större än fördelarne, för att medgifvandets af tillträde dertill skall kunna betraktas såsom ett lockbete, hvilket förleder qvinnan att för det samma åsidosätta sin egentliga verksamhet. Läkarekallet skall derföre, efter all sannolikhet, endast undantagsvis blifva qvinnans.

Men undantagen tarfva inga lagar, skall man kanske säga. Vi kunna ej dela denna åsigt, der just undantagen dock kunna blifva af betydlig vikt för det allmänna. Utan att förbise det rättvisa i förhållandet, att hvarje mensklig varelse, vare sig man eller qvinna, erhåller rättighet och tillfälle att utveckla de anlag, som Skaparen sjelf nedlagt i dess natur, tänka vi likväl härvid än mer på de många, som medelbart skola draga oberäknelig fördel deraf. Vi tänka på alla de lidande qvinnor, för hvilka läkare af deras eget kön skulle blifva en sann välsignelse; vi tänka på de många fall, då ett börjande sjuklighetstillstånd, i tid uppmärksamadt och rätt behandladt, lätt nog kunnat blifva motarbetadt, men i stället fått urarta till ett obotligt ondt, emedan patientens qvinliga blygsamhet och finkänslighet motsatt sig rådfrågandet af manliga läkare; vi tänka på den själstortyr, som många qvinnor måste underkasta sig, för att göra våld på dessa så naturliga känslor och, i betraktande af allt detta, kunna vi ej afhålla oss från att med fullaste öfver-

tygelse utropa: gifve Gud, att det måtte finnas qvinnor med mod och krafter stora nog, för att öfvervinna alla de hinder, som otvifvelaktigt skola möta den qvinliga läkaren på den ännu obrutna banan!

I hvad vi här ofvan sagt, hafva vi sökt besvara de inkast mot qvinnans idkande af läkareyrket, hvilka stämpla detta såsom oqvinligt och opassande, och i stället framställt de välgörande följder, som, enligt vår åsigt, kunna och böra härflyta deraf. Farhågan att qvinnor, genom möjligheten af tillträde till nämnde yrke, kunna lockas från sin naturliga och egentliga verkningsskrets, är allt för obefogad och hemtad ur luften, för att förtjena annan vederläggning än det lilla vi redan yttrat derom. Detta kan äfven tillämpas på antydningen, att de för detta ändamål nödvändiga studierna blifva alltför dyrbara för den, som hufvudsakligen betraktar läkarens kall såsom ett försörjningsmedel. Af samma orsak skulle ju då också hvarje obemedlad yngling vara utestängd från denna bana, och vi hafva likväl många bevis på att så ej är förhållandet.

En annan del af den fråga, hvarmed vi här sysselsätta oss, gör deremot giltiga anspråk på större uppmärksamhet och närmare utredning, och den lyder sålunda: kunna qvinnor verkligt hafva tillräckligt stora anlag för läkareyrket, för att de skola förmå tillegna sig dertill erforderliga kunskaper och med framgång utöfva detsamma? Detta spörsmål besvaras bäst genom fakta. För att taga de exempel först, som ligga oss närmast till hands, vilja vi då anföra åtskilliga svenska qvinnor, hvilka, oaktadt de utomordentliga svårigheter, som bristande studier, omöjligheten att erhålla god handledning och undervisnings-materiel, m. m. lagt i deras väg, dock lyckats tillvinna sig en ej obetydlig skicklighet i vissa grenar af läkekonsten, och dermed ej ringa anseende och förtroende. Om vi såsom dessas representanter nämna: *Kisamor*, Jungfru *Åhrberg*, Fru *Hansson*, Mamsell *Åström*, veta vi nogsamt, att många af våra landsmän skola emottaga ett dylikt meddelande med förnäm axelryckning och medlidsamt småleende, yttrande något om qvacksalveri eller dylikt; andra skola kanske, såsom bevis på bristfälligheten i dessa läkarinnors insigter, framdraga fall, då de misslyckats i sina bemödanden, ja, då de snarare skadat än gagnat den hjälpsökande. Må vara att så kunnat förhålla sig, men låtom oss vara rättvisa och opartiska. Hvad medicinska misstag beträffar, finnes manne bland våra mest kunskapsrike,

skicklige och ansedde läkare någon ende, som *aldrig* gjort sig skyldig dertill? Jemför sedan alla de tillfällen *de* haft, att inhemta kunskaper och upplysning, att tillegna sig insigter och erfarenhet, med den obetydliga andel deraf, som stått dessa qvinnor till buds, och man måste i sanning förvåna sig öfver de senares utmärkta anlag, beundra den ihärdighet, den jernvilja, hvarmed de, lydande en inre oemotståndlig maningsröst, förmått förvärfva sig de kunskaper, den skicklighet, som satt dem i stånd att med ej obetydlig framgång utöfva den del af läkekunsten, hvaråt de egnat sig, och hvarom hundratals helbregdagjorda patienter bära ett tacksamt vittnesbörd. Har man med sådana exempel att åberopa ej skäl till antagandet, att qvinnor, utrustade med dylika anlag, och med samma tillfällen till dessas utbildande, hvilka stå manliga studerande till buds, väl, åtminstone i vissa grenar, skulle kunna fylla en plats bland läkekunstens adepter?

Detta med afseende på vårt eget fädernesland, der hittills, utom i en viss specialitet, hvars vigt vi dock för ingen del förbise, ej någon möjlighet förefunnits för qvinnan att inhemta medicinsk undervisning. Vi vilja nu vända våra blickar till det land, hvarifrån denna rörelse i våra dagar först utgått, och der qvinnans befogethet att utöfva läkareyrket ej mer ifrågasättes, vi mena Nordamerikas Förenta Stater.

Elisabeth Blackwells namn är ej obekant för någon, som med intresse och uppmärksamhet följt denna frågas gång och utveckling, och egarinnan deraf tillhör äran att hafva varit den första qvinna, som häfdat sitt köns rättighet att intaga en ansedd plats bland Esculapii söner. Hon är af engelsk börd, men fadern, en ruinerad köpman, öfverflyttade med sin familj till Amerika. Ryckt från den genom en förtidig död, lemnade han vid sin bortgång nio barn i högst bekymmersamma omständigheter. Biträdd af sina systrar, öppnade *Elisabeth* en skola för att bidraga till familjens underhåll och fortfor dermed till dess alla hennes syskon voro i stånd att försörja sig sjelfva, eller 1844. Tanken att egna sig åt läkareyrket hade redan då slagit rot i den unga flickans sinne, men som medel ännu felades henne att sätta sin plan i verket, sökte hon att bereda sig sådana genom att fortfarande sysselsätta sig med undervisning i franska och tyska språken, i teckning och musik. På samma gång gjorde hon förberedande studier, deribland i latinska språket, till den medicinska vetenskapen och lyckades häruti er-

hålla behöfliga råd och god handledning af en ansedd läkare, som med intresse och välvilja understödde den unga qvinnans bemödanden. Efter att sålunda hafva använt trenne år, sökte hon vinna tillträde till någon af Philadelphias medicinska undervisningsanstalter, men utan framgång. Hon genomgick då för särskilda läkare en enskild kurs i anatomi och dissektion, en annan i obstetrik. Detta fragmentariska sätt att studera vetenskapen tillfredsställde henne dock icke, ej heller kunde det föra henne till det mål hon föresatt sig — erkänt tillträde för qvinnan till läkareyrket. Sådant kunde blott vinnas genom deltagandet i reguliert ordnade medicinska studier och erhållandet af diplom på grund af behörigen aflagda kunskapsprof. *Elisabeth* eftersträfvade båda.

Väl hade redan förut i Förenta Staterna mången kvinna uppträdt såsom sjelfbildad och sjelfgjord läkare, men detta var ej i *Elisabeths* smak. Hon ville ej allenast för sig, utan äfven för sitt kön fullständigt öppna den nya banan. »Af naturen begåfvad med ovanlig energi, med stor förmåga af concentration, med praktisk skarpblick, djupt liggande enthusiasm, mycken sjelfbeherskning, i förening med ett lugnt och stilla väsen, syntes hon särskildt egnad att såsom banbrytare öfvervinna alla de svårigheter, som ställde sig i hennes väg», säger en hennes biograf.

Besluten, som hon var, att vinna tillträde till en medicinsk undervisningsanstalt, skaffade hon sig uppgift på alla sådana i Förenta Staterna befintliga, och ställde till en efter annan i detta syfte en ansökan, åtföljd af betyg om genomgåendet af nödvändiga preliminär-studier. Från tolf erhöll hon afslag.

Slutligen öppnade sig ljusare utsigter. Fakulteten i Medical College at the University of Geneva, staten New-York, afgaf det utlåtande, att inga skäl funnos för uteslutande af en kvinna från den medicinska undervisningen, förutsatt att hon egde de erforderliga förkunskaperna; den ansåg dock att frågans slutliga afgörande borde bero på studenterna sjelfva, hvarför dessa sammankallades för att yttra sig deröfver. Följden af deras öfverläggningar blef en formlig inbjudning från medicinska fakultetens studenter vid nämnde College till Miss *Elisabeth Blackwell* att deltaga i deras studier, jemte en förpligtelse af en för alla och alla för en att, »om hon det gjorde, de aldrig genom ord eller handling skulle komma henne att ångra detta steg».

I anledning här af inregistrerades *Elisabeth Blackwell* i November 1847 såsom student vid medicinska fakulteten i Geneva och idkade sina studier med en ifver, motsvarande den ihärdighet hon utvecklade för att vinna sin önskan. Under ferierna erhöll hon tillträde till ett större sjukhus, der hon egnade sig åt de qvinliga patienternas vård.

I Januari 1849 erhöll hon, tillika med flera manliga studiekamrater, högtidligt sitt diplom. Enligt bruket borde emottagaren af ett sådant yttra några ord såsom tacksägelse. Dr *Elisabeth* sade med låg röst: »jag tackar Er, Hr President, för den stadfästelse af mina studier, hvilken jag erhållit af den undervisningsanstalt, hvars Preses Ni är. Med den Högstes bistånd skall det blifva mitt lifs allvarligaste bemödande att göra heder åt det diplom, hvarmed Ni bevärdigat mig.»

I sitt avslutningstal syftade Universitetets President på det tillträde till undervisningen, som blifvit den qvinliga studenten beviljad, såsom en i allo helsosam åtgärd, tilläggande, »att det nit och den ihärdighet i studier, som hon bevisat, varit ett lysande föredöme för hela corpsen, att hennes närvaro i alla hänseenden utöfvat ett välgörande inflytande på hennes studiekamrater och att hennes lärares uppriktigaste välönskningar skulle följa henne på den framtida banan.» Den af henne författade afhandlingen lofordades högligen af Professorerna och trycktes på Fakultetens bekostnad.

För att fullborda sina studier begaf sig Dr *Elisabeth* nu till Europa och erhöll, efter någon tids vistande i Paris, ehuru ej utan ganska mycken svårighet, plats såsom lärjunge vid *l'hôpital de la Maternité*, äfvensom tillåtelse att besöka några andra sjukhus. Under ledning af en bland denna hufvudstads anseddaste läkare, gjorde hon ytterligare studier i anatomi och dissektion.

Efter att hafva besökt Gräfenberg och i London än vidare studerat den praktiska medicinen i *St Bartholomew's* och *Woman's hospital* samt gjort sig bekant med grunderna för sjukgymnastiken, sådana de voro uppställda af Ling och i den engelska hufvudstaden tillämpade af hans lärjunge *Georgii*, återvände *Elisabeth Blackwell* år 1851 till Amerika, medförande många hedrande intyg öfver sina kunskaper och sin skicklighet, deribland af män så väl kända i läkarekonstens annaler som Baron *Dubois*, Dr *Hue* och Dr *Paget*.

Hon bosatte sig nu såsom praktiserande läkare i NewYork, men det visade sig snart att fördomarnes sega makt ännu ej var öfvervunnen. Småningom besegrades den dock af *Elisabeth Blackwells* tåliga ihärdighet och aldrig vikande energi; hennes praktik utvidgades, hennes anseende befastades och hennes manliga yrkesbröder betraktade henne ej längre med förnäm nedlåtenhet, utan konsulterade villigt med henne.

Hon ansåg dock ej härmed sitt mål vunnet, sin mission uppfylld. Hon ville ej endast bryta en ny bana för sitt kön, hon önskade äfven att detta på flera sätt måtte tillgodonjuta frukterna af hennes sträfvanden, ej blott hvad beträffar botandet, men äfven förekommandet af sjukdomar, eller, med andra ord, genom att erhålla bättre insigt i helsolagarne. För detta ändamål har hon både utgifvit arbeten öfver helsovården ¹⁾ och hållit föredrag för fruntimmer öfver samma ämne, äfvensom nitälskat för införandet af gymnastik för flickor.

1853 inrättade hon ett mindre sjukhus (*dispensary*) för kvinnor och barn med trefaldt syfte, nemligen för att meddela behöfvande kvinnor hjälp och vård af läkare af deras eget kön, gifva dem goda och behöfliga råd i afseende på deras barns helsovård och slutligen för att bilda dugliga sjuksköterskor. Stadigt, om än långsamt, utvecklade sig detta företag, samt erhöll 1857 fast fot, då det under namn af *New York Infirmary for Women and Children* öppnades i 126 Second Avenue. Detta sjukhus underhålles genom tillskott, dels af enskilda personer, dels af så väl staden som staten NewYork, och under de första sju åren af dess tillvaro insamlades dessutom betydliga summor genom en för ändamålet hållen bazar, hvartill bidrag sändes äfven från England. Antalet af patienter, som der under förlidet år erhöilo skötsel, råd och läkemedel, uppgick till mellan 6 och 7,000. En medicinsk undervisningsanstalt för kvinnor, *Woman's Medical College*, der för närvarande 26 fruntimmer idka studier, är numera förenad med nämnde sjukhus. Fakulteten består af 9 manliga och 3 kvinliga lärare, samt 5 biträdande kvinliga lärare. Undervisningen är äfven klinisk och de äldre studerande biträda vid läkarevården i sjukhuset.

Tillsynen öfver detta lazarett ombesörjes af Dr *Elisabeth Blackwell* och hennes yngre syster, *Emily*, som äfven egnat

¹⁾ *The Laws of Life, considered with reference to the Physical Education of Girls.*

sig åt läkarekonsten och, troget följande sin systers spår, likaledes genom trägna studier och samvetsgrannt arbete förvärfvat sig diplom som M. D.

En annan qvinlig läkarinna i den nya världen, som förtjenar att omnämnas, är Dr *Marie Zakrzewska*, bördig från Berlin. Dotter till en officer, som af politiska skäl nödgades lemna sin tjänst, såg hon sin mor, tvungen att bidra till familjens underhåll, egna sig åt barnmorskeyrket och deri tillvinna sig förtroende och vidsträckt praktik. *Marie*, som ofta biträdde sin mor vid sjukvården, visade så mycket intresse för läkarekonsten, så mycken skarpsinnighet i sina iakttagelser, att hon ådrog sig en viss uppmärksamhet af åtskilliga medicinska auktoriteter och en bland dem åtog sig utbildningen af hennes stora naturgåfvor i denna riktning. Denne, professor i medicin och föreståndare för ett sjukhus, ämnade uppfostra *Marie Zakrzewska* till sin suppleant och efterträdare såsom lärare i barnmorskeskolan. Olyckligtvis dog han, innan hans plan hunnit utföras, och med honom föll *Maries* stöd. Det motstånd hon rönt i sina bemödanden att fortgå på den anslagna banan, den motvilja hon kände för att gå tillbaka och nedtvingas bland medelmåttorna, sporrade henne till ett raskt beslut. Hon for till Amerika.

Utan medel, obekant med språket, måste hon bland landsmän förtjena sitt uppehälle medelst handarbete. Flitig, energisk, företagsam lyckades hon att med kunskap i engelska språket äfven förvärfva ett litet kapital, som satte henne i stånd att egna sig åt sitt älsklingsstudium. Hon fick tillträde till en medicinsk undervisningsanstalt i Cleveland, Ohio, samt erhöi der sitt diplom. Sedermera begaf hon sig till NewYork och var der systrarna *Blackwell* behjelpig vid grundandet af det redan nämnda sjukhuset, vid hvilket hon ock någon tid beklädde platsen af öfverläkare.

Ett par år senare erhöi och antog hon kallelsen att såsom lärarinna verka vid den i Boston stiftade medicinska läroanstalten för qvinnor, *New England Female Medical College*. Hennes föreläsningar derstädes ådrogo sig stor uppmärksamhet och ökade ytterligare hennes anseende. Genom sina bemödanden lyckades hon äfven här grundlägga ett sjukhus för qvinnor och barn, *New England Hospital for Women and Children*, der 1868 de hjälpsökandes antal uppgick till mellan 3 och 4,000.

Bland de många amerikanska qvinliga läkare, som nu ega ganska betydlig praktik, hafva vi äfven hört Dr *Anna Densmore* omnämnas med loford af hennes engelska yrkesbröder, samt Dr *Lucy Sewall* omtalas såsom »one of the best physicians of Boston and more remarkable for thorough refinement of mind than most women».

Af det här anförda framgår, att det verkligen lyckats qvinnan att i Amerika förvärfva tillträde till läkareyrket genom omsorgsfulla studier och ett samvetsgrannt utöfvande af med detsamma åtagna pligter. Det allvarsamma motstånd, som denna nyhet i början rönt, har småningom aftagit allt eftersom man varit i tillfälle att iakttaga de välgörande följderna af denna inkräktning på det område, hvilket man förut vant sig att anse såsom uteslutande tillkommande mannen. De qvinliga läkarnes värdiga hållning, oförvitliga seder och frihet från charlataneri ¹⁾ hafva ej kunnat förfela att utöfva sitt inflytande på det allmänna omdömet och förvärfva dem det anseende, den aktning de förtjena. Man inser i den nya världen mer och mer det lämpliga och passande deruti, att qvinnor, särdeles i ömtåliga och grannliga fall, endast skötas af qvinnor, och de idande sjelfva äro de första att med djup tacksamhet erkänna detta. Också inskränker sig de qvinliga läkarnes praktik, som sig bör, hufvudsakligen till qvinnor och barn. I Förenta Staterna har man nu anlagt flera medicinska undervisningsanstalter för fruntimmer och antalet af qvinliga läkare öppgår der redan till flera hundra.

Låt oss nu kasta en hastig blick på förhållandena i ifrågasvarande fall i vår verldsdel. Vi finna då att, enligt predikarens ord, »ingenting är nytt under solen», och att äfven i gamla världen, under snart sagdt alla tidevarf, läkekonst med större och mindre framgång utöfvats af qvinnor, om ock blott undantagsvis.

Iliaden, Odysséen omtala qvinliga läkare. Flera gamla grekiska författare nämna äfvenledes qvinnor, som gifvit prof på kunskaper och skicklighet i läkareyrket ²⁾. Det första fran-

¹⁾ Vi känna endast ett exempel på motsatsen, nemligen Dr *Mary Walker* från Amerika, som vid ett besök i Englands hufvudstad der väckte ett obehagligt uppseende.

²⁾ Bland dem en atheniensisk jungfru, *Agnodice*, som under manlig förklädnad studerade och sedermera praktiserade läkekonsten. Då en sjuk kvinna en *Tidskrift för hemmet. 12:e årg. 4:e o. 5:te häft.* 16

ska läkaresällskapet, *la confrérie de St Cosme et St Damien*, med stadgar af 1260, upptog bland sig äfven barnmorskorna. I nunneklostren utöfvades ofta läkekonsten af systrarna. Italien har under medeltiden varit känt för åtskilliga vetenskapligt bildade qvinnor och särdeles i Bologna hafva sådana till och med beklädt lärostolar vid universitetet. I 15:de århundradet omtalas *Dorothea Bucca* såsom professor i medicin derstädes. Ja, till och med så sent som i medlet af förra århundradet lär en qvinna, *Anna Morandi Mazzolini*¹⁾, der innehaft lärostolen i anatomi. Ändå senare utmärkte sig *Maria Petraccini* i Florens och *Maria Delle Donne*, som 1806 erhöll doktorsgraden i Bologna, för sina insigter i nämnde vetenskap²⁾. Äfven från Spanien omtalas en qvinna, som skrifvit och utgifvit afhandlingar i medicin, tryckta i Madrid 1588.

Ej heller Tyskland saknar liknande företeelser. Bland de tidigare gömmas *Elisabeth Keillers* namn; bland senare kunna vi nämna Fru *von Siebold* († 1849), som för sina så väl theoretiska som praktiska kunskaper i obstetrik af universitetet i Giessen erhöll medicine doktorsgraden. Hennes dotter *Marianne*, sedermera Fru *von Heidenreich*, studerade vid universiteten i Göttingen och Giessen och tog 1817 samma grad i vederbörlig ordning. Vid universitetet i Wien lära i våra dagar äfven fruntimmer idkat medicinska studier.

Bland franska qvinnor berömmes *M:me La Chapelle* för sin skicklighet i nyssnämnde gren af den medicinska vetenskapen, hvori hon till och med utmärkte sig såsom lärarinna, och ännu högre vitsord tilldelas hennes lärjunge och efterträderska, *M:me Boivin*, som 1815 erhöll öfverinseendet öfver ett stort sjukhus, och af universitetet i Marburg tilldelades ett hedersdiplom. Se-

gång vägrade att underkasta sig behandling af den förmente manlige läkaren, yppade denne sitt kön, hvilket hade till påföljd, att hon af myndigheterna anklagades och dömdes till döden. Underrättelsen härom uppväckte så mycken sorg bland hennes qvinliga patienter, att flera förklarade sig vilja gå i döden för henne och sålunda föranledde dödsdomens upphäfvande. Men ej nog dermed. I anledning af denna tilldragelse erhöilo qvinnor lagligt tillstånd att studera och idka läkekonsten samt beviljades till och med stipendier.

1) I museet i Bologna förevisas ännu anatomiska vaxfigurer af ett utsökt arbete, hvilka äro hennes verk.

2) Vid den senares 1842 timade död omtalas hon af en medicinsk tidskrift, såsom »une des gloires scientifiques de Bologne».

dan 1869 har *l'Ecole de Médecine* i Paris varit öppen för qvinliga studerande, bland hvilka äfven befinna sig engelska och amerikanska damer ¹⁾).

Några år efter det de första medicinska undervisningsanstalterna i England blifvit vederbörligen organiserade, utgafs en förordning till skydd för hederliga män och kvinnor, som af Gud fått läkegåfvan. Snart rönt dock de qvinliga läkarne motstånd, hvilket framgår af en petition, som 1421 ingafs till Henrik V, begärande »*that no woman use the practyse of fysyk under payne of long imprisonment*» ²⁾). Likväl känner man från 17:de århundradet namnen på tvenne kvinnor: *Lady Ann Halkett* och *Elizabeth Lawrence*, som då utmärkte sig för kunskaper i medicinen och med framgång behandlade äfven svårare sjukdomsfall. Mrs *Cellier*, utmärkt för sina kunskaper och sin skicklighet som *accoucheuse*, lefde under Carl II:s regering, och omtalar i en skrift, hurusom barnmorskor ej erhöillo tillstånd att praktisera, förrän de genomgått trenne examina i obstetrik inför sex kvinnor och lika många män, tillhörande yrket och med erkänd skicklighet deri, samt att de sedermera ansågos såsom medlemmar af läkarecorpsen och i denna egenskap åtnjöto lika högt anseende som de manliga yrkesbröderna. Men då 1662 denna examensskyldighet upphäfdes och tillståndsbrevet (*license*) erhöills af *Doctors' Commons* mot en viss lösepenning, sjönk nyssnämnde yrke i England så lågt i den allmänna opinionen, att praktiken häruti nästan helt och hållet öfvergick i manliga händer. För närvarande finnes i nämnde land ej lagligt hinder för någon kvinna att, huru litet hon än måtte vara kvalificerad dertill, utöfva barnmorskeyrket, och följdén deraf har blifvit, att dess idkare befinna sig på en särdeles låg ståndpunkt, ej blott i vetenskapligt, utan ofta nog äfven i moraliskt hänseende. Ej sällan åtalas de inför domstol, såsom genom vårdslöshet eller okunnighet vållande till sina patienters död.

¹⁾ På förfrågningar i detta hänseende, som af ett engelskt fruntimmer ställdes till Sekreteraren vid Ministären för allmänna undervisningen i Frankrike, lemnades följande svar: »*Je m'empresse de vous faire savoir, que le Ministre est disposé de vous autoriser, aussi que les autres dames anglaises, qui se destineraient à la médecine, à faire vos études à la faculté de Paris, et à y subir des examens.*»

²⁾ Att ingen kvinna måtte tillåtas utöfva läkekonsten vid straff af långvarigt fängelse.

Under de senare åren hafva tecken till en reaktion i detta fall börjat visa sig och allvarliga bemödanden hafva egt rum, för att åter ställa denna fråga på sin naturliga ståndpunkt, d. v. s. för att bilda qvinnor för nämnde yrke.

Till följd af dessa bemödanden konstituerade sig 1862, under namn af *Female Medical Society*, en förening, som har till uppgift att bereda qvinnor, hvilkas kallelse ligger åt detta håll, tillfälle att idka medicinska studier. För detta ändamål grundade nämnde förening 1864 en institution: *Ladies' Medical College, 164, Great Portland Street, London*, der, under ledning af erkänt skickliga läkare, bland hvilka vi kunna nämna *Dr Edmunds* och *Dr Murphy*, föreläsningar hållas och undervisning meddelas åt bildade qvinnor, så väl i läkekonstens elementer som ock i de detaljer af vetenskapen, hvilka skola sätta dem i stånd att, såsom läkare för qvinnor och barn, med framgång utöfva yrket. Denna anstalt har från flera håll och äfven af många utmärkta läkare blifvit omfattad med varmt intresse, men återigen från andra rönt ett segt och hätskt motstånd. Detta har kanske förnämligast utgått från vissa medlemmar af läkarecorpsen, som med all makt velat utestänga qvinnor från yrket, under förebärande, att de skulle taga brödet ur munnen på dem, och åtskilliga af den medicinska pressens organer hafva understödt denna åsigt. Genom flerfaldiga intriger afbröts den mellan nämnde College och *British Lying-in Hospital* öfverenskomna samverkan, sedan den till ömsesidig fördel existerat under ett år. Men den unga anstalten har ej blott rönt motstånd från den yttersta högern, äfven den yttersta venstern har dragit sin hand derifrån och betraktar den med ett visst mistroende, emedan den ej afser att bilda qvinnor till i alla grenar fullt qualificerade läkare ¹⁾. Äfven i fördomen mot barnmorskor

¹⁾ The Honorary Secretary of the Society, *Dr Edmunds*, säger härom i ett enskildt bref till förf. af denna uppsats:

"Vår stiftelse går framåt trots mycket motstånd och många falska beskyllningar. Föreningens mål är att lemna bildade qvinnor tillfälle att erhålla en grundligt vetenskaplig undervisning i obstetrik och dithörande grenar af läkekonsten och att sålunda göra qvinnor lika skickliga i denna specialitet som män. Föreningen är naturligtvis äfven en förespråkare för kvinnans tillträde till läkareyrket i sin helhet, men den anser, och jag instämmer deri, att en kärncorps af bildade qvinnor i barnmorskeyrket kommer att utgöra ett oemotståndligt avantgarde för en sådan rörelse, och att en sådan i England har flera chancer att bibehålla terrängen än fallet för närvarande skulle blifva med qvinliga läkare i allmänhet. Men det har varit någon menings-

i allmänhet har den en stötesten att öfvervinna. Emellertid har den fortgått, oaktadt alla hinder och svårigheter, som äfvenledes otillräckliga medel lägga i undervisningens gång, och vid dess sjette årsmöte förliden Maj månad upplyser årsberättelsen, att 87 qvinliga studerande der blifvit inskrifna, hvaribland 46 ogifta, 23 gifta och 18 enkor. Många af dem voro nära befryndade med läkare eller prester. En af dem beredde sig att fara till Indien som *Medical Missionary* och att i denna egenskap handla i öfverensstämmelse med *the Delhi Mission of the Society for the Propagation of the Gospel* (Föreningen för Evangelii spridande)¹). Läroämnena äro: anatomi, fysiologi, kemiens elementer, helsolära, theoretisk medicin, materia medica, obstetrik och qvinnosjukdomar. Tillfälle till klinisk undervisning vid sjukhus är äfven beredd för de studerande. Studietiden är beräknad till högst fem år. Lärjungarna hafva af sina lärare de bästa vitsord om flit, skicklighet och ett hedrande uppförande, och vid den sista årsexamen erhöilo ej mindre än 33 bland dem betyget *med beröm godkänd* för sina afhandlingar. Flera bland de fruntimmer, som genomgått denna läroanstalt, utöfva nu en ganska vidsträckt praktik och tvenne hafva erhållit anställning vid ett större sjukhus i Birmingham. Man är betänkt på att genom en *Royal Charter* (Kongl. tillståndsresolution) erhålla garanti för stiftelsens fortfarande bestånd, och i de reformer i den medicinska lagstiftningen, som man väntar af nästa parlament, hoppas man kunna åvägbringa sådana bestämmelser, att kvinnor ej vidare blifva uteslutna från läkaryrket. Ordet *person*, som förekommer i stället för man i det hvilande förslaget till en ny *Medical Act*, anses skola bidraga till undanröjandet af de formella hinder, som hittills utestängt kvinnan från den medicinska vädjobanan.

skiljaktighet i afseende på denna punkt, och åtskilliga fruntimmer yttra den åsigten, att kvinnan vid inträdet på den medicinska banan bör hafva full likställighet med mannen och ej under andra vilkor beträda den. Så ifrigt har denna åsigt blifvit förfäktad, både här och i Förenta Staterna, att den har blifvit använd såsom ett vapen *mot* det verk vår förening önskar befrämja. Min egen öfvertygelse är, att vi hafva mer sannolikhet att lyckas, om vi inskjuta kilen med den spetsiga ändan före, än om vi envisas att göra det med den trubbiga, och det förefaller mig, som borde äfven *de* fruntimmer, hvilka önska att gå längre, understödja föreningens bemödanden.»

¹) Från Indien utgår ett upprop efter i läkekonsten kunniga kvinnor, för att biträda infödda kvinnor och barn, då till dem ej manliga läkare kunna erhålla tillträde. Man har också länge talat om organiserandet af en qvinlig medicinsk mission till Indien (*Female Medical Mission*).

Likasom *Elisabeth Blackwell* har varit denna rörelses förkämpe i Amerika, har *Elisabeth Garrett* utfört samma mission i England. Denna senares namn bör ej vara obekant för de läsare af denna tidskrift, hvilka med uppmärksamhet följt densamma. Åt andra vilja vi här meddela några kortfattade uppgifter rörande detta utmärkta fruntimmer. Af ansedd familj, i lyckliga förmögenhetsomständigheter, fattade hon, ännu ung, föresatsen att egna sig åt läkareyrket. Understödd i sina bemödanden af sin fader, sökte hon vid Englands och Skottlands alla universitet (om vi ej misstaga oss) tillträde såsom *medicinæ studiosa*, men blef öfverallt afvisad. Utan att låta afskräcka sig af detta motstånd, begärde och erhöll hon slutligen tillstånd att i Apothecaries' Hall¹⁾ få genomgå der föreskrifna examina för erhållandet af *venia practicandi* eller tillåtelse för utöfvandet af läkareyrket. Med stor utmärkelse tog hon sina examina och fick efter fem års studii-kurs sitt diplom. En af hennes examinatorer har förklarad sin öfvertygelse vara, att, om henne blifvit medgifvet att vid Londons universitet aflägga kunskapsprof, skulle hon otvifvelaktigt med heder hafva tagit medicinæ doktorsgraden. Åt Miss *Garrett* anförtroddes sedermera tillsynen öfver ett sjukhus, *St Mary's Dispensary for Women and Children*, och en ansedd medicinsk tidskrift, *the Lancet*, har om hennes bemödanden afgifvit följande yttrande: »de många hinder, hvilka för kvinnor försvåra ernåendet af fullgoda kunskaper i medicinen, har Miss *Garrett* genom ovanlig energi och ihärdighet öfvervunnit efter många år af tråget arbete och betydliga omkostnader. Hon har med utmärkelse aflagt sina kunskapsprof inför den enda auktoritet, som kunde eller ville examinera henne, och hon är lika mycket berättigad att utöfva läkareyrket som någon i de förenade rikena». Förliden vår upptogs Miss *Garrett* såsom medlem af den läkarecorps, hvilken tjenstgör vid *East London Hospital for Children* (ett barnsjukhus), och var detta det första sjukhus i England, som sålunda erkände kvinnans befogenhet att utöfva läkareyrket. Hennes anseende såsom läkare är också fullt stadadt, hon har så stor praktik hon möjligen kan medhinna och det säges, att hon under förlidet år erhöll honorarier för 9,300 besök, de många fall obereknade, då hon gaf råd och recepter kostnadsfritt.

¹⁾ Orsaken hvarföre det medgafs Miss *Garrett* att aflägga sina kunskapsprof vid Apothecaries' Hall lär varit den, att i de på latin författade statuterna för nämnde corporation förekommer ordet *homo* (människa) i stället för *vir* (man).

Åtskilliga qvinliga lärjungar hafva sedan under hennes ledning studerat medicinen, men den väg, genom hvilken hon lyckades bana sig tillträde till de privilegierades krets, har blifvit stängd för hennes efterföljare. Vi kunna och vilja ej här inlåta oss i någon granskning af de bevekelsegrunder, som förmått Direktionen för Apothecaries' Hall till detta steg, men ett faktum är, att af denna blifvit fattad den resolution, det ingen medgifves examensrättighet vid nämnde institution, som ej gjort sina studier vid någon privilegierad medicinsk undervisningsanstalt ¹⁾). Detta beslut synes hafva blifvit framkalladt af en ansökan från ett fruntimmer att, i likhet med Miss *Garrett*, erhålla tillträde till examina vid Apothecaries' Hall.

En förhoppning om ljusare utsigter framskymtar likväl i det medgifvande, som från Edinburgs universitet kommit de qvinliga läkareadepterna till del. De hafva dock tum för tum nödgats tillvinna sig den sålunda nu af dem beträdda terrängen. Hedern deraf tillkommer Miss *Jew-Blake*, Mrs *Thorne* och Miss *Chaplin*; den förra har gjort sina förberedande studier i Amerika, de båda senare hafva med utmärkelse genomgått *Ladies' Medical College*. Deras ansökan föredrogs inför Universitets-styrelsen (*General Council*) i Edinburg, och en liflig, om stor meningsskiljaktighet vittnande diskussion uppstod i anledning deraf. Den liberalare åsigten segrade slutligen och de qvinliga studerande fingo tillåtelse att aflägga inträdesexamen, samt att i en privat klass erhålla undervisning af universitetets medicinska fakultet mot den afgift, som af professorerna sjelfva bestämdes ²⁾). Denna sattes dock i början så högt, att hela förslaget derigenom hotades att omöjliggöras, men genom köpsläende nedprutades den till hälften och »slutligen behöfde fruntimren blott betala dubbelt så mycket som de manliga studerande för att erhålla uppkoket af den andliga spis, som förut blifvit dessa serverad af den lärde professoren», yttrar härom en engelsk läkare, Dr *Drysdale* ³⁾). »Så chevaleresk är man i vårt

¹⁾ *Medical Times and Gazette* yttrar härom med skadeglädje: »they intend deliberately to shut the door against any further female intrusion into the Medical Profession through the portals of the Hall.»

²⁾ »Ingen kan erhålla tillträde till examen för doktorsgraden, utan att till privilegierade skolor eller lärare hafva betalt honorarium för vissa kurser af föreläsningar. Att bevista dem är deremot ej nödvändigt,» säger en engelsk läkare.

³⁾ I ett föredrag öfver *Medicine as a Profession for Women* (läkekonsten såsom ett yrke för kvinnor), hållet i *Victoria Discussion Society*. Denna för-

land emot qvinnan; annorlunda handlar man i Frankrike, der har gåfvan blifvit gifven fritt och ädelmodigt», tillägger han.

De qvinliga medicinæ studerande i Edinburg, hvilkas antal nu lärer växt till sex, hafva med tillbörlig aktning blifvit behandlade af sina manliga studiikamrater ¹⁾, och genom sina framsteg i kunskaper bevisat sig värdiga att erhålla åtskilliga pris ²⁾. Det högsta bland dessa, en bronsmedalj, togs af Miss *Peechey*, som sålunda förvärfvade sig tredje rummet i den kemiska klassen och med detsamma rättighet till ett af de stipendier, hvilka blifvit stiftade af Dr *Hope*. Men så långt sträckte sig dock ej universitetets liberalitet. Tvenne studerande, som båda erhållit lägre examensbetyg än Miss *Peechey*, föredrogos här framför henne. Detta förfarande har uppväckt ganska stor ovilja.

Såsom en motsats till detta aktstycke från det frisinnde England torde förtjena att omnämnas, det vid universitetet i Petersburg qvinliga medicinæ studerande idkat studier och erhållit doktorsgraden. Barnmorskeyrket är i Ryssland helt och hållet i qvinliga händer och dess utöfvare åtnjuta samma anseende som manliga läkare. För omkring ett tiotal af år tillbaka begärde åtskilliga af Asiens halfvilda stammar, att ryska regeringen skulle tillsända dem kvinnor, behörigen bildade för nämnde yrke. Då detta beviljades, anhöllo kirgiserna att denna bildning äfven skulle utsträckas till andra grenar af läkekonsten,

ening har till ändamål att en gång månadligen sammanträda för att afhandla dagens viktigare frågor. Ett föredrag hålles öfver ett förut bestämt ämne, hvilket sedermera diskuteras af dem bland de manliga och qvinliga åhörarne, som begära ordet. Earl of *Shaftesbury* innehar presidiet. Vid tvenne sammanträden förliden vår afhandlades ofvan uppgifna ämne med stort och lifligt intresse. Dr *Drysdale* föreläste den första gången och omtalade bland annat det motstånd han från flera håll rönt, då han velat lemna qvinliga läkarekandidater tillträde till sjukhus, öfver hvilka han haft tillsyn. Dr *Elisabeth Blackwell* höll den andra gången ett concist men sakrikt föredrag. Hon gillade inga halfmesyrer för de qvinliga läkarne och avslutade sålunda sitt tal: »*Either as a practitioner of specialities or to meet the demand for more general services, full opportunity for obtaining the highest possible education is indispensable*». Miss *Garrett*, som äfven var närvarande, instämde med henne, yttrande bland annat: »*if we are anything else but the highest, depend upon it, we shall ruin our cause.*»

¹⁾ »*They behave in the most gentlemanly manner towards their fellow undergraduates — the lady medical students*», yttras derom.

²⁾ »*The ladies have come out more than on a par with their bearded comrades at the university*», säger Dr *Edmunds* i sitt bref.

och på deras bekostnad har ett fruntimmer vid universitetet i Petersburg genomgått fullständig medicinsk kurs, för att sedermera bland dem utöfva läkareyrket.

Det universitet i Europa, som med största liberalitet öppnat sina lärosalar för qvinliga studerande, torde vara *Zürichs*. Under förliden vinter studerade der 14 fruntimmer, hvaraf 12 voro inskrifna i den medicinska, 2 i den filosofiska fakulteten. Man finner bland dessa flera olika nationaliteter. Så äro ej mindre än 8 bland dem från Ryssland, hvartill ock kommer 1 från Finland, 3 från Stor-Brittanien, 1 från Amerika och endast 1 tillhör landets egna döttrar. Redan sedan längre tid tillbaka bevistades åtskilliga föreläsningar regelbundet af fruntimmer, utan att några olägenheter deraf uppstodo. För ungefär 6 år sedan sökte några ryska damer, hvilka redan studerat i Petersburg, tillåtelse att deltaga i den medicinska undervisningen och då universitetets stadgar ej förhindrade sådant, blefvo de vederbörligen inskrifna, såsom studerande vid nämnde fakultet. Den första qvinliga läkare, som vid *Zürichs* universitet, efter behörigen aflagda och godkända kunskapsprof, promoverades till doktor i medicin, kirurgi och obstetrik, var *Nadeschda Suslowa* från Ryssland. Detta skedde 1867. En af universitetets lärare, professor *Böhmert*, beskriver detta unga fruntimmer (24 år gammalt) såsom en anspråkslös personlighet, klädd i en enkel, svart drägt. Blyg, med nedslagna ögon, tog hon plats i katedern och uppläste derifrån sin afhandling om betydelsen af människokroppens lymphatiska system. Derpå följde den egentliga disputationen öfver åtskilliga vetenskapliga theser, hvilka förnämligast lågo inom kirurgi och fysiologiens områden. Ehuru den unga damen, utom andra svårigheter, äfven hade att bekämpa den att uttrycka sig på ett fremmande språk, löste hon dock sin uppgift på ett fullt tillfredsställande sätt och emottog vid aktens slut varma lyckönskningar af sina opponenter.

Äfven detta år har ett engelskt fruntimmer, *Miss Morgan*, vid *Zürichs* universitet med utmärkelse genomgått de för erhållandet af medicinæ doktors-värdigheten föreskrifna kunskapsprof och emottagit sitt diplom såsom M. D.

Hvad vi här anfört må tjena såsom en utredning af den ofvan uppställda frågan: kunna qvinnor verkligen hafva tillräckligt stora anlag för läkare-yrket, för att de skola förmå tillägna sig dertill erforderliga kunskaper och med framgång utöfva

detsamma? Vi hafva lemnat premisserna, slutsatsen torde våra läsare sjelfva göra.

Ett annat viktigt spörsmål återstår oss dock: böra särskilda medicinska undervisnings-anstalter upprättas för qvinliga studerande eller böra dessa idka sina studier tillsammans med de manliga? Vi bekänna öppen hjertigt, att vi ej tilltro oss att lemna ett nöjaktigt svar härpå. Skulle vi följa den egna känslans ingifvelse, valde vi obetingadt den första utvägen. Den synes äfven antagen af våra anglosachsiska stamförvandter, ty både i England och Amerika har man, såsom redan blifvit nämnt, inrättat särskilda läkareskolor för qvinnor.

Från andra håll hafva vi dock hört inkast, hvilkas berättigande ej kan förnekas, göras mot ett sådant förfarande. Professor *Böhmert*¹⁾ anför deremot, att i anledning af det fåtal qvinliga studerande, som komme att begagna undervisningen vid en dylik skola, skulle denna ej kunna tillegna sig annat än medelmåttiga lärarekrafter, ej bestå sig någon fullständig och dyrbar undervisningsmateriel. Möjligen skulle äfven i en sådan särskild skola fordringarne ställas lägre, än vid universiteten, och dess adepter sålunda aldrig i kunskaper, anseende och förtroende kunna täfla med manliga läkare. Såsom bevis på, att ett för manliga och qvinliga studerande gemensamt deltagande i medicinsk undervisning kan ega rum utan olägenhet, anför han ett utlåtande af den akademiska styrelsen i Zürich till svar på en i detta ämne af medicinska fakulteten i Würzburg framställd fråga.

Den sistnämnde begär upplysning om behandlingen af de medicinska undervisningsämnen, hvilka, vid ett gemensamt studium, synas kunna såra den qvinliga finkänsligheten.

Svaret lyder: »den medicinska fakulteten vid Zürichs universitet har ej kunnat finna, att närvaron af qvinliga studerande inverkat störande, hvarken på den theoretiska eller praktiska undervisningens gång. Föreläsningar och demonstrationer hafva blifvit hållna, utan särskild hänsyn till de närvarande fruntimren; äfven vid anatomiska öfningar och kliniska föredrag afhandlas läroämnet grundsatsenligt så, som vore blott manliga åhörare tillstädes. Trots detta har aldrig någon anstötighet förekommit. Då redan en sexårig erfarenhet föreligger oss, emotser fakulteten utan oro den vidare lösningen af ifråga-

¹⁾ I en uppsats: *das Studium der Frauen an der Universität Zürich*, införd i första häftet af den i Berlin utgifna tidskriften *der Frauen-Anwalt*.

varande problem. Fakulteten anser för öfrigt, att de här studerande damernas allvarliga arbetsifver och taktfulla uppförande, äfvensom de schweitziska studenternas politiska bildning och lugna väsen bidragit till erhållande af det hittills vunna goda resultatet.»

Ett engelskt fruntimmer, som sjelf studerat medicin, yttrar sig sålunda öfver samma förhållande: »Om det verkligen är sant, att ingen bör egna sig åt den medicinska vetenskapen, som ej vid dess utöfvande kan åsidosätta hvarje tanke på kön, synes det ock som skulle alla, hvilka allvarligt söka samma kunskaper för vinnande af samma mål, äfven kunna fullfölja sina studier gemensamt. Man säger oss ständigt (och jag tror med rätta), att ingen qvinna af grannlagenhetsskäl bör motsätta sig tillkallandet af en läkare, emedan denne blott skall betrakta hennes sjukdomsfall från vetenskaplig synpunkt och sålunda ej aktgifva på hvad, som under andra förhållanden skulle vara brydsamt mellan personer af olika kön. Om detta är och bör vara så, synes det ej för mycket att begära samma grannlagenhet af dem, som snart skola blifva läkare, och att döma af den personliga erfarenhet jag haft vid gemensamma studier i stora amerikanska sjukhus, tror jag ej att några anstötligheter skola förekomma, såvida de ej framkallas af en ytterlig råhet i karakteren, hvilket blott bör kunna befaras såsom undantagsfall. Det är ganska naturligt att ett sådant samfäldt studium under de första dagarna skall förefalla brydsamt, men detta förhållande skall snart lemna rum för ett sant vetenskapligt intresse, och ingen fullt renhjärtad qvinna, med blott vanlig takt, behöfver frukta ett sådant kamratskap med studenter, af hvilka man med skäl kan fordra en gentlemans uppförande. Det är naturligtvis en stor skillnad mellan att studera föremål och förhållanden med ett allvarligt vetenskapligt intresse och att afhandla dem i ett vanligt samtal¹⁾.»

Miss *Garrett* synes äfven luta till samma åsigt. Talande om det önskvärda i att erhålla en fullständig medicinsk undervisningsanstalt för qvinnor, säger hon sig dock så djupt känna fördelen af samverkan med män, såsom en stimulus för det intellektuella arbetet, så varmt vara öfvertygad om de ömse-sidiga fördelarne häraf, att hon skulle vilja lemna äfven manliga studerande tillträde till en dylik skola. Ett gemensamt

¹⁾ Miss *Jez-Blake*: *Essay on Medicine as a Profession for Women.*

studium skulle också i framtiden verka fördelaktigt för den qvinliga läkaren och hennes praktik, genom att för henne underlätta tillfällena att konsultera med manliga yrkesbröder.

Enligt utsago af Miss *Putnam*, ett amerikanskt fruntimmer, som studerar vid *l'Ecole de Médecine* i Paris, röner hon ej något obehag af studenterna, utan behandlas af dem med största aktning.

För den ointresserade betraktaren förefaller det måhända som skulle ett dylikt samfäldt arbete, på ett sådant område som det ifrågavarande, ovilkorligen vara sårande för den qvinliga blygsamheten och finkänsligheten. Möjligen torde sanningen här, som oftast, ligga mellan de begge ytterligheterna. Möjligen torde de gemensamma studierna i det stora hela vara att föredraga, under det att åtskilliga detaljer böra särskiljas. Vi öfverlemna åt en mera kompetent förmåga att utreda och bestämma denna del af den viktiga frågan och vi hoppas, att den skall vinna nog anklång äfven bland de manliga läkarne, för att de skola egna en väl förtjent uppmärksamhet deråt. De ädelsinnade, de upplysta bland dem inse nog, våra ord förutan, det önskvärda uti, att de med sig kunna associera skickliga qvinliga colleger. Sådana män kunna ej känna någon småaktig fruktan för att i dem erhålla medtäflare, om ej i skicklighet, måhända dock i vinsten af pekuniära fördelar, men de skola helsa dem välkomna såsom behöfliga medarbetare för vinnande af det stora, välsignelserika mål, hvarföre den samvetsgranne, den af sina pligters helgd genomträngde läkaren verkar — lindrandet, häfvandet af en viktig del af det myckna lidande, som hemsöker menskligheten.

Heder derför åt hvarje läkare, som villigt medverkar till lösningen af den betydelsefulla fråga, hvilken vi endast ofullständigt och ofullkomligt här förmått vidröra! Välsignelse öfver hvarje qvinna, som har mod, förmåga, krafter och ihärdighet att beträda den nya banan, att sjelfförsakande inviga sig åt sina lidande medsystrars tjänst!

28. Meddelanden från kriget.

Sedan flera månader rasar ett krig på lif och död mellan två af Europas ädlaste och mäktigaste folk, båda lika outhärliga för menskligheten, det ena såsom hennes framåt manande drifhjul, det andra såsom hennes fasta, på djupet liggande ankare. Denna tvekamp är af en alltför djup och vidtomfattande betydelse, för att med tystnad kunna förbigås, ens i en tidskrift, hvilken, såsom denna, vanligen rör sig på områden fjerran från yttre politiska förvecklingar.

Trogna vår ofta uttalade åsigt, att qvinnan, i frågor lika denna, bör stå utanför, eller om möjligt *öfver* partierna, ämna vi icke föra hvarken den enas eller andras talan, ännu mindre göra oss skyldiga till den blinda förkärlek eller det ännu blindare hat, som nu synes fördunkla mången eljest klarseende och passionsfri blick. Vår afsigt är endast att genom meddelanden såväl från Tyskland som från Frankrike gifva läsaren en opartisk föreställning, å ena sidan om huru man inom sjelfva folket i Tyskland upptog den utkastade stridshandsken och bar de första stora framgångarne, å andra sidan huru man i Frankrike burit motgången och sökt att förmildra krigets fasor.

Vi göra här början med en serie värdefulla bref, som blifvit oss benäget tillsända från en svensk författarinna, hvilken tillbringat sommaren i Tyskland. Derefter vilja vi framlägga ett meddelande af den svenske militärattachéen i Paris rörande den franska sjukvårdsföreningen. Slutligen hafva vi äfven blifvit i tillfälle att meddela tvänne privatbref, det ena från Miss Nightingale, berörande sjukvårdsförhållandena under kriget; det andra från en ung, fransysk flicka, hvilken, efter att hafva tillbringat några år i Sverige, återvändt till sitt hem i Elsass och der lefvat midt ibland krigets fasor.

I.

Bref från Rhentrakten,

sommaren 1870.

Aachen d. 8 Juli 1870.

Så äro vi nu i Aachen efter en fem dagars resa, som dock kunde ha tagit kortare tid om vi gått direkte på Lübeck från

Stockholm. Men när man vill undvika den hvarje läkemedel trotsande sjösjukan kan det ha sin fördel, att största delen af resan gå "inom skärs" och litet emellanåt få sätta foten på terra firma, helst då, såsom nu var fallet, resan sker i det herrligaste sommarväder och angenämaste sällskap. Vi togo först i skärskådande den lilla putsade staden Westervik med så rikt blommande vexter bakom de klara fensterrutorna, att jag skulle vilja kalla den blommornas stad; derefter den, tills dato, ännu mindre staden Oskarshamn, som dock, med sin präktiga hamn och sitt herrliga läge, verkligen synes vilja "blive noget af". Den är en ung fyr, som, att dömma af de utstakningar till byggnader och anläggningar man redan får se, tyckes vilja taga försteget framför sina grannar. Ännu så länge råder stor oreda i den unga stadens yttre; de flesta husen ligga såsom af en slump nedfallna på sina platser, än härs och än tvärs; men det reder sig väl med tiden. Såsom betecknande för det unga samhället vill jag anföra följande.

Den nyligen affidne possessionaten H., egare till nästan halfva staden och en ifrig befordrare af dess framåtgående, att icke säga framåtspringande, hade testamenterat en fond till uppbyggande af en kyrka inom stadens område, ty ett Herrans tempel fanns och finnes der icke ännu på närmare håll än en half-timmes väg. Men det förefanns ock en annan brist inom f. d. köpingen Döderhultsvik: man hade der icke ännu ett stadshus med thy åtföljande rymlig danslokal. Trots testamentets föreskrift, användes fonden, efter ifriga öfverläggningar, till stadshus, och kyrkan fick stryka på foten. Vid första maskeradbal, som gafs i det nya stadshuset, klädde en resande sig ut till kyrktorn, i akt och mening att dermed slå Oskarshamnsboernes samveten; men de läto sig häraf icke skrämmas utan dansade muntert i sin rymliga sal och bjödo främlingen på champagne.

Olika tider, olika seder! Förr, när ett samhälle bildades, samlade man sig kring kyrkan. Nu samlar man sig till komunalstämma och dans, och kyrkan får bida, till dess man hunnit resa skolhuset, lasarettet och stadshuset.

Om Kalmar med sina vackert planterade vallar och sitt ärevärdiga gamla slott är så mycket redan sagdt att jag blott vill göra en fråga: månne det icke vore möjligt att en omnibus, gående mellan hamnen och slottet, kunde finnas tillgänglig på de tider, då ångbåtarna komma, lägga till och dröja en eller

annan knapp timme? Resande kunde då få tillfälle att bese det nyligen restaurerade "Konung Eriks gemak", ett rum, som, efter hvad man säger, knappast lärer ega sin like inom Europas många slott och borgar.

Karlskrona med sina oproportionerligt breda gator, kantade med låga boningshus, gör på främlingen ett mindre angenämt arkitektoniskt intryck; men mötes man der af goda vänner och gästfria hem, lemnar man den friska sjöstaden med behagliga minnen.

Vackrast af de kuststäder vi besökte är onekligen Karlshamn med sin herrligt grönskande park och i öfrigt täcka omgifningar, sina doftande lindalléer kring det stora torget samt många väl underhållna, i angenäm stil uppförda boningshus och villor. Der råder den fromma seden, att man om lördagskvällen samlas på kyrkogården för att pryda hädangångne anförvandters och vänners grafvar med blommor och kransar. Vi finga bevittna en sådan scen. Det var en lördagskväll. Kyrkogården hvimlade af qvinnor och barn, medförande fyllda blomsterkorgar. Taflan var intagande fridfull. Det gick så mildt, så stilla till, detta bestyr; det föreföll som ett förtroligt, tyst umgänge med vännerna som gått förut, en fortsatt omsorg om dem, så att deras hvilorum på den inträdande sabbatsmorgonen måtte fyllas med blomdoft.

I parken lustvandrade andra grupper, väntande att få höra näktergalen slå sina slag. Men han teg denna qväll. I stället lät trädgårdssångaren, en annan liten fogel, hvars sång närmar sig trastens, höra sig, drillande så klart och ljuft, att man rätt gerna kunde tro det vara Spinarosas sångare, som så uppenbarade sig.

Är Karlshamn en intagande stad, så är deremot Trelleborg det icke. Men för kontrastens skull var det roligt nog att se en stad med envåningshus, så låga, att man måste böja sig för att komma in genom porten, de flesta uppförda af kiselsten, lera och korsvirke. Stadens enda stora gata, som sträcker sig längs efter densamma, begränsas åt landssidan af böljande sädesfält, vittnande om välmåga. Men skönhetssinnet har ingenting haft att skaffa med Trelleborg, och för våra hörselorganer blef slamrandet af träskorna, när pojkarne sprungo i kapp på den långa träbron, som likt en vågbrytare skjuter ut i öppna sjön, komiskt tröttande.

Det gamla stadshuset i Malmö med sin Knutssal, som enligt skåningarnes påstående i allo öfverträffar stora börssalen i Stockholm, är fördelaktigt restaurerad; men bland sinnebilderna på taket finnes ännu, bakom rättvisans vågskål, en bila, en högt uppsatt, om ej högljudd, protest från detta samhälle emot dödsstraffets afskaffande. Ännu ett annat bevis på att Malmöboerne hålla fast vid det gamla fingo vi, då vi i ett gathörn möttes af en brandvakt med lång rockkrage, gaffel i ena handen och staf i den andra, skrikande gällt: "klockan är tio slagen". Vi stannade, förvånade betraktande denna — såsom vi tyckte — uppenbarelse från hänsvunna tider; mannen, troligen besvärad af den övntade uppmärksamheten, stannade också, med gapande mun, rådvill om han skulle fortsätta eller ej. Slutligen grep han sig dock an, och, efter det han med bister min mumlat några för oss obegripliga ord, skrek han åter sitt: "klockan är tio slagen!" och lunkade i väg.

Och så farväl, du sista, svenska stad! Vi befinna oss nu på dansk botten. Af "Kongens By", som så vänligt inbjudande ställt sig vid Sundets kant, hunno vi emellertid blott taga de yttre konturerna vid Toldboden i sigte, enär vi icke dröjde der längre tid än som erfordrades för att gå från en ångbåt till en annan. Vi fortsätta resan till Lübeck på den halländska ångbåten Najaden, ett utmärkt komfortabelt fartyg, ehuru jag, för kommande passagerares bästa, dristade anbefalla en omsorgsfullare städning i salongerna. I Lübeck, derifrån vi på morgonen afreste med snälltåget, fingos icke biljetter längre än till Cöln; de flesta Aachen-resande torde derföre stannat der öfver natten, för att med följande dagens middagståg fortsätta resan till de varma helsokällornas stad. Vi funno det likväl för oss bättre, att genast efter ankomsten till Cöln, som skedde omkring kl. $\frac{1}{2}$ 9 på aftonen, fortsätta resan med aftontåget till Aachen, dit vi anlände några timmar senare och togo in på jernvägshotellet, der vi hvilade ut efter resans strapatser. Följande dag gjorde jag, med resguiden i handen, en tur i den till sitt omfång icke stora staden, för att söka en bostad i grannskapet af badhusen, som alla ligga hvarandra temligen nära. *Aachen und Burtscheid. Handbuch für Badgäste und Führer für Fremde von H. Benrath*, är en nyttig hjälp vid en sådan vandring. Här finnes en mängd hoteller, de flesta inredda med lyx och komfort, priserna varierande från 2 thaler till 15 groschen pr dag. Till det senare priset är *Gasthof*

zum *Elephanten* att rekommendera. Läkarne på stället tillråda alltid badgästerna att taga in på de *quartiers garnis*, som finnas inom *die Badehäuser*; men dessa äro vanligen lika dyra om ej dyrare än hotellerna. Billigast blir alltid privatlogis, som här erbjudes den resande inom minst hvartannat hus i den goda staden. Konsten är blott att väl se sig före. Vi råkade först illa ut. Vi fingo vid Theaterstrasse en rymlig bostad, der vi likväl snart fingo kännas vid, att rullgardiner fattades och att allt hvad till servis hörde var knappt tilltaget. Dessutom hade vi, i rummet bredvid oss, familjens barnkammare, der fem små barn förde ett väsen och oljud, hvars make jag aldrig gjort mig be-grepp om. Barn som skrika på tyska låta bestämdt värre, än barn som skrika på svenska. Och så skrek "Mutter", då hon skulle göra sig hörd, och så skrek "la bonne"; och så skreko "Papa" och tante och slutligen "die Köchin", som äfven ville vara med i laget. Det var ett oväsen omöjligt att uthärda. När då dertill kom en brännande middagssol, för hvilken man icke hade någon utväg att skydda sig, blef det lätt klart för oss, att vi icke kunde stanna kvar. Men då blef det fördubb-ladt skrik och protester, öfvertalningsförsök och krångel som slutade så, att man af oss fordrade sex thaler för detta angenäma dygn, förespående oss, att vi väl möjligen kunde finna något billigare logis "*aber nicht so schön und gut*" som förevarande. Ut-ledsna och trötta gingo vi att göra nya forskningar och funno snart, att stort öfverflöd finnes här på goda och billiga bostäder, om man söker dem på de mindre gator som ligga kring bad-husen och i närheten af domkyrkan. Här kan man få bra rum, snygga och väl möblerade för ett pris, vexlande emellan 7 och 13 thaler i månaden. Dock bör man noga förutse och ackordera om allting, t. o. m. om tvätt- och dricks-vatten. Under mina vandringar efter rum fick jag erfara huru bad-gäster på förhand äro utsedda till offer för prejeri. Så snart man uppger sig vara en sådan blir allting dyrare än eljest.

Aachen är icke en badort, der man finner många förströel-ser. Det är en tråkig plats, der hvar och en går tyst sin väg fram, i undergifven förhoppning att åtminstone återvinna något af en förlorad helsa. Det är en sorglig anblick att se alla dessa bleka sjuklingar, som trängas kring den svafvelångande källan i Elisenbrunnen och promenera eller sitta i den lilla trädgården, under det "*die Städtische Kapelle*", med långa uppehåll, består

en knapp halfannan timmes musik. Man går sedan hem att dricka sitt kaffe, som här beredes på samma sätt, som vi bereda vårt the. En mycket blå mjölk, såsom surrogat för grädde, gör icke detta okokta kaffe just njutbarare. Icke destomindre får man betala en s. k. Frühstück, bestående af sådant kaffe "mit Brod und Butter", ganska dyrt. När man blir mera hemmastadd kan man dock ställa det bättre för sig. I butikerna kan man få köpa för en Pfennig kokande vatten, hvarmed man tillreder kaffe på spritlampa. God mjölk finnes äfven att tillgå morgnar och aftnar. Små mjölkkärror, dragna af hundar, föra från de kringliggande landtgårdarne mjölk till staden. De stanna utanför boningshusen, och under det föraren går in för att afyttra sin mjölk, lägger sig hunden ned att hvila. Både menniskor och djur arbeta här rastlöst. Också säges här råda mycken välmåga och vara billigt att lefva för innevånarne, hvilka till största delen utgöras af industriidkare och arbetare.

I söndags, S:t Peters dag, såg jag stora processioner af några tusen personer, på f. m. i Aachen, på e. m. i Burtscheid, till nämnde helgons ära. Den ena församlingen täflade med den andra i att utveckla kyrklig ståt och lyx. Altaren voro uppförda på gatorna, der gudstjenst hölls, medelst läsning af böner, åtföljda af rökelse, sånger och hornmusik med trumma. Deremellan ringdes med stora malmklockor, likasom man hos oss förr, i småstäderna, ringde på gatorna till auktion. De i processionen vandrande beledsagade ringningen med högt mumlade böner, under det de tummade sina radband. Små, vitklädda flickor med guldkransar i håret buro blomsterkorgar, ymnighetshorn, förgyllda lam på hyenden och standar med helgonbilder. Huru de orkade med sina bördor, var mig obegripligt. Unga, vitklädda flickor, med orangekransar och slöjor, buro äfven standar, biblar och dynor med heliga insignier. Jag räknade i ena tåget aderton prelater i granna kåpor af guldbrokad, förutom alla munkar och prester med svarta långrockar. Från boningshusens fönster voro stora granna flaggor uthängda der tåget gick fram.

I Burtscheid börjades tåget af några hundra qvinnor, hvilka med klar röst, rent och rytmiskt, sjöngo en fyrstämmig melodisk kantat. När det, om en stund, började regna, sprang man helt ogeneradt in i en portgång med madonnans bild, som var anbragt på en fana af purpursammet med guld. Processionen stannade, och ett tak af paraplyer bildade sig under det sången

förtfor att ljuda. Lyckligtvis var det blott en snart öfvergående skur. En prest kommenderade då *Vorwärts* med ljudelig stämma och tåget satte sig åter i gång. Efter åtskilliga ceremonier, hostians visande för allmänheten, svängande med rökelsekar, mareschallers tändande m. m., slutades det hela med gudstjenst i kyrkan. Efter densamma begaf sig ungdomen till pastorshuset, som var utstyrdt med verser öfver porten till den gode herdens ära. Gården var behängd med kransar och guirlander af målade äggskal, tyglappar och glasbitar, liksom på våra midsommarsstänger derhemma. Barnen och ungdomen gingo in till pastorn och undfingo en belöning för sin medverkan i högtidligheten. Gossarne fingo hvardera fem groschen; de små flickorna en smörbakelse och en pepparkaka, de större endast hvar sin pepparkaka. Äfven i Burtscheid voro fanor uthängda och i alla fenster sågos tända ljus i granna stakar bredvid bilder af madonnan, Frälsaren, Petrus, eller hvad annat helgon eller grannlåtsdockor man hade att tillgå. I ett fenster såg jag till och med en liten turk af målad gips, sittande med sin pipa framför en pendyl, emellan Petrus och Johannes. "Honny soit qui mal y pense," tänkte jag. Under Kirmessan, som nu pågår, skall hvarje församling ha sin procession. Det lär bli två sådana hvar söndag. På Drisch-plats gifvas under tiden, i för tillfället uppförda tält, alla möjliga slags burleska representationer under en förfärlig trängsel och ett bedöfvande larm. Men oordningar höras icke till. Det stojas till husbehof, men godmodigt.

Att döma af "die Kur- und Bade-Liste" finnas här många svenskar, ehuru namnen stundom äro så förvrängda att blott orden: *aus Schweden* säga oss att vi läsa en landsmans namn. Ryssar och ryssinnor finnas här i mängd, de senare särdeles fula. Några täcka engelska misser och ett par holländskor med hår som rödaste guld äro de enda, för hvilka det lönar mödan att taga upp lorgnetten. För öfrigt är badsällskapet fåtaligt, en följd af den regniga väderleken och den ovanliga kylan. Blir väderleken bättre, så blir det måhända lifligt äfven i det tråkiga Aachen.

— — — — —
 — — — — —

Menniskorna hafva blifvit uppskrämda af oroande nyheter om ett snart utbrytande krig emellan Frankrike och Preussen. Vårdinnan på det hotel der vi äta vår middag, en vänlig och snäll matrona, gråter och är utom sig af oro och bekymmer.

Hennes äldste son, hennes älsklingsbarn, en vacker, hurtig yngling, måste ut i händelse af krig. Hans broder och systrar äro ock bekymrade; men sjelf är han glad och vid godt mod. "Il nous faut le Rhin!" sade denna morgon en fransyska till mig. "La guerre est un fléau; mais après tout, il nous faut, du moins, la rive gauche du Rhin!" "Svenskarne komma väl att stå på vår sida?" yttrade, å sin sida, en preussisk militär. "Kommer aldrig i fråga;" svarade häftigt en ung svensk, "dertill ogilla vi allt för mycket tyskarnes beteende emot Danmark!" Jag tror dock knappast att preussaren förstod den unge entusiastens knaggliga tyska, eljest kunde här ha blifvit en liten förpjes till kriget.

Några dagar senare. Mycken nedstämning råder här; trupperna mobiliseras, fruntimren gråta. En ung tyska, som i förra kriget förlorade sin äldste broder, berättade mig under tårar, att trenne hennes bröder nu skulle ut. "Vår kung har ej kunnat låta sig förolämpas, han måste upptaga det krig Frankrike påtvingat honom!" menade hon och utropade derpå: "Ach, die Franzosen, die Franzosen, mit Ihrer Eitelkeit!"

Aachen d. 18 Juli 1870.

Då jag i mitt senaste bref talade om den fruktan och oro, som här rådde för ett stundande krig, trodde jag ej att olyckan stod så nära för dörren, att krigsförklaringen redan var afgifven. Fransyska blad för den 16:de tillförde oss denna sorgliga nyhet, och det är förfärande att se med hvilken hetsighet den franska pressen uttalar sig för kriget. Äfven sansade tidningar, som förr uttalat sig för freden, ha nu slagit om och skrika lika vildt på krig som de, hvilka varit värst chauvinistiskt sinnade. Landsortsbladen instämna ock i härropet, jubla och hota och mena att Frankrike "icke ämnar ge någon pardon förr än det tvungit Preussen "à rentrer dans ses limites primitives". Utom det att parisarne, såsom det berättas, i tusental gå kringgatorna och af full hals skrika: "Mourir pour la patrie!" eller: "Vive la guerre! à bas la Prusse!" så ha de redan fått sig en ny, patriotisk sång, som ytterligare eldar sinnena. Den lyder:

Oui, guerre à l'étranger! lève ton bras o France,
Retrouve ton souffle puissant!
Le moment est venu de venger ton offence
Sur le dos d'un peuple insolent!

Dans les jours de danger, la guerre c'est la vie,
 D'esclaves elle fait des preux;
 Il est beau de mourir en vengeant sa patrie
 Et les soldats n'ont pas d'aïeux.
 Aux armes! Volons aux frontières!
 En avant, citoyens!
 Debout les âmes fières!
 Aux armes, plébeïens!

Och hvarföre, frågar man sig, hvarföre allt detta? Emedan en prins af Hohenzollern samtyckt att bli konung i Spanien? — Men — han har ju afsagt sig denna sin thronkandidatur! "Men preussiske konungen har skymfat franska nationen då han vägrat höra vårt sändebud!" genmäla fransmännen, och — "la gloire, c'est pour nous plus que la vie!" Och derföre skola nu tusentals menniskolif uppoffras, skördar och egendom förtrampas och förstöras! — "Mais la récolte sera en tout cas mauvais en France cette année!" invände lifligt en fransman. Kriget skulle således, såsom engelska bladen oförtäckt uttala, endast vara ett sätt att sysselsätta franska folket, att vända blickarna utåt. Ha de då redan glömt Mexiko!

Samma dag som krigsförklaringen beslöts, hade kejsarinnan, efter en gala-middag på Tuilerierna, i alla de inbjudnas närvaro och med sin son vid sin sida, mycket upprörd yttrat till marskalk Le Boeuf: "Le sort de la France et la couronne de mon fils sont entre vos mains" *).

Här i Aachen råder äfven, naturligtvis, mycken uppståndelse, och förbittringen emot "die Eitelkeit der Franzosen" ger sig luft genom enthusiastiska "Hoch" för gamle kung Wilhelm och genom ogillande yttranden mot franska regeringen och franska pressen, som sägas uppreta franska folket, "ty folket der vill lika litet krig som vi!" säga många tyskar. Deri torde de ej ha så alldeles orätt, ehuru "la paix" är ett ord, som för närvarande ej får nämnas i Frankrike. Här vandra också sjungande skaror genom gatorna. Synnerligast har detta egt rum nätterna efter den 16:de. Detta synes mig dock mera vara en följd af skålande emellan kamrater, som nu gå att skiljas, än egentliga opinionsyttringar. Folket är mera passivt, ehuru man i allmänhet är förbittrad emot Napoleon.

En allmän bestörtning och nedslagenhet råda här äfven bland främlingarna. De skynda i massor, att lemna Aachen.

*) Frankrikes öde och min sons krona ligga i era händer.

Jagade af panisk förskräckelse för det fruktade anfallet af fransmännen hafva engelsmän, holländare, belgier, ja äfven tyskar hufvudstupa begifvit sig härifrån. I förrgår förlorade Hôtel Dremel 100 gäster. Hotelvärdarne äro alltså icke de minst bedröfvade. Alla fransmän ha lemnat Aachen utom en äldre fru, som här inväntar en sin dotter. Då jag i går besökte henne på Hôtel Dübigk, var der helt tomt och öde. Tusen rykten korsa hvarandra. En säger sig ha hört, det ordres kommit till Cöln att staden skall proviantera för tre månader, en annan påstår, att den skall utrymmas; en tredje har fått bref, att jernvägarne till Belgien äro upprifna; en fjerde vill veta att fransmännen öfvergått Saarfloden och att en drabbning redan egt rum o. s. v. Franska tidningar för den 17:de tala deremot om ett preussiskt infall vid franska gränsen och jernvägens upprifvande vid Lille. Här hafva oron och villervallan ökats af den omständigheten att inga enskilda telegrammer under dessa dagar fått afsändas eller emottagas. För att få del af de offentliga telegrammerna har man nödgats betala ganska höga afgifter på ställen der de eljest gratis utdelas. Nätterna igenom vandra kring gatorna skaror, sjungande eller skrikande fosterländska sånger, och i morse intågade, med flygande fanor och under ändlöst jubel, en hop unga tyskar i staden, som begifvit sig hit ifrån Paris, för att låta inskrifva sig såsom frivilliga hos härvarande befäl. I morgon skola några afdelningar tåga ut härifrån. Vår värd, en ung man, nyligen gift och sedan trene månader bosatt i ett förhyrtdt hus, det han med stora kostnader reparerat och der han uppslagit sin tapetserareverkstad och salubod, måste lemna allt och gå ut i keriget. Han blir troligen ohjelpligt ruinerad. Så fruktar han sjelf. Den arma hustrun gråter och hennes gamla mor är utom sig af sorg. I förra kriget förlorade hon en son, och nu skall hon skicka ut tre! Det är förfärligt att se tillrustningarne till ett krig på så nära håll och höra all klagan och jemmer. Visst finns här ock unga män, som glada gå i striden, men de höra till fåtalet.

I går egde åter tvenne stora processioner rum med gudstjenst på gatorna samt ljus och blommor i fenstre. Kyrkorna äro hvarje timme på dagen öfverfyllda med skaror af bedjande, och ljus brinna till madonnans ära, hvilkens bistånd ifrigt anropas. Jag gick i morse för att höra skolgossarnes vackra ottesång i kyrkan och fann det stora sidokapellet uppfyllt af knäböjande. Det var vackert att höra barnens skära röster och att se

den djupa andakt, som rådde hos den församlade mängden, på hvilken ansigten förtviflans uttryck omvexlade med undergifvenhetens och förtröstans hänförelse. Första uppbådet, den yngsta afdelningen af det 22:dra regementet, skall redan i dag härifrån afmarschera. Den kommenderande regementschefens fru följer sin man till slagfältet. Han ser allvarlig och duktig ut, denne, som det tyckes, ännu temligen unge chef.

Aachen d. 30 Juli 1870.

Hvilka tider! Hvad skall stunda? Hvilken underrättelse skall morgondagen oss bringa? Så frågar man sig med bekymrade sinnen vid erhållandet af de knapphändiga telegrammen från krigsteatern. Massor af unga män hafva, till många, många tusental, under en veckas tid tågat härigenom, skaror af militär, tillhörande preussiska armén, infanteri, kavalleri och artilleri. En dag afdingo 5000 man härifrån; en annan dag passerade 6000 d:o; en tredje dag 4000 — o. s. v. En mängd regementen samlas i Cöln, der det skall hvimla som i en myrstack. I förrgår afgick härifrån en afdelning kavalleri, hvarvid en officer säges ha nedfallit död från hästen tillfölje af den olidliga hetta, som nu råder och som uppgår till 28 à 30 grader. Man måste nu skiljas från sina män, söner eller bröder, för att se dem tåga döden till mötes. Vår värdinna, en ung, tjuguarig, nygift fru, har sin man och sina trenne bröder med i kriget. En af bröderna skref i går från Sarrelouis, dit han blifvit kommenderad, att der råder stor brist på lifsmedel tillika med en sådan torka, att gatstenarne äro brännande och alla källor utsinade, enär regn ej fallit sedan d. 1 Maj. Man får derföre nu betala ända till 2 groschen för ett glas vatten. Ganska mycken villervalla råder ock i ett och annat, brist på lokomotiver och transportmedel, m. m. dylikt. Hade fransmännen varit färdiga, att genast marschera på Rhen, så kunde här nu stått mycket illa till. Dock, hvilket elände, hvad lidanden, som redan finnas, och huru mycket mera ännu förestår! — Och hvarföre, hvarföre allt detta? Då det häromdagen omtalades, att fransmännen fika efter Rhen, såg jag en äldre, tysk dam resa sig "ganz wüthend" och hennes ögon blixtrade då hon utropade: "Jag har trenne söner ute i kriget, de skola gifva sitt lif för fäderneslandet; men skulle de falla och vår armé icke lyckas besegra fransmännen, så skola Tysklands qvinnor gå med i striden och försvara Rhen, som är oss kärare än vårt

lif och blod och allt hvad vi äga på jorden!" Hon såg präktig ut den gamla, när hon så talade; och det lider intet tvifvel att de flesta tänka som hon. Men — "les mitrailleuses" — hvad hafva tyskarne att sätta emot dem? Ihärdighet och enighet. Jag hörde i söndags en prest yttra från predikstolen: "Ett stort under är redan skedd, hvilket, med Guds hjelp, bör vara oss en borgen för framgång i striden: Tyskland är *ett!* Alla dess förut så stridiga folk hafva nu blifvit förenade till *ett* folk," und Gott wird gewiss unsere Einigkeit segnen!" slöt han, i det hans ord beledsagades af hundradetals, med förtröstans fullt hjerta utsagda "Amen."

Tusentals vaxljus brännas fortfarande i kyrkorna framför Marie- och Christusbilderna, och fredsprocessioner tåga genom gatorna. Jag såg i söndags en sådan, som räckte en halftimme, gå förbi mina fenster. Deri deltog nästan hela Aachens befolkning, alla bedjande högt: "Herre Jesus, heliga Maria, förbarma dig öfver de arma, som äro ute i kriget!" När man hör så många böner och ser så mycken förtröstan och tillförsigt under så stor ångest, så bittert lidande hos dem, som nu gå att offra allt, frestas man åter att fråga: *för hvad?* "*Für den alten Rhein!*" skulle de svara. Och hvem skulle då vilja motsäga dem när de tillägga:

Sie sollen ihn nicht haben, den guten, alten Rhein!

Cöln d. 6 Augusti 1870.

Jag har varit i Spa och sett den lilla koketten bland städer, som under det ljufvaste löje döljer den hemskaste förförelse. Vi foro dit en morgon från Aachen i en damkupé, omgifna af gemüthliche, pratsamma tyskor. En bland dem, ett ungt, stort, sorgklädt fruntimmer, kom ifrån Inspruck der hon ämnat tillbringa ett år hos släktingar men derifrån hon nu, vid krigets utbrott, blifvit hemkallad till sina, några lieues ifrån Paris bosatta, föräldrar — förfranskade Cölnerbor. — Hon hade i Frankfurt fått vänta i fjorton dagar på jernvägståg och kunde ändå ej få afresa direkte, utan nödgades med vagn färdas en mil till närmaste station. Mest beklagade hon sig dock öfver sitt »Gepäcks» dyrhet. Det hade kostat mer än hon sjelf, hvaröfver hon var högeligen förnärmad, menande att hennes person dock icke borde vara hälften mindre värd än hennes

koffert. Bredvid denna stora dam satt en liten näpen fru från Brüssel, som nu återvände till sitt hem från en af kriget afbruten badkur i Aachen, och midt emot dessa satt en vänlig Aachen-matrona, som reste till gränsen för att trösta en sörjande syster, hvilkens ende son gått ut i kriget. Under det hon omtalade detta och jemrade sig öfver alla de olyckor och sorger kriget medförde, foro vi öfver en viadukt, en kostsam anläggning nära belgiska gränsen. Hon berättade oss då, att den var underminerad och att krut redan var ditfördt på det den måtte kunna sprängas i luften ifall fransmännen skulle — öfver Belgien — komma att hota Aachen. — Derifrån kom samtalet in på det politiska området. Den sorgklädda damen, fransyska till lif och själ, hoppades på de franska vapnens framgång, och menade att Belgien borde helt och hållet ansluta sig till Frankrike. Belgiskan delade nära nog hennes åsichter, ehuru hon ansåg att man ej ännu borde tänka på fullständig annexion. Tyskan åter tyckte det vara säkrast för Belgien, att sluta förbund med Preussen.

Då man från den höjd, der jernvägsstationen är belägen, stiger ned i den lilla grönskande dal der Spa reser sina zinkbeklädda tak, råkar man in i en labyrinth af hoteller, det ena prydligare än det andra. Allt tillkännager, att staden lefver på bekostnad af de främlingar som besöka densamma och att hvar och en gjort allt hvad han kunnat för att gifva sin bostad det mest lockande utseende. Till mina landsmäns ledning vill jag i förbigående nämna, att jag funnit »hôtel de la cour de Londres» vara ett både godt och billigt hôtél, hvilket dertill har den fördelen, att ligga midt emot Pouhon, Spa's förnämsta källa.

Att från det tysta, döda Aachen kastas tvärt in i Spa's lifliga badsäsong har sitt egendomliga behag. I Spa hvimlar det ännu af främlingar, synnerligast engelsmän. I den vackra, skuggrika allén, »la promenade de sept heures», musicerades från kl. $\frac{1}{2}$ 7 till 8, hvarvid man hade tillfälle att se en verklig badsäsong's hela lyx utbredd, under det örat uppfångade de sig korsande ljuden af en mängd olika språk, från både civiliserade och icke civiliserade länder. I ett lätt åkdon, en liten korgvagn, föres man, om man så önskar, till la Geronstère, i rangordningen Spa's andra källa, och på slingrande gångstigar går man uppför grönklädda, skogbevuxna sandstenskullar, hvarvid man njuter af täcka om ock något enformiga utsigter. Neijden

är grön, mjuk och intagande; men här, såsom i Aachen, saknas storhet och friskhet, — här saknas sjö.

Återkomna från våra promenader till fots och i vagn, styra vi våra steg till Redouten, der en rik belysning strålar den inträdande till mötes.

I första salen ser jag en mängd herrar och damer tätt sammanpackade kring det stora roulette-bordet. Här är så tyst, så tyst, man hviskar blott; croupiererna äro de ende, som höja sin röst och föra ordet.

Insatserna äro icke stora; två francs äro de vanligaste. Men det går fort att bli af med sina insatser, och förnyas de ofta så — —. En ung engelska sitter framför mig; hennes man stiger upp från sin plats, han vill ej förlora mer. — »Låt mig ännu försöka blott med 20 francs», ber hon bevekande. »Får gå då», svarar han, icke utan missnöje, och går att vid en artikel i Times glömma sin förtret. Jag följer med deltagande den unga fruns spel; lyckan är henne ej bevågen, och när hennes sista franc gått, lemnar hon med resignerad mine roulette-bordet och uppsöker sin man. Tvänne granna damer — att dömma af deras hvitmenade ansigten och utmanande hållning tillhöra de »halfverlden» — stå bakom en ung mans stol; de högar af guld och silfver, som ligga uppstaplade framför honom, tyckas utvisa att han för tillfället varit Fortunas gunstling. Den ena af de hvitmenade fläktar artigt med sin solfjäder för att göra sig bemärkt och då detta lyckats henne ger hon den unga, mustacherade herrn ett leende och några halft hviskade complimentier. Men — ett, tu, tre blir Fortuna honom otrogen och inom några minuter är allt hans guld borta. Han vågade allt på ett kort, och — allt gick. De hvitmenade vända honom äfven nu ryggen och offra sina leenden åt en annan. Men slutligen gripas äfven de af spellusten. Den ena af dem, en liten mager och ljushårig ung flicka i svart sammet med hvit tunika, spelar med raseri och förlorar hela innehålllet af sin börs. »Nå, du eger ingenting mer?» frågar henne den andra. »Icke en sou», svarar hon; »och nu känner jag mig stämd att gå i kriget »avec mon amour, pauvre garçon!» tillade hon suckande. »Ah bah!» svarar den andra och kastar några guldmynt på bordet.

Jag hade nog af rouletten och gick in i den andra salen, der trente et quarante spelades under lika högtidlig tystnad. Här var minsta insatsen 5 francs och här gingo stora summor.

Jag såg ett fruntimmer våga 600 francs på ett kort och vinna lika mycket. Hennes man hade strax förut spelat bort 2000 francs; de ville nu gemensamt återtaga detta. Jag såg äfven honom vinna mycket — men huru slutet blef vet jag ej. En rödhårig engelsman kom och satte sig vid spelbordet. Hans fru stod bakom honom. Han tog upp tvenne sedlar på 100 francs och vågade den ena. Den gick. Med det mest orubbliga lugn lade han fram den andra. Nu vann han. "Låt begge gå!" sade hans fru. Han lydde hennes råd och vann åter. Tvenne gånger upprepades denna manöver med lika lyckligt resultat. När han vunnit 11 à 1200 frcs stoppade han belåtet sina sedlar i fickan och gick sin väg. En utomordentligt ful ryss intog hans plats. "Ah — vous voilà encore pour faire fortune!" sade en nervös ung belgier, som under en stund oupphörligt förlorat. "Ah bah!" sade ryssen, höjande på axlarna. — "Ja — när ni nu, hvarje afton under tre veckors tid, gått hem med precis 500 francs i fickan kallar jag det à "faire fortune". Ryssen svarade intet. Den unge, förstörde mannen, som troligen, att dömma af den ovilja hvarmed han betraktade ryssen, fått skatta till honom mer än en gång, vände sig till en gammal dam som satt brevid honom och hviskade: "Han måtte ha ingått förbund med onda makter, celui là, han vinner precis samma summa hvarenda qväll." "Han har tur," svarade hon, under det hon med kännarmin följde spelets gång. Det gjorde ett ängsligt intryck på mig, att se alla dessa menniskor kring det gröna bordet. De fem strålande ljuskronornas sken läto de af spelpassionen härjade dragen framstå i all deras hemskhet. Det var styggt och sorgligt att se männen, habitueerna, med spänd uppmärksamhet och gnistrande blickar följa spelets gång; men ännu långt vidrigare var det mig att se fruntimren. I deras blickar lyste en mera passionerad glupskhet, på samma gång som i deras sätt uppenbarade sig en större köld och förmåga af beräkning och själfbeherrskning. Det var ohyggligt att se gamla, gråhåriga, sjuttioåriga fruntimmer med snikna blickar följa spelet, punktera, kasta ut sina fem-francsstycken, louis'orer eller 100-francssedlar, med gnistrande ögon och knotiga fingrar gripa efter vinsterna, krama ihop dem och lägga dem framför sig på högen med darrande händer, för att genast på nytt fresta lyckan.

Denna syn blef mig slutligen alltför vidrig; jag uthärdade ej dermed, utan begaf mig in i balsalongen, der man efter tonerna

af ett piano och en violin roade sig med att svänga om i en vals eller redova, för att sedan, arm i arm, promenera i de långa målningsgallerierna under konversation och kurtis. En ung belgisk dam sade mig, att många förbindelser der uppgjorts, synnerligen med engelska missar, till hvilka de unga belgierne synas hafva ett godt behag. Den lilla eleganta belgiskan, språk-sam och liflig, var mig en verklig vederqvickelse efter det stumma minspel jag förut sett vid de gröna borden, och jag lyssnade tacksam till hennes vänliga prat. Då vi talade om dagens stora händelser sade hon gladt, att hon fullt och fast trodde på franska vapnets framgång och fröjdade sig deråt. Hon talade med hänförelse om "le prince impérial" och berättade huru han på slagfältet med största lugn tagit upp en kula som fallit vid hans fötter och stoppat den i sin ficka. "Oh madame, soyez sûre qu'il était placé hors du danger — och då är det lätt att vara lugn!" invände en äldre herre. "Men hvad fransmännens lycka vidkommer," återtog hon triumferande, "kan ni väl motsäga det som står i Journal officiel för i afton, att fransmännen ha intagit Saarbrücken och dödat 17,000 tyskar?" "Har ni läst det sjelf?" frågade han. "Nej." "Nå, då vill jag gå och se efter," sade han, i det han reste sig. Jag följde hans exempel och gick ut i spelsalarna, der just ingen verkan åstadkommits af den stora nyheten. Vid min förfrågan sades mig att en drabbning vid Saarbrücken egt rum och att fransmännen segrat med en förlust af 4000 man öfver — 15000 tyskar.

Då vi, på återfärden till Aachen, passerade den underminerade viadukten, tänkte jag: Gudskelof att fransmännen dock ännu icke kommit så nära, att denna behöft sprängas! I Aachen fingo vi höra, att i affären vid Saarbrücken deltagit blott ett par preussiska kompanier, och då vi, samma afton, inträffade i Cöln rådde der "grosse Aufregung". Ett telegram hade nyss dit anländt som förkunnade, att fransmännen blifvit slagna af kronprinsens af Preussen armé och att preussarne tagit 500 fångar, bland hvilka ett stort antal turcos. Så kunna nyheter vexla!

Vi bo i förstaden Deutz på ett hotel nere vid floden midt bland en mängd militär, några äldre, men de flesta unga, kraftfulla gestalter, isynnerhet kyrassierofficerarne, af hvilka många äro högvexta och ståtliga såsom vår kung Carl. Kaserner ligga emellan vårt hotel och jernbansstationen, så att vi befinna oss såsom i en militärisk myrstack, der likvisst allt går lugnt och ordentligt tillväga och der ingen förnärmar eller oroar den andra.

Då jag i går gick öfver die grosse Rheinbrücke passerade förbi mig ett långt bantåg, som förde 12:te Uhlanregementet med hästar och packning till Trier. Det möttes af en afdelning infanteri, som öfver gångbron begaf sig till jernbanstationen. "Glück zu! Losung Paris!" ropade soldaterna muntert åt hvarandra. "Hvilket regemente tillhör ni?" frågade jag en af de sista i ledet. "Deutz' landtvärn," svarade han; "vi afgå i dag." En bland truppen kom springande tillbaka och ropade gladt till mig: "Och vi ämna ge fransoserna stryk, så att de skola minnas oss!" hvarefter han åter sprang in i ledet.

Cöln tyckes vara starkt befästadt och Cölnerboerne temligen trygga och lugna. De rika borgarne här hafva icke sparat på löften om belöningar åt sina landsmän: 1000 thaler åt den, som tager den första kanonen, — och den är nu redan tagen; 500 th. för den första fanan; 60 thaler för den första fångna turco, med vilkor att han insättes i Cölns zoologiska trädgård; 500 thaler för ett halft reffen ur Napoleons sida; o. s. v. En af de rikaste belöningarne stod omtalad i "Hamburger Nachrichten". Invånarne i en liten stad — jag tror Österöde — hade utfäst sig att samfäldt gifva en belöning af 40,000 thaler åt den, som "bringade dem Kejsar Napoleon, lefvande eller död". Summan var erhållen genom subskription. En belöning utlofvas äfven åt den, som i Champagne tömmer den första champagnebuteljen till Tysklands välgång och Frankrikes undergång. Det måtte dock vara förfärligt, att bära så mycket hat på sina skuldror tillika med tyngden af en krona, som, huru tung den är, likväl af ett krigets vindkast lätt kan bortblåsas.

I Cöln ses en mängd Maleserriddare, som åtagit sig frivillig sjukvård i fält. Jag såg i går åtta af dem afgå till krigsskådeplatsen. De voro alla grefvar och baroner med aristokratisk hållning, allvarliga, uppoffrande, menniskoälskande män, hvilka tyckas njuta stort anseende. Prester, nunnor och barmhertighets-systrar stå under deras befäl och beskydd. I förrgår lära 120 barmhertighets-systrar från Cöln afrest till lägret och 16 från Aachen jemte en mängd fransiskaner- och alexianer-bröder, de senare för att ombesörja fallna krigares begrafning, de förra för att meddela religionens tröst och hjälp åt sårade. Det är vackert att se all den välvilja, förtröstan och enighet, som råder bland dessa massor af krigare och prester, katoliker och protestanter. Hela Tyskland är nu blott ett folk,

en familj, hvilkens alla medlemmar äro måna om att hjälpa och skydda hvarandra.

Hvad jubelrop i den lilla trädgården utanför mitt fenster! Musiken spelar en fanfar och ljudeliga "Hoch" höras skalla. Jag måste ut för att höra hvad är å färde.

Ett telegram har ankommit, som förkunnar att under kronprinsens af Preussen befäl en batalj blifvit vunnen — vid Wörth — att Mac Mahons och Canroberts corpser äro upplösta och hela franska armén stadd på återtåg. Folksången uppselas, champagnekorkar springa, glädjen lyser i hvarje anlete och hög och låg fraternisera. En kompanikaptén vid landtvärnet, hvilken bor här på hotellet med fru och tvenne söner, kallar ner de sina, för att med dem tömma en butelj cliquot, och han glömmer icke att gå ut med ett glas till ordonnansen, som står i förstugan. "Hvad som riktigt fröjdar mig", hör jag honom säga, "är att sydarmén vann första bataljen; det var en rättvis belöning åt sydtyskarne för att de icke hysa något agg till oss nordtyskar." Sedan han tömt åtskilliga glas, fortfar han: "Nu gå vi till Paris, och jag ämnar med hela mitt kompani bivakera utanför café Tortoni under två månaders tid." Hans fru skrattar hjertligt och deri kan man godt göra henne sällskap när man betänker, att hans kompani består af idel embetsmän, borgare och handverkare, som bättre behövas hemma på sin plats, än utanför café Tortoni. Men i glädjen öfver utsigten till en fördelaktig fred skar han till i växten, den gode kapténen, som egentligen är ett bergsråd från Westfalen. Vi få nu likväl se om tyskarne icke stanna förr än i Paris. Och hvad har då Napoleon att göra? Att inkognito, som han kom från England, åter begifva sig dit? Prinsen af Aumale, som en tid uppehållit sig i Spa, är nu i Bonn, afvaktande stridens utgång. De orleanska prinsarne tyckas här ega sympatier. Qui vivra, verra!

D. 7 Aug. Vi kommo ej att — såsom ämnadt var — lemna Cöln i dag. Ytterligare telegrammer ha bekräftat gårdagens segerbudskap. Kanonsalut, upprepad af tredubbelt eko, dånar från Cölns fästen, och fanor svaja från tak och fenster. I dômen är stor messa med sång; femtio prester, de äldsta iklädda den högtidliga, violetta skruden, officiera. Rökelsekaren svängas och på golfvet ligga katolikerna, knäböjande och korsande sig, under det stora flockar af protestantiska soldater stå undrande och se på presternas myckna bestyr i koret och lyssna

till deras obegripliga latinska böner. Den herrliga dômen i sin imponerande storhet, sin harmoniska skönhet stämmer dock sinnet till andakt. Med hjertat uppfyllt af ödmjukhet och vördnad skådar man sig omkring i detta förnämsta gotikens tempel, och lyssnar med välbehag till den sköna katolska kyrkosången, som upplyftande och fångslande klingar genom de höga hvalfven.

Från dômen gjorde jag ett ströftåg till museum, nu fullständigt ordnad och i bättre skick än förut. Taflor af högre värde finnas här just ej många; likväl ser man några originaler af Rubens, hvilket väl icke är för mycket, då — såsom man vet — Cöln är hans födelsestad. En tafla af Alfred Rethel, — Den helige Bonifacius, predikande — utmärker sig såsom ett bland nyare tidens förnämligare alster. En täck bild af Lucas Cranach utgör perlan bland den massa af äldre målningar som här finnas och hvilkas största värde väl består deri, att de äro gamla. I skulpturväg finnes här månget kuriosum från urgamla tider. Af nyare konstnärers arbeten i den vägen synas mig en Flora, af en i Rom vistande tysk, samt en Hebe matande en örn, af Carl Voss, de förnämsta. Flora hade blifvit hitflyttad från sina blomsterlunder utanför staden — botaniska trädgården — för att skyddas för fransmännens mitrailleuser, och hon står nu, luftig och lätt, som ville hon sväfvä hån på vestans vingar, — men — instängd i en spjälbur! Apropos bur — måste jag berätta, att då vi i går besökte den särdeles vackra och väl ordnade zoologiska trädgården fingo vi se, att för alla djuren stodo burar tillreds, på det de, i händelse af fransmännens framryckande, måtte kunna deruti inpackas och transporteras till Berlin eller Magdeburg. Zoologiska trädgården ligger äfven utom stadens murar. Allt är förutsedt och väl ordnad. Men — Napoleon dröjde allt för länge med anfallet efter krigsförklaringen! Hade han plötsligt fallit in, hade det kanske gått annorlunda. Nu fingo tyskarne tid att rusta sig och hemta sig från första förskräckelsen. "Vi gråta i afskedsstunden," sade mig en ung tyska, "men denna gång se vi med förtröstan och stolthet de våra gå ut i kriget; så var det icke förra gången, då tyskar stredo emot tyskar. Napoleon har gjort oss en stor tjänst", fortfor hon vidare, "han har velat söndra Tyskland; men han har dermed blott fastare tillknutit bandet emellan nordn och södern. Måtte det nu aldrig mera kunna slitas!" Till detta lade äfven jag uppriktigt mina välgångsönskningar.

Vid hemfärden på qvällen från Zoologische Garten sågo vi vid en jernvägsstation, en massa folk, män, qvinnor och barn, upplättrade i träd och på tak med sträckta halsar och i spänd väntan. På tillfrågan fingo vi veta, att en transport af 500 franska fångar väntades, och att man var nyfiken att få se turcos, "die Affen", såsom man här kallar dessa afrikanska krigare, hvilka man tyckes föreställa sig såsom ett slags vilda halfmenniskor eller djur. Förbittringen emot Napoleon, som skickat ut sådane att anfälla Tysklands folk, är också mycket stor. Jag skulle gerna stannat för att få se en turco, men vagnen for vidare och jag måste följa med.

I går morse afgick en afdelning preussiskt artilleri, 6 kanoner med 7 hästar och för hvarje kanon 10 man. Kanonerna lågo så fina och blanka på sina vagnar och sågo alls icke ut som förstörelsevapen. Det hela tog sig högst elegant ut. I går qväll afgingo landtvärnets uhlaner härifrån till Trier. Jag hörde en sakkunnig man yttra att de i intet afseende stå efter liniens trupper. Jag fick komma in på kaserngården, der de exerceerade innan de ryckte ut. De voro hurtiga och hade starka, väl ridna hästar. Hos alla råder en god anda och detta "Landtwehr" måtte vara en bra institution. "Für Gott, König und Vaterland" står det på det lilla kors, som de bära på sina mössor. De se ock alla ut, som ville de strida med lust och mod och offra blod och lif för "Gud, konung och fädernesland".

Ober Lahnstein d. 8 Aug.

Under det vi i dag, från kl. 6 på morgonen till kl. 2 midnatten, med den stora, eleganta ångbåten *Friede* färdades upp för Rhen hit till Lahnstein, mötte vi fem stora Rhenångbåtar med den hvita flaggan och det röda malteserkorset. De voro alla fulla med sårade, som fördes till Cöln, sedan man redan förut forslat andra hundratal till Coblenz och Engers, der kadettskolans rymliga salar nu begagnas såsom lazarett. Dessutom sågo vi flera bantåg med fångar, som ilade fram längs flodens båda stränder. Från vårt fenster här i Lahnstein, midt för Stolzenfels, se vi allt emellanåt jernvägståg komma och fara nedanför strandens gröna kullar. Jag kan ej längre räkna dem. Man väntar hvarje ögonblick telegram om en större drabbning. Prins Friedrich Carls armé läser icke ämna låta sydarmén ensam skära lagrar, och från Paris komma rykten om en revolution. Att Napoleon skall begifva sig öfver till Holland förmo-

das äfven. Ehuru lifligt intresserad af de stora tilldragelserna, har jag i dag haft mindre sinne för politiken än för de nejder jag genomrest. Jag har varit mera öga än öra, ehuru jag, i följd af det ihållande ösregn, som förföljer oss, endast fått se de närmaste nejderna kring den ryktbara floden och föga af de perspektiver den har att erbjuda. Drachenfels behagade helt tvärt svepa in sig i en blygrå slöja just i det ögonblick jag fröjdade mig åt en solstråle, som framtittade då vi närmade oss den respektable jätten och som gaf mig hopp att riktigt få skåda hans seklergamla fysiognomi. Men detta hopp bedrog mig, som så många andra. Tid och pengar, god helsa, friska krafter och vackert väder behöfvas lika väl på en Rhenfärd, som på alla andra förlustelseresor. Man ville så gerna vandra uppför dessa höjder, som öfverallt omgifva den resande, och bese de pittoreska ruinerna något närmare. Detta låter också vanligen lätt göra sig, ty ångbåts-biljetten gäller för en tur uppför eller utför Rhen på alla de ångbåtar som tillhöra Rheinische Dampfschiffs-Gesellschaft; jag kan stiga ur och stiga på hvilka ångbåtar jag vill och dröja huru länge jag vill på vägen der jag finner det vackert och vill göra en excursion. Kriget har dock inverkat menligt äfven på denna goda anordning så till vida, att nu endast tvenne af de stora ångbåtarna besörja passage-raretrafiken; alla de andra äro upptagna för trupp- och fångtransport. Stiger jag nu af någonstädes, så måste jag vänta till följande dag för att komma vidare, hvilket tager för mycket både tid och pengar. Detta förhindrar oss att se åtskilligt af det mest sevärda här, t. ex. det vackra kapell, som grefven af Fürstenberg-Stammheim låtit, på egen bekostnad, uppföra till den helige Apollinariii ära och hvilket de utmärktaste artister från Düsseldorf i sex år arbetat på att pryda med vackra taf-
lor, föreställande scener ur Kristi födelses, lidandes och döds historia, och hvaribland lära finnas många af högt konstvärde. Prinsens af Leyen sköna slott Arenfels ville jag äfven gerna ha sett; men ännu hellre ville jag ega någon af de hundratals egendomar denne furste besitter längs Rhenflodens strand ända fram till Rotterdam. Vi helsa det väl bestyckade Ehrenbreitstein under förbifarten med den önskan, att dess eldgap icke måtte behöfva utsända någon mördande eld, utan att dess kanoner måtte dåna och framkalla sitt mångfaldigt upprepade eko endast för att med glädjeskott helsa en snart vunnen, lycklig fred.

Äntligen mot kl. 7 upphörde regnet. Uthvilade företogo vi oss nu att vandra upp till ruinen Lahneck, som blifvit för några år sedan inköpt af en irländare mr Moriardy, hvilken ärer ha nedlagt stora summor på restaurerandet af den gamla borgen, den han inredt efter engelsk fashion, med stor lyx och jkomfort. Det förmodas, att mannen ruinerat sig på sin ruin; åtminstone bjuder han nu ut den till salu. Kanske har han endast ledsnat på att sällskapa med molnen och derifrån se ned på den öfriga världen. En väldig riddareborg måtte visserligen Lahneck ha varit i forna tider; derom vittna de ännu höga och vidt utsträckta murarne.

Ober Lahnstein d. 9 Aug.

Gick månen i går qväll blodröd ned bakom Stolzenfels' höjder, så har i dag solen gått upp blek som en måne. Men den lyser dock; det är dock sol och uppehållsväder. Vi låta ro oss öfver till andra stranden, och stiga sedan uppåt, uppåt, tills vi efter en tröttsam vandring befinna oss vid det prydliga lilla götiska slottet Stolzenfels och i dess smånätta gemak, med sina inlagda golf, skurna ekmöbler, glasmålningar i fenstren och de mest pittoreska vyer genom desamma.

Bland skjutvapen fanns på slottet en enda kanon, — en liten modell af metall, som stod i ett af fenstren. Eljest fanns, utom några gamla spjut och sablar, inga andra försvarsvapen på borgen, än några vid bröstvärnet på gården uppstaplade stora stenklot, hvilka sedan sekler funnits der och som tjänade såsom försvarsvapen vid belägringar på den tiden, då fienden kom uppklätrande en och en i sender på en steg. — Andra tider, andra seder!

Kastellanen på slottet var mycket förgrymmad på Napoleon. Han kallade honom ett "odjur, som borde sättas i bur". "Se der", tillade han, i det han visade ut åt floden, der fyra ångfartyg med det röda korsets flagga just gingo fram, "se der en del af hans blodiga verk." Det var verkligen en transport af sårade fransmän och tyskar, som afgick till Düsseldorf, der lazaretter äro inrättade äfvensom trädgårdar upplåtna och platser beredda för sjuke och sårade i privathusen. Bland andra har den derstädes boende fursten af Hohenzollern inrättat 100 sjuksängar till fritt begagnande på sitt lustslott i närheten af Düsseldorf. Och med lika omsorg vårdas här vän som fiende. Man har nu sagt mig att Johanniter-orden har i sin

tjenst 7000 personer och att på dess bekostnad 18,000 sjuke och sårade emottagas till vård.

Boppard d. 9 Aug.

På vägen hit i middags hade vi i sällskap 20 "Schwestern", som buro det röda och hvita korset kring armen. Trenne Johanniter-ridhare, i scharlakansrockar med svarta sammetsuppslag och runda svarta kappor, följde med såsom systrarnas eller nunnornas ledare. Jag känner till en skånsk ädling, som hör till denna orden. Jag undrar just om neutralitets-lagarne hindra honom, att vara med om de barmhertighetsverk hans medbröder nu utöfva? Nog är det eget att den gamla orden på detta sätt upplefvat! Riddarne ha icke mer ett befästadt Malta och inga stränga ordensregler; de äro blott medlemmar af ett hjälpgivande förbund, som uppsöker och bistår den lidande, och i detta sitt ädla sträfvande inskränka de sig ej blott till de sårade. De gifva äfven understöd åt fattiga, öfvergifna hustrur och barn, hvilkas män och fäder gått ut i kriget. Här råder i allmänhet stor välgörenhet. Hvarje stad gör penning-utdelning hvarannan vecka åt krigares enkor och barn. Både i Aachen och i Cöln har jag öfvervarit en sådan utdelning.

I detta ögonblick ligger, utanför hotellets fenster vid landningsbryggan, ytterligare tvänne ångbåtar med Johanniter-flaggan, och stadsboerne skynda dit med korgar fulla af bröd, kött, vin, isvatten med saft, cigarrer, m. m., delande lika åt fransman som åt tysk. "*Sie sind alle unglückliche Menschen*", säga de. De svårast sårade föras på bår upp till härvarande lazarett. Det var en hjertslitande syn, att se dessa arma offer ligga bleka och lidande på sina å salongsgolfven utlagda madrasser. De mindre svårt sårade sutto på däck. Det rhenska vinet tycktes väl smaka fransmännen, som med okuffig liflighet försökte hurra och ropa ett: "*vive Boppard!*" En fransman med armen i band sade mig att han fått en kula i handen, men hoppades slippa ifrån med amputerandet af en tumme. En turco med afskjutet ben glömde för ett ögonblick sin smärta vid njutningen af en tänd cigarr. "*Les allemands sont si bons!*" sade stilla en fransk liniesoldat. Jag hörde en zuav med fransysk liflighet skildra striden vid Wörth. Han påstod att ammunition felades soldaterna, "eljest hade vi, saprismi, ej gifvit oss!" utropade han. Artilleri saknade de ock, fortsatte han, då preussarne deremot hade ett utmärkt sådant och dertill en fördelaktigare

ställning på en höjd. "Vi stodo i en grop och saknade allt;" men, sade han, "en blodig slagtning var det. Nog blefvo från båda lägren 20,000 sårade och döda qvar på slagfältet!" — Talade han sanning så är det förfärligt. Och icke ser det otroligt ut. Sedan i går har jag sett 11 stora ångbåtar och oräkneliga jernvägståg fullastade med sårade och fångar. Jag såg nedanför Stolzenfels en lång train med tusen personer fångar fara tätt förbi mig. Waggondörrarne stodo öppna i några s. k. boskapsvagnar, och jag såg der zuaver — "*die rothen Hosen*," som tyskarne kalla dem — ligga tätt bredvid hvarandra. Jag anmärkte på fartyget, att af de sårade voro tyskarne, de segrande, tysta och stilla, då deremot fransmännen, de besegrade, icke kunde låta bli att tala om sitt mod och sin heroiska tapperhet.

Det ser ej bra ut för fransmännen nu. Hagenau, en vigtig punkt såsom sammanbindningsplats för jernbanorna Strasbourg—Hagenau—Metz och Strasbourg—Hagenau—Haney äro i tyskarnes händer, oupprifna. Från Hamburg skrives, att fransmännen i stor oordning lemnade Wörth. Vid Niederbronn försökte fransyskt artilleri att hålla sig qvar, men togs af bajrarnarne, som anses vara tyska arméns pelare, handfasta, okuffiga och uthålliga. Öfver allt på vägarne ligga döda och sårade. Hvilket gränslöst elände!

I Wissembourg hade fransmännen från fenstren skjutit på tyskarne, hvilka, ursinniga, under kulregnet trängt sig in i husen, der striden nu fullföljdes med bajonetter och gevärskolfvar. Jag tänker mig de stora, groflemmade, välfödda, öldrickande tyskarne i fullt raseri emot de små, af vegetabilier och surt vin sig närande spensliga fransmännen! Det är ju som en fejd mellan kattor och björnar! Kattorna klösas och fräsa med all makt; men — få de en björnram öfver sig, så måste de bli krossade.

På vägen hit gjorde vi bekantskap med en lärd tysk professor och hans fru, en glad och angenäm berliner-dam. De kommo från Saarbrücken, i hvars närhet han uppehållit sig för att utföra geodätiska arbeten, men der det slutligen blef dem alltför hett. Hon berättade om kejsarinnan Eugenie's besök på franska flottan och huruledes der den höga damen med ytterlig noggrannhet inspekterat allt. På ett af pansarfartygen anmärkte hon att skorstenarne stodo alltför snedt; en lurfvig kockspojke måste genast gå ned och kamma sig, och en matros med smutsiga inexpressibles fick befallning att

skyndsammast sätta på sig rena underplagg. Innan hon aflägsnade sig skänkte hon till fartyget såsom skyddsmedel eller talisman några strån af den heliga Johannes' hår — hvaraf jag i Aachen lyckades få se tvenne tjocka testar i hvar sitt relikskrin. I sin proklamation till folket uti det i belägrings-tillstånd förklarade Paris ordar hon äfven om sin mission, stackars bigotta furstinna, som nu likväl bjuder till, att — efter sitt sätt att se saken — med energi föra regeringstöm-marne, understödd af Ollivier, hvilken sjelf tyckes ha insnärjt sig i en labyrinth af motsägelser, utur hvilken han torde få svårt att reda sig. Han gick upp som en sol; — huru skall han gå ned?

Boppard d. 10 Aug.

Vi bli nödgade att dröja här ännu ett par dagar. Himlen är blygrå; den ena regnskuren aflöser den andra och ingen möjlighet finnes, att pr jernväg fortsätta resan. Alla tåg äro, in-till den 12:te, upptagna för armén. Nya truppsändningar och provianttåg följa det ena efter det andra, och när de återkomma medföra de fångar och sårade. I förrgår passerade här 4000 fångna fransmän, hvaribland äfven en general, som af härvarande pastor fick underrättelser om den för fransmännen så olyckliga affären vid Wissembourg. Hans ansigte mulnade då han tyst åhörde nyheten. Vid jernvägsstationen ser man Boppards kvin-liga befolkning af alla åldrar, stånd och klasser, utrustad med förplågningar af alla slag, vänta på jernvägstågen, för att räcka förfriskningar åt de fångna och sårade. Öl står tillreds i stora ämbar af bleck, och jag har sett mången täck Boppards ungmö, med en stor kanna i ena handen och en skål i den andra, från vagonens fotsteg, likt en annan Hebe, skänka i åt de solbrända krigarne. Man har blott ett mål: att hjälpa, lindra. Hela nat-ten ha tåg och båtar passerat, de senare på sjelfva floden, de förra på ömse sidor om honom. I detta ögonblick passerar ett stort provianttåg tillika med 16 kanoner, allt till armén. Noggrannheten med förhör och passuppvisning har tyvärr visat sig vara nöd-vändig. I förrgår arresterades en ung man, som innehade för fransmännen viktiga anteckningar om vägar och kommunika-tioner här i Rhentrakten. Han var nära släkt till en ansedd prestman i Coblenz, der han nu hålles fången om han ej redan, enligt krigslagarne, är expedierad. Mutor och spioneri spela tyvärr alltid en rol i krigstider.

En tysk handlande vid namn Carl Bichman, som obehindradt talar både franska och spanska språken och är dekorerad med en spansk orden, blef för ett par dagar sedan arresterad som spion, men har lyckats undkomma. En badensare har — ertappad med spioneri — blifvit skjuten, o. s. v. Franska soldater och turcos, som i Frankfurt blifvit utmärkt väl förplågade, — dervid, bland andra, en fru Rothschild med dotter gått omkring och delat ut cigarrer — hade af detta känt sig så betagna, att de högt ropat: "à bas Napoleon! vive Francfort!" De medföljande franska officerarne hade deremot sett förtviflade ut. Wissembourgs prefekt är äfven bland de sårade. Det måtte ha gått hett till i denna strid. Jag har hört militärer påstå, att den är att räkna såsom en af de blodigaste, som någonsin egt rum, i förhållande till den korta tid hvarunder den utkämpades. Att dömma efter de otaliga transporter med sårade, som kringsändas åt alla håll, hafva nog alla striderna varit blodiga. Huru skall detta sluta?

D. 11 Augusti.

Jag har i dag tillbringat hela f. m. på jernvägsstationen, der Boppards herrar och damer nu tyckas ha sin samlingsplats och der flera af damerna tillbringa hela dagar med att repa charpie och förfärdiga andra, för sårade nödvändiga, artiklar samt räkka förfriskningar åt dem som passera med jernvägstågen, hvilka alltid stanna här några minuter. Tvenne långa tåg, medförande andra armécorpsens artilleri, afgingo för en stund sedan till krigsskådeplatsen. Som ölet nu tagit slut, sedan stadens ena ölbryggare gått ut i kriget och den andra blifvit anmodad att aflemna hela sin tillverkning till armén, serverades soldater och befäl med varmt kaffe, hvilket tycktes väl smaka de hurtige krigarne. De vänta sig en hård kamp; "men — vi gå mot döden hvart vi gå!" sade, helt stilla, en ung korpral. I hvarje boskapsvagn voro inhyta 6 hästar och 4 man; derefter kommo 3:dje och 2:dra klassens vagnar, fulla med soldater och officerare, och sist kanonerna och ammunitionsvagnarne. Båda tågen voro mycket långa med tvenne lokomotiver för hvardera. En stund derefter kom ett långt tåg med oxar och kor för armén; så ett tåg med blesserade; så åter ett provianttåg med, bland annat, färskt bröd, bakadt här i Boppard, hvilket sändes till Saarbrücken der man nu lider brist på allt. Jernvägen låter dagligen ett dylikt tåg gratis afgå, på det Boppards bagare måtte

kunna, till vanliga priser, leverera sitt bröd i Saarbrücken. De kunna ej få det från närmare håll; arméns behof tager alla krafter i anspråk. Nu väntas ett nytt tåg med sårade, deribland äfven fransmän. Femtio af de svårast sårade skola stanna här och från alla hus aflemnas sängkläder, linne, täcken, madrasser m. m. för deras behof. Här, på denna sidan Rhen, gå dagligen minst 20 tåg genom staden, och åt alla har man tillreds traktering af kaffe, bröd, frukt, cigarrer, isvatten med saft, limonade, vin, m. m. Det är ett välsignadt land, detta "*Land am Rhein*;" rikedom måtte här finnas i öfverflöd. Men så finnes här ock gifmildhet och deltagande och öppna hjertan.

Af ett telegram från Sulz se vi att fransmännen förlorat vid Wörth 5000 man sårade och döda samt 6000 fångar. Ett senare telegram uppskattar döda och sårade till 10,000 man. På tyska sidan lära förlusterna ej vara stort mindre; 3 å 4000 döda och sårade uppgifvas i första hand.

Några hundra turcos hade, under striden, sträckt gevär åt en afdelning bäjrare. Men plötsligt höja de åter sina gevär och skjuta på sina, intet ondt anande, besegrare. Detta förräderi bestraffade de retade bājrarne med att hugga ned turcos till sista man.

Och här sitter jag nu, vid den mångbesjungna Rhenflodens strand, och skrifer om idel krig, blodsutgjutelse och elände! Men — hvad annat skall man skriva om i denna tid och från denna plats! I detta ögonblick presenterar sig ock Rhen i harmoni med hvad som föregår i dess närhet — dyster och mörk. Dess bölja är svartgrå af det från höjderna genom regnet nedsköljda gruset, dess himmel är mörkgrå, öfverdragen med tjocka regnmoln. Den lilla staden Boppard har en rätt vacker, ehuru icke stenlagd, gata åt floden der hotel ligger vid hotel; eljest förefaller den mig som en smutsig håla som fått några hyggligare hus vid utkanterna. Det inre af staden består för det mesta af förfallna murar, skräpiga hus af korsvirke, illa luktande svinstior, hönsgårdar med thy åtföljande sopbackar, m. m. dyl.

En för oss svenskar mindre behaglig underrättelse har mött oss här, nemligen att alla tyska hamnar äro spärrade. Huru komma vi då hem? Dock — det får gå som det kan! Lyckliga må vi skatta oss i alla fall, som icke äro inblandade i denna blodiga strid. Om det fortfar att gå så raskt undan som det börjat och de båda stormakterna få hållas med hvarandra på egen hand och utan främmande inblandning, så måtte väl åtminstone kri-

get snart bli afgjort. Detta är en tröst, om ock sorglig, att tänka sig!

Strax vid krigets förklarande trodde man allmänt på de oftast segerrika franska vapnens framgång; men få se om ej tyskarne i detta krig bli de segrande! Jag för min del började ana något sådant redan i Aachen då jag såg skarorna af unga, kraftfulla män, iklädda landtvärnets uniform, arm i arm tåga ikring gatorna och hörde dem med förtröstans mod och enthusiastisk tillförsigt sjunga sin vackra fosterländska sång:

Lieb' Vaterland, kannst ruhig sein:

Fest steht, und treu, dein Wacht am Rhein!

Boppard d. 13 Augusti.

Efter flera dagars oupphörligt regn bröt i dag äntligen en solstråle fram ur molnen och jag var ej sen att taga vinken i akt och skynda hän till den dal, mot hvilken jag från mitt fönster nu i tvenne dagar med längtan och undran blickat. Från Rheinallé, der vi bo, går jag förbi *Mühlbad*, en skönt belägen vattenkuranstalt med trädgård och park nere vid Rhen, öfver en bro under hvilken, med vildt dån, en bred bäck forsar fram, och kommer så in i Mühlthal, den längsta och bredaste af de sju dalar, som mellan branta höjder utlöpa vid Boppard. Man går fram på en bred väg, kantad af höga popplar; till höger höja sig vinberg, till venster slingrar sig bäcken längs vägen. Smärre bäckar strömma ner öfver ängar och vinfält från de på ömse sidor framskjutande höjderna och störta sig i Mühlbach, hvilken tager sina vasaller med sig och snart förenar sig med den stora floden. Hvarje dal afgifver på detta sätt sin vattentribut i en liten bäck, som muntert framdansar mellan vinbergskullar. Det är en "rislen och raslen" ett slamrande af qvarnhjul, — tyicke mindre än sex qvarnar med trädgårdar och bostäder ligga här, på något afstånd från hvarandra — en grönska, en fullhet, en rikedom och fridfullhet i den yppiga naturen rundtomkring, som kommer en att glömma stundens oro och instämna med folkvisan:

"Und über dir des Waldes Dach,

Der Duft so frisch, der Hauch so kühl

Und alle Frühlingssänger wach —

Was fragst du nach dem Weltgewühl?"

En lokomotivpipas skärande ljud påminner mig dock snart, att jag är midt i verldstumlet, och från en bergshöjd, som jag

nyss uppnått, ser jag djupt under mig ett iltåg rusa fram, på hvilket jag, med kikarens tillhjälp, kan räkna 32 kanoner.

Från denna bergshöjd har man en egendomlig utsigt öfver Rhen. Man ser nemligen här floden liksom delad i fyra sjöar. Höjden kallas ock derföre "die vier Seen". Rakt under mig ligger en af dessa sjöar, framför den lilla täcka byn Filsen med sin hvita kyrka; till venster mot nordost ligger den andra sjön, omsluten af byn Oberspay och slottet Liebeneck; till höger emot sydost ligger den tredje sjön med staden Boppard samt längre bort ännu en bit sjö med staden Camp till bakgrund. Framskjutande bergssidor och löfverk åstadkomma denna egendomliga utsigt, som dock endast kan ses från en begränsad punkt. Tio steg derifrån, och man ser åter Rhen böja sig rundtomkring Filsens slätt mot Camp på ena sidan och Oberspay på den andra. Efter en kort stunds hvila på en bänk, der otaliga namn vittna om många besök, företager jag nedvandringen förbi Alteburg. Bergstigen slingrar från den högsta, smala åsen, belägen 765 fot öfver hafvet, i zigzag ned till Mühlthal. Man njuter, under hela vandringen, af de mest fängslande utsigter åt alla håll; till höger djupt under sig har man Mühdalen med sina grönskande höjder och dalsänkningar som afslutas i ett oändligt fjerran med blånande bergskullar; till venster synes Rhenfloden med sina städer och byar, på hvilka slottet Liebeneck från sin höjd aristokratiskt skädar ned.

På min vandring råkade jag några qvinnor och gossar, som hemtade eklöf i säckar åt "die Kühe" samt ved till bränsle. Då jag frågade dem om de ej funno det bra tröttsamt att gå den branta stigen med bördor, svarade de mig gladt: "Vi äro så vana dervid; vi gå här flera gånger om dagen!" Och jag kände mig så trött efter en enda vandring!

Boppardtrakten har ett utomordentligt helsosamt klimat. Kyrkans fäder i medeltiden kände ock väl till detta, hvarföre de här, på ett område af två timmars omkrets, anlade icke mindre än 7 kloster. Isynnerhet de som plågades af bröstlidande kommo hit för att här finna bot för sin sjukdom och hemta nya, friska krafter. Från öster till vester begränsas staden af Bopparder-Wald, en den herrligaste skog, rik på sekelgamla ekar och bokar. Dertill kommer ett utomordentligt öfverflöd på fruktträd af alla slag, som bära rika skördar. Härifrån utskeppas oerhörda massor af frukt till Holland, England, m. fl. närmare och fjermare trakter. Nu äro aprikoserna och

päronen mogna. Redan hafva utskeppats tusentals pund af körsbär och bigaräer; sedan komma valnötterna, hvilka ännu sitta gröna på de majestätiska trädens grenar, och slutligen vinstockarna, hvilka nu, hvarthän du blickar, stå så friskt grönskande och öfverfulla med drufklasar, ännu knappt halfmogna. O, det är ett välsignadt, ett herrligt land, detta "Land am Rhein!" Och likväl är det nu ett i sorg försänkt land. Inga glada sånger höras; inga resande befolka de tomma hotellerna, ångfartygen gå af och an på floden, men blott för att föra nya offer till krigsskådeplatsen eller sårade derifrån. Segerbudskap komma och man jublar; men så komma också budskap om fallna makar, fäder, bröder eller vänner såsom en bitter galla i glädjebägaren. Man ser här mycket lidande, mycken smärta, men ock mycken hjälpsamhet och innerlighet. När sjukhusen blifva för öfverfulla, föras de svårast sårade till enskilda hem.

Det måste råda mycken demoralisation inom fransyska lägret, att dömma af den mängd icke sårade fångar, som här föras förbi. De se just icke heller bekymrade ut dessa fångar; de både skratta och prata. Bland det af tyskarne tagna bytet fanns äfven en hel fruntimmersgarderob i Mac Mahons läger; den togs tillika med stora proviantförråd, tvenne pontonbryggor ämnade för öfvergången af Rhen, kanoner, gevär, en stabsvagn innehållande bland annat 220,000 francs, m. m. m. m.

I dag hafva 800 man landtvärn från Coblentz afgått härigenom till armén. Från Pommern komma oupphörligt nya förstärkningar. Nog är här lif och rörelse; den ena ångbåten korsar den andra, det ena jernvägståget aflöser den andra, tusentals människor komma och gå — och likväl är det, som hvilade dödens stillhet öfver allt. Igenom de bortfarandes tacksamma hurrarop hör man, i vemodig aning, de utsända offrens kommande dödsqvidan; det är såsom sväfvade tunga åskor i luften, såsom skulle hvarje ögonblick kunna bringa någonting oanadt nytt, förfärligt.

Hvad innebär morgondagen? En stor, afgörande drabbning? En revolution i Paris? — Sedan några dagar har intet förspotts; "men ett tungt arbete ha vi haft och ett ännu svårare, tyngre och blodigare återstår oss väl!" hörde jag nyss yttras af en från Saarbrücken i dag återkommen officer.

Mannheim d. 14 Augusti.

I går på morgonen lemnade vi Boppard, efter trenne timmars väntan på ångbåt. Inga regelbundna turer ega rum nu, hvarken till lands eller vatten. Allt får vika för transporten af trupper eller sårade och man får vara glad om man kan sticka sig in någorstädes. En läkare, som reste till Sulz för att der taga vård om en illa blesserad vän, en köpman från Grünau, språkade vi an under färden på floden. När vi landat vid Maintz, rusade vi till bangården, emedan vi fått höra att tåget skulle afgå om en qvart med en train soldater. Vi fingo för hög betalning plats i en tredje klassens vagn, läkaren åter måste nöja sig med att färdas i en täckt boskapsvagn, derifrån han skrattande vinkade oss "farväl", sedan han satt sig på halmen bland de der instufvade soldaterna. Ett herrligt väder med milddradt solsken har följt oss under denna senare del af vår Rhenresa, hvarigenom vi kunnat njuta af de herrliga utsigter floden, ända till Maintz, i ständig vexling erbjuder. I Maintz sågo vi trupper under musik marschera förbi. De skulle göra en lång dagsmarsch med sina tunga packningar och sågo alla hurtiga och starka ut. Hvad som förvånar mig är, att inom den i öfrigt så väl ordnade och utrustade preussiska armén soldaterna icke ha tält. Under det trenne dygns ösregn, som nyss gått öfver oss, hafva de, som varit kamperade på fälten, nödgats utan skydd uthärda ovädret. Tänk hvad elände, förkylningar och farsoter man till följd deraf har att motse!

Vi äro nu i Mannheim. Det är ganska eget, att inom några timmar bli förflyttad från en af Tysklands mest oregelbundna och till sitt inre smutsiga städer till dess mest snörräta och snygga. Men så kommer man ock från kuperade och romantiskt sköna nejder in i ett bördigt men flackt slättland. Om jag undantager den stora parken, som i sitt slag är herrlig, har Mannheim just ingen vacker natur att erbjuda. Dess gamla ståtliga slott med sin runda portal, der slingervexter i gröna festoner, skiftande från mörkare till ljusare, såsom kolossala fönstergardiner hänga mellan pelarne, de storartade träden i den slottet omgifvande parken, den lilla Neckarfloden, som här faller ut i Rhen, den vackra jernbron emellan det nya Ludwigshafen och det äldre Mannheim, allt detta förtjenar dock att ses och har sitt egendomliga intresse. Schillersplatsen, der skalden står i en oratorisk positur med theatern till bakgrund, anslog mig mindre.

Theaterhuset, stort men utan arkitektoniskt värde, har på sin frontispice Apollo med de nio muserna, mycket tjocka, väl-födda, ölpussiga figurer, vidriga att skåda. I jesuiterkyrkan — ett brokigt tempel från renaissancens tider — åhörde vi gudstjensten. En ung jesuit utsände ordets åskor öfver församlingen. Han talade om huruledes Herran låtit sina trogna förpröfnings skull hemsökas af krig och örlig allt ifrån Adams tid. Ibland annat erinrade han om huru "Gud i sin vrede" en gång sände öfver tyskarna "die Schweden". Men den saliggörande kyrkan hade dock, fortfor han, gått segrande genom alla pröfningar, och om vi också nu hade att sörja öfver onda dagar, hvilka herrliga saker hafva vi ej äfven att fröjda oss åt? "*Die grosse Geheimniss*", utropade han, och lyftade sin arm emot höjden, "den stora hemligheten om jungfru Marias obefläckade afelse är oss i detta århundrade förklarad, vi ha nu kommit till ljus, visshet och öfvertygelse i denna, för oss kristna så högst viktiga fråga. Dertill kommer, att nu i dessa sista tider sanningen om påfvens ofelbarhet ändtligen förmått att göra sig gällande." I denna anda talade han med jesuitisk hänförelse. Efter ett par andliga sånger, hvilkas melodier likväl icke påminde om våra vackra svenska psalmer, var gudstjensten slut. Derifrån gingo vi till bangården. Här mötte oss lif och rörelse. Ett transporttåg, bestående af en mängd hyrkuskar ifrån Berlin, med hästar och vagnar för arméns behof, höll vid stationen, der de förplägades med bröd, ägg, öl och vin. De hade 3 à 4 thaler pr dag af staten, allt efter det antal hästar de medförde, hvarjemte deras vagnar voro assurerade till 80 à 100 thaler. De hade varit 14 dagar på väg ifrån Berlin — så långsamt kan det nu gå att färdas här — och på fyra dagar hade de ej fått något ordentligt mål, ehuru, likasom här, öl, bröd, ägg, korf, m. m. dagligen. De sågo lustiga ut i sin hvardagsdräkt och sina träskor, dessa arméns hyrda kuskar. Kuskroccken och stöflarna voro upphängda inne i waggonerna. Efter dem kom ett tåg med oxar och hövagnar, allt för arméns behof. I Mannheim sågos inga damer på bangården ombesörja fångars och sårades förplägning. Här ha herrarne och den manliga ungdomen åtagit sig detta bestyr. Fruntimmerna samla sig deremot i det storhertigluga slottets ena flygel, dit de, i en af de stora salarna, låtit föra upp sina symaskiner och der de nu arbeta för de sårade med att sy, repa charpie m. m. d. "Tid, penningar och arbete, allt måste vi offra!" heter det i en

proklamation, utfärdad af den fruntimmersförening som här bildat sig med anledning af det förfärliga tillopp af sårade, som de sista dagarne medfört. Vi ha i Mannheim träffat samman med personer som nyss kommit från de ställen, der drabbningar egt rum, och fått höra de mest upprörande skildringar från krigstheatern. I Elsass hafva presterna fanatiserat landtbefolkningen, så att den liknar mera vilddjur än människor. I Wörth och trakterna deromkring hade folket varit ursinnigt. Det berättades att en skollärare förledt en skara ungdom, att miss-handla sårade tyskar; att en 16 års gosse, sedan han plundrat en sårad, stuckit ut hans ögon; att andra skurit tungan af sårade fångar, m. fl. gräsligheter, som, ehuru otroliga de kunna förefalla, dock konstaterats äfven af de franska tidningarna. Också lärer raseriet mot innevånarne i Wörth varit förfärligt från tyskarnes sida; staden har blifvit strängt behandlad såsom en eröfrad stad och några af de vilda rånarne och de mest fiendtligt uppträdande bland dess befolkning, hvaribland äfven några embetsmän, ha enligt krigslag, blifvit skjutna på stället. I Fröschweiler, en by i hvilken under återtagget fäktades och der fransyska hufvudkvarteret en tid under striden varit stationerad, hade det sett ohyggligt ut. Hundradetals lik, mest af zuaver och turcos, hade der legat kringströdda i de ned-trampade vinbergen; hundradetals sårade fördes i oafbrutet tåg till fältlazaretten och oupphörliga nya fångster gjordes af fransmän, som tagit sin tillflykt till de kringliggande skogarne. Striden hade varit förfärligt blodig, då tyskarne stormade mot den 200 fot höga, af fransmännen ockuperade kullen vid Wörth. På slutningen af kullen voro turcos och zuaver posterade, som hade fördelen af att kunna sigta på de nedifrån framryckande tyskarne, hvilka vid uppklättrandet naturligtvis endast kunde skjuta blindt. Tvenne gånger blefvo tyskarne tillbakaslagna med oerhörda förluster; men, modiga och ihärdiga, stormade de ännu en tredje gång höjden, den de slutligen efter flera timmars blodig strid kunde eröfra. Sedan anfallet redan tvenne gånger blifvit tillbakaslaget, hade en bäjersk öfverste ånyo samlat sitt regemente omkring sig och med hög röst sagt till sitt folk: "*Kinder, wir müssen noch einmal gehen! Ihr wisset was uns erwartet wenn wir nicht siegen!*" Ett dundrande "*Vorwärts!*" följde såsom svar på denna uppmaning. Tyskarne voro nemligen synnerligen förbittrade öfver att Napoleon skickade emot dem sådana vilda bestar, som Algeriets

turcos, af hvilka man, efter en fransk seger, kunde vänta sig allt. De tänkte på det öde, som kunde drabba deras hustrur och döttrar, ifall dessa otämjda horder segrade, och förtvivlans mod eldade dem till det tredje anfallet, som för dem innebar en nästan säker död. Min sagesman var en sårad bäjrare, som stod helt nära öfversten i striden. Förlusterna hade å båda sidor varit gräsliga, och uppgått till många, många tusental i sårade och döda. Man har lätt att tro detta, då man ser de oupphörligen nya transporter af sårade, som komma och gå. Här i Mannheim äro lazaretten och sjukhusen öfverfulla. Jag stod i går på bryggan, som går öfver Rhen, och betraktade ett tåg forvagnar, förspända med två hästar, som aldrig ville taga slut. Jag fick på tillfrågan veta, att en sådan kolonn nu i fem dagars tid tågat genom staden. Den består af landtmän, som skjutsa proviant för arméns räkning till jernvägsstationen i Ludwigshafen och sedan der emottaga sårade, dem de på de tömda vagnarne föra hit till sjukhusen. Det var oändliga förråder af westfaliska skinkor, kött, ost, smörtunnor, säckar med säd, mjöl, tunnor med öl, m. m. man såg passera. Man kan således hoppas att krigarne åtminstone ej svälta, om de ock på annat sätt fara illa. De efter striden hit återkomna badenserna och bäjrarne saknade bland annat skor och strumpor på sina sönderrifna, blödande fötter. Men så stickas här ock strumpor och skor köpas, och allt göres för att lindra och hjälpa. Och så går det till öfver allt.

Glädjen öfver segern är stor, om ock blandad med smärta. Tappert hafva tyskarne kämpat i detta krig, och att de med så stor manspillan köpt sina vunna bataljer är icke underligt då man betänker att de nödgats storma höjder med starkt befästade positioner, från hvilka fienden varit i tillfälle att utveckla ett mördande försvar. Hade den franske soldaten haft ett bättre befäl och icke varit så illa utrustad, som jag hört dem sjelfva berätta och det af alla underrättelser vill synas, hade måhända segern blifvit tvifvelaktig, ty här är tapperhet mot tapperhet lika; men den tyska armén, väl organiserad, är väl anförd och den franska motsatsen. När skall detta förfärliga slagtande upphöra!!

Heidelberg d. 15 Augusti.

Sedan i går afton äro vi i det tjusande, undersköna Heidelberg och bo på ett hotel bland engelsmän, amerikanare, ryssar,

samt en grek. I dag kom underrättelse om att tyskarne intågat i Nancy. De unga engelsmännen jublade, ryssarne och amerikanarne sågo belåtna ut, deras damer repade charpie och greken sade: "ganz gut!" Man säger, att tyskarne uppfordrat Strassburg att gifva sig, under hot att annars storma staden, Napoleonsdagen till ära. Detta är dock väl blott ett rykte, men är betecknande för sinnesstämningen i afseende på Napoleon. Det säges att kejsaren ligger sjuk i sitt hufvudkvarter, och att han för ett par dagar sedan derifrån telegraferat till sin gemål: "I nästa slag skall jag segra eller falla". Man tror dock ej här på ett sådant hjeltomod hos Napoleon. Tiden skall utvisa hvad som är sant eller ej.

Här ser jag åter, från mina fenster, den hvita flaggan med Johanniter-korset svaja. Omkring 500 sårade äro redan inqvarterade på sjukhusen och flere väntas. Just nu ser jag ett långt tåg passera.

I den eljest så lifliga studentstaden finnas nu blott få studenter kvar. De flesta äro ute i kriget. Den unge greken, som här sedan tvänne år studerar juridik, sade mig att vid den corps han tillhör hafva alla kamraterna gått ut i elden. "Troligen äro många af dem fallne!" tillade han. Deras gemensamma hund, corpshunden kallad, en stor, vit spetsnosning, är nu öfverlemnad till vård åt honom, såsom den ende, kvarvarande studentkamraten.

I går besökte vi genast slottsruinen och åhörde der musik af ett regemente, som i dag aftågat. En mängd promenerande stadsbor åhörde som vi musiken och njöto förfriskningar vid de små bord, som en restaurant för detta ändamål anordnat på högsta slottsvallen. I dag ha vi besökt Molkenkur, der man ser den herrliga slottsruinen under sig och Vogesernas bergssträcka framför sig i fjerran mot sydvest. Här uppe hade man hört kanondundet då Saarbrücken stormades.

Heidelberg d. 18 Augusti 1870.

Åter ett segerbudskap! Ännu en gång se vi en stad festligt smyckad med fanor! Men denna gång är det icke för att, såsom i Aachen, fira ett helgons namnsdag, utan för att fira ännu en ny seger, vunnen af det Nordtyska förbundets talrika arméer. Gifve Gud, att man rätt snart finge fira den sista segerfesten, så att det blefve en ända på det människoslagtande

som nu pågår och som redan allt för länge pågått, huru raskt än krigsoperationerna utförts och huru kort än tiden kan synas för den utom stående betraktaren.

Vi hafva i dag på morgonen företagit en bergvandring i den undersköna nejd, som mot söder omgifver Heidelberg. Vår promenad gällde Königstuhl, den högsta punkten af de kringliggande bergen. "Ni kommer icke dit upp, tornet är stängdt, och vakter posterade kring höjden!" sade man oss i staden. Lika godt, vi försöka och gå till dess vi hindras, tänkte vi. I allmänhet tyckes här råda en till det löjliga gränsande försigtighet från polisens sida emot främlingar. Vi, såväl som de unga engelsmännen och en i går från München anländ tysk, ha alla fått oss hvar sitt långa tryckta plakat med frågor att besvara. Det heter deri:

Huru gammal är ni? Hvar född? Hvar har ni vistats? Hvart ämnar ni er? Ert yrke? Är ni gift? Äro er hustru, era barn med på resan? Hvar äro de? Huru gammalt är barnet n:o 1, 2, 3, 4 o. s. v. i samma genre. Detta plakat väckte naturligtvis stor munterhet bland ungherrarne. En af engelsmännen skref: no Kinder, but 4 Enkeln. Han tog neml. Enkel för att betyda onkel. Man skrattade och det fick stå för polisens räkning, att den 20-årige studenten hade 4 barnbarn. Münchener-herrn bara mumlade: "Dummes Zeug!" och svensken sade: "Hvad tusan angår det polisen i Heidelberg om jag har ett tjog barn eller intet enda!"

Men nu till vår bergvandring.

Vi gingo den lilla väg, som från hotel Victoria leder upp till *Wolf-Schlucht*, den första höjd på vägen, derifrån man har en fri och obehindrad, herrlig utsigt öfver Neckarfloden och det bördiga land, hvilket den i mjuka krökningar genomflyter. Luften var genomskinligt klar, så att vi, med tillhjälp af kikare, kunde räkna 23 byar och städer, hvilka lågo såsom hvita rosor kringspidda på den vida ljusgröna matta, som utbredde sig för våra blickar och som begränsades af blånade berg i ett mildt solbelyst fjerran. Efter en kort hvila fortsätta vi vandrigen uppåt på den breda, jemna, hårda vägen och uppnå sålunda snart en ny utsigtspunkt, *die Rondel*, derifrån vi icke allenast se Neckar slingra sig i ännu flera bugter, utan der vi äfven i sydvestlig riktning kunna upptäcka ett stycke af Rhenfloden glänsa fram i morgonljusningen. "Herrligt, herrligt!" utropa vi, under det vi åter taga oss en stunds hvila, ty

det är mödosamt, detta ständiga uppåtsträfvande på oändliga zigzagvägar. Vi få dock icke dröja, huru ljufligt det än vore att få försjunka i betraktande af den sköna taflan; ty vi ha en lång vandring för oss. Fortsättande vägen, uppnå vi snart ännu en utsigtspunkt: *die Kanzel*, så kallad af ett slags skrank af sandsten, utbygdt kring en i oval form skarpt framskjutande klippa. En väldig predikstol, i sanning! Man upptäcker här, på en gång, staden Heidelberg rätt under sig, så nära, så nära, att man tycker sig böra kunna harangera den goda stadens innevånare och betänker icke, att man, för att kunna höras dit, behöfde en kanons väldiga stämna. Utsigten är dock härifrån icke så vidsträckt som från *die Rondel*; höga kastanjer och akasier med stammar, tjocka som våra tallars, resa sig rundt omkring på höjden och begränsa synkretsen. Efter en och en half timmes fortsatt vandring genom de skönaste skogsnejder, der bäckar sorla fram mellan den rika grönskan, sökande sig en väg till Neckar, äro vi vid *Molkenkur*. Men i dag ha vi icke tid att dröja här och njuta af det vidsträckta panorama, som erbjudes åt blicken, med de sköna ruinerna af Heidelbergs slott i förgrunden och Rhen och Vogeserna längst bort i fjerran. Vi fortsätta vår väg förbi ett stenbrott, der en mängd arbetare sysselsätta sig med att lösbräta, hugga och mejsla den vackra röda sandsten, som det höga berget så rikligen skänker. Det är ett förträffligt byggnadsmateriel denna täta sandsten, som, utan att äga granitens hårdhet, trotsar sekler och lätt låter arbeta sig. Då man såg framför sig de släta bergväggar, ur hvilka stenen var tagen, kunde man tro, att blocken voro skurne utur dem, så fullkomligt jemna voro de. Icke ens bergen äro hårda i denna välsignade, milda, sköna, rikt gifvande natur. Den sista delen af vägen leder genom tall- och granskog, blandad med ek. Doften var balsamisk. Ändtligen voro vi vid målet för vår vandring, *der Königstuhl*, och det var en lisa, att här få hvila ut och förfriska sig med en seidel bier. Från den lilla alphyddan, som är belägen 569 mètres öfver hafvet och ungefär 473 mètres öfver Neckar, går man vidare, sedan man försett sig med tub och yleschawl, till det nära derintill belägna tornet, derifrån man har den mest vidsträckta utsigt öfver nejden. Tornet är 29 mètres högt och man sade oss att vi hade 180 trappsteg att stiga. Och nu kände vi oss glada, att vara vid målet. Alla de höjder, hvilka

jag hittills rundtomkring mig sett såsom grönskande berg resa sina höga, skogbeksörnta hjessor mot molnen, såg jag nu ligga under mina fötter såsom ett väldigt haf med ofantliga, gröna vågor. Neckar drog sig som en smal silfverstrimma genom det väldiga, böljande jordhafvet och Rhen sågs på fyra olika håll, likt koncentrerade ljuspunkter, glänsa fram i det soliga fjerran. Af tornspiran på Strassburgerdömen, som i riktigt klar luft läser, med kikare, kunna skönjas bortom den fjerde Rhenpunkten, såg jag lika litet en skymt, som af Speyers döm, hvilken äfven ibland läser kunna urskiljas; men jag hade en herrlig, vidsträckt utsigt öfver Rheingau. En lätt solrök låg öfver den sidan af landskapet, der Vogeserna höja sig.

Vi hade försett oss med en plankarta öfver nejden. Detta råder jag en hvar att göra, äfvensom att på stället hyra sig kikare och yleschawl, hvilket allt man får till det måttliga priset af 5 Groschen person. När vi återkommit till Alphyddan, gjorde värden oss uppmärksamma på, att det spelades en koral nere i Heidelberg. Man kunde verkligen förnimma ett svagt dallrande ljud af toner. "Någonting måtte ha inträffat!" sade gubben betänksamt, hvarefter kikaren skyndsamt riktades mot staden. På närmaste kyrktorn varnade vi nu tvenne gula och röda fanor — Badens färger — svaja, och vid närmare påseende upptäckte vi, att hela staden var prydd med brokiga flaggor. "Vi ha åter en seger!" sade den gamle stolt, och jublande instämde hans hustru och barn i samma förmodan. Ehuru afskiljda från skådeplatsen för händelserna, ha dock dessa bergshyddans inneånare på sitt vis kunnat följa med händelsernas gång. Vid alla de tre stora slagtingarne, nemligen vid Saarbrücken, Wissembourg och Wörth, har vinden legat åt Königstuhl, så att kanonaden tydligen hörts der. "*O es war ein Schiessen, ein Schiessen!*" sade de; och enär flaggor blifvit uthängda på kyrktornen i Heidelberg vid hvarje tyskarnes seger, så ha dessa höjdens enslingar lika fort som de andra kunnat fröjda sig deråt. Ifriga att få en förklaring öfver stadens festliga utseende skyndade vi nu att bjuda vårt värdfolk farväl. Vi hade eljest gerna dröjt kvar häruppe öfver natten för att tidigt på morgonen få se en soluppgång; ty här finnes ett par goda och t. o. m. eleganta soffrum till gästers förfogande. Men nu bar det af utföre och hemåt med en sådan fart, att vi efter en knapp timme voro hemma hos "Frau Olinger", der vi fingo veta att tyskarne utkämpat en ny strid mot fransmännen. Nära Metz har d. 16

en blodig tolf timmars strid egt rum. En vigtig, afgörande seger är vunnen, säger man; ty nu är Bazaine stängd från Paris. Frankrikes kejsare har ej annat att göra, än att steg för steg vika undan. Enligt senaste underrättelse är han nu i Rheims — alltså på väg vidare; och — sedan, hvarthän? Säkerligen icke till Paris. Der tyckes hans rol vara totalt utspelad. General Moltke är en bättre strateg än alla de franska generalerna tillsammans; det har visat sig, att den preussiska armén blifvit förd med den mest beräknade klokhed, då deremot den franska arméns ledare synas ha förlorat all besinning. Man hoppas att den nyss levererade drabbningen skall vara en af de sista blodiga striderna, emedan de bästa franska stridskrafterna nu äro förlamade. Men då man ser de oerhörda truppmassor, som ännu dagligen härigenom färdas till armén, tycker man sig allt ha skäl för sin fruktan, att mycket blod ännu kommer att flyta! Tyska armén har gjort oerhörda förluster. Men den har en million man mobiliserade; och bakom denna million stå ännu två, tre millioner, om det gäller. Sedan i förrgår hafva jernvägstågen utan uppehåll följt på hvarandra. Vi bo så, att de gå tätt förbi vår trädgårdsbalkong, derifrån jag sett flere af dem passera. I går såg jag bland annat ett tåg bäjerskt kavalleri passera. På de tre första vagnarne, som voro öppna lastvagnar, fördes öltunnor. Midt i hvarje vagn låg en kolossal öltunna, på hvilken satt en trind bäjrare i sin gräsgröna uniform, godmodigt nickande och hurrande. Jag kunde icke underlåta att vifta med en tidning som jag höll i handen, och nu blef det ett viftande och ett helsande hela trainen igenom. Ett duktigt krigarfolk, dessa bäjrare! Jag hörde talas om en bäjersk officer, som visat den största kallblodighet under en af stormningarne. Kulorna hade regnat så tätt från fransmännens leder, att de tyska soldaterna funnit sig befogade att krypa fram längs marken; men deras anförare gick ensam upprätt, bjudande sitt breda bröst och sin gigantiska korpus till en skott-tafla för fransmännen. Han gick dock oskadd genom kulregnet. En fiendtlig sqvadron kyrassierer framrycker nu, hvarvid de bäjerska soldaterna, skrämde af denna glänsande stålmur, som hotar att falla öfver och krossa dem, göra höger om och börja fly. Då ropar deras anförare med dunderstämma: "*Kinder! Wollet Ihr mich allein lassen?*" Det behöfdes icke mer. Åter modiga, samla de sig kring sin anförare, som ger ordres att formera linie och stå stilla, afvaktande hans kommando att ge fyr. Förr finge

ej ett enda skott aflossas. Fransmännen närma sig i sporrstreck; då de kommit inom skotthåll ljuder bäjrarens kommandoord, de väl sigtade gevären brinna af på en gång och en stor del af den franska ryttareskaran ligger som afmejad säd på fältet. Den återstående delen vänder om.

Man har redan många berättelser om tyskt mod och tysk enighet från detta krig. Tyskarne äro nu allesamman färdiga, att offra lif och blod för Tysklands enhet. Så var det icke 1866. Då stred broder emot broder, och då rådde modlöshet och tvekan. Mätte nu blott öfvermod icke följa på framgången och det mäktiga, eniga Tyskland icke eftersträfvat öfverdrifna fördelar, utan i civilisationens sanna intresse begagna sig af den ställning det så ärorikt tillkämpar sig!

De tyska damernas alltför stora vänlighet emot de franska fångarne klandras mycket af den tyska pressen; och mig förefaller det, som hade tidningarna ej alldeles orätt i sina anmärkningar. Må alla sårade, vän som fiende, vårdas med samma omsorg och välvilja! Men att i främsta rummet offra blommor, leenden och artigheter på turcos, zuaver och spahis, som dödat deras landsmän och kanske t. o. m. deras närmaste, är icke tyska qvinnor värdigt; de borde icke glömma hertig Grammonts hotelse: "att icke ens qvinnor skola skonas". Jag har dock sett äfven tyska män visa en lika stor artighet, och då få väl icke qvinnorna ensamt klandras. Nyfikenheten torde väl ock ha sin del i detta. Mått och steg äro dock nu tagna, att förhindra dessa demonstrationer. Inga nyfikna åskådare slippa numera in på bangården, när en transport af fångar eller sårade anländer. En ung dam, som, rörd af medlidande, länge konverserade med en obetydligt sårad turco, har fått röna mycken smälek för detta sitt — såsom man tyckte — "opassande deltagande för en vild best". Och dessa menniskor äro ju ock vildar. I Mannheim berättas, att när en af dessa, "den nyaste civilisationens representanter i Europa", hade blifvit förbunden af en d:r Wolf derstädes, visade han sin tacksamhet genom att bita ett finger af läkaren. Såsom en demonstration emot Napoleon, hvilken skickat sådana vilddjur emot civiliserade krigare, är det nu, från tysk sida, förordnad, att fångna turcos icke mera få föras tillsammans med franska soldater på jernvägen, utan att de skola forslas i "*Verschlossene Güterwagen*". Djur skola behandlas som djur, säga tyskarne, och det är en förolämpning emot den tappra, franske soldaten, att ställa honom tillsammans med så-

dana. Turcos äro dock menniskor, äfven de, och rå väl icke för att de blifvit uppfödda till rof, mord och plundring; de veta ju ej något bättre, än att slagta och slagtas. Men en skam blir det alltid för kejsar Napoleon att ha ställt dem i sina krigares led.

Vi gingo på nytt i går att besöka Heidelbergs slottsruin, den sköna, den herrliga, som i storhet och romantiskt läge väl knappt eger sin like. "Och för detta förstörelsens verk ha vi också att tacka fransmännen!" sade vår *Führerin*, ett för sitt stånd ovanligt bildadt fruntimmer. Hon erinrade sig dock, att icke ensamt fransmännens kanoner utan äfven himlens åskor haft sin andel i förödelsen, ty år 1764 hade blixten antändt och krossat hvad 1693 års krig lemnat kvar oförstördt. Sedan dess har slottet varit en ruin, som under de första tiderna fritt fick förefalla. Stadens borgare hemtade till och med härifrån sten till sina byggnader. För denna vandalism sattes dock slutligen en gräns och numera vaktas, vårdas och underhålles ruinen på det sorgfälligaste. Kyrkan begagnades till gudstjenst ända till dess den nya evangeliska kyrkan blef färdig. Numera står den öde. Altartaflan af Rubens flyttades till Mannheim; något annat af värde ägde den ej. Brokigt målade fenster och ett klumpigt träsnideri vittna ännu om dess forna, smaklösa inredning. Från kyrkan kommo vi in i en stor, ofantlig sal med marken till golf och nakna bjelkar under det höga, brutna taket. Här fira Heidelbergs innevånare ännu i dag sina stora fester, då salen, smyckad med löf, blommor och transparenter samt upplyst af en rik gaseklärering, lärere göra ett högst storartadt intryck. Den rymmer 2,000 personer. Höga transparenter stodo ännu kvar efter den senaste festen. De voro hvarken synnerligen sinnrikt tänkta eller utförda. Å en af dem var målad en hiskligt hög och mycket smal, gräsgrön gran, bakom hvilken en liten ljusgul hind skyggt tittade fram. Der under lästes med stora bokstäfver:

"Die Fichte hebt sich schlank empor;

Des Waldes Jungfrau stellt sich vor."

De andra transparenterna voro lika sinrikt tänkta och smakfullt utförda. Det stora vinfatet försummade vi ej att taga i betraktande. Vår ledsagerska påstod att det kunde rymma "tre gånger hundratusen buteljer". Den gode kurfursten Carl Theodor, hvilkens staty står på Neckarbron, lät en gång sina undersåter fylla fatet med tionde af allt slags vin, som skördas i Pfalz.

Kort före oss hade en katolsk fältprest med några soldater besett slottet. När de fingo se det stora fatet, utropade soldaterna: "Ack om det vore fullt med vin!" hvarpå presten salvelsefullt tillade: "Ack ja! vore det så! Men få vi bara ett enigt, katolskt Tyskland, så blir nog fatet fylldt, derom kunnen I vara öfvertygade!" I hvad sammanhang det stora vinfatet i Heidelberg står med ett enigt, *katolskt* Tyskland, det förstår jag ej. Men den katolske presten begrep det väl, förmodar jag, och förstod kanske också att tyda den gåtan för sin omgifning. I en lång vinkällare utanför "das Heiligthum", såsom den katolske presten väl borde — enligt sin åsigt — kalla det stora vinfatet, fanns ett mindre ekfat, som rymde endast 60,000 buteljer. Af sådana fat hade kurfurstens haft 12 st., som voro fyllda med de utsöktaste vinerna. Ett ännu mindre vinfat fanns der ock, anmärkningsvärdt endast för träsnideriet ofvanför kran-tappen. Man såg der nemligen Jungfru Maria med Jesusbarnet på armen. Att flitigt vrida på tappens var väl då ett omtyckt sätt att visa sin tillbedjan för madonnan, kan jag tro.

Omkring "das dicke Thurm" med sina 22 fot tjocka murar har en 200-årig murgröna slingrat sina, nu icke mera späda, grenar, och bildat en tjock, grön, ständigt växande mur till stöd åt de ramlande stenmurarne. Stammen å en af dessa grenar mätte 18 tum i omkrets. Det är icke murgrönsrankor, man här ser framför sig; det är riktiga träd af murgrön, som i oändliga slingringar och vridningar än klänga sig uppför de höga, mot molnen sträfvande murarne, än linda sig ikring de öfriga träd, som, skjutande upp ur slottsgrafvarna, bada sina yppiga kronor i solljuset, under det deras stammar dölja sig i ett ogenomträngligt, dunkelt snår, som näres af fuktigheten der nere. Jag såg ett körsbärsträd så högt, som någon af våra högsta tallar, och frågade om man någonsin kunde skörda frukten af detta träd. "Den låta vi foglarna få", svarades mig; "vi ha ändå frukt fullt opp".

En sådan vegetation som i Heidelberg får man väl svårigen se annorstädes. En mängd klara källor framsorla öfverallt hvarthän man går i dess parker och lundar. Man har också roat sig med att i slottsparken plantera träd från alla zoner på vårt klot, ända ifrån nordliga Siberien till Syd-Amerika. Och alla dessa äro försedda med etiketter, som visa hvarifrån de härstamma.

Nya resande inträffa här dagligen. I dag fick jag till bordsgranne en bährare, som rest hit för att besöka en blesserad vän. Han sade mig att här för närvarande ligga 692 sårade på de olika sjukhusen, ett betydligt antal för en så liten stad. Han beklagade äfven, att bristen på läkare redan varit kännbar under detta krig. Nu hade, i dessa dagar, en afdelning "barmherzige Schwestern" ankommit såsom förstärkning åt de fåtaliga läkarne. Huru dessa stått ut med det oerhörda arbete de haft att fullgöra, må Herren allena veta. Mig förefaller det obegripligt.

Tåg på tåg ila i dag här förbi. Nya förstärkningar för armén komma från Würzburger-sidan; nya transporter med sårade komma med Mannheimer-tågen. När skall detta elände taga slut? Tyskarne gifva sig tvifvelsutän icke tillfreds förr än de hafva Strassburg och Metz, och dessa begge städer äro starkt befästade.

Hamburg den 23 Aug.

Hvilka vexlande tafvor erbjudas icke under en resa! I går morse företog jag mig en sista promenad genom den lilla oansenliga staden Eisenach, utan att rätt kunna lära mig inse hvarför den fått sig tillagd epithetet "vacker". Vid toltiden stod jag på det stora torget i Cassel och såg huru man lärde de unga rekryterna att efter konstens regler slå sin nästa ihjäl. En stund senare befann jag mig i den stora orangeribyggnaden, der en industri-utställning pågick under lika ogynnsamma omständigheter som vår svenska 1866, då också ett brinnande krig borttog intresset för allt annat. Det inre af expositionens anordning påminde äfven mycket om vår. Bland annat funnos der hvitglacerade, runda kakelugnar, måhända dock något mindre och mera utsirade än våra. Guldsmedsarbetena voro utsökt smakfulla. I mellersta salongen, en rotunda, sågos äldre och nyare skulpturarbeten i marmor och gips; i rummets midt stod en fontän, lik den Bolinderska å vår exposition. Gaslågor voro anbringade kring fontänens fot och skålens rand, och då det ofvanom dem framsorlande springvattnet bildade otaliga prismor hördes af mängden: "Göttlich! Wunderschön!" Vi hade tagit plats i den intill rotundan gränsande konsertsalen, der en orkester lät höra sina toner under det man spisade middag à la carte, åt smörgås till en seidel bier eller nöjde sig med kaffe eller chokolade med tårter. På den långa smala salens väggar voro tänkespråk an-

bringade i stora bokstäfver. Alla gingo de ut på att uppmana till idoghet, flit och goda seder, att ära och älska Gud, öfverhet, sitt land och sina medmenniskor, att vara arbetsam och måttlig — denna senare förmaning just icke till restaurantens fromma, öfver hvars buffet dessutom stod anslaget att allt skulle serveras till vanligt, måttligt pris. Det var något gemüthlich i denna interiör, der Cassels damer sutto flitiga vid sina handarbeten, under det de lyssnade till musiken eller småpratade vid kaffekoppen och herrarne gingo af och an eller politiserade i smärre grupper kring småborden vid ölseidlar eller vinflaskor. Unga soldater, tillhörande landtvärnet, bröder, söner troligen i de borgerliga familjerna, gáfvo sin på en gång lifliga och melankoliska relief åt taflan.

Några timmar senare, och en annan icke mindre brokig, icke mindre rörlig tafla upprullade sig för våra blickar. Vi voro nu i Hannover, inne i en af bangårdens stora väntnings-salar, der kaffe och thé på ett stort bord i salens midt lofvede den trötte resanden vederqvickelse i qvällens sena timme. Klockan hade slagit elfva när vi anlände. Klockan tre på natten skulle bantåget norrut afgå. Vi hade här således intet annat val än att söka den hvila och vederqvickelse en väntningssal kunde erbjuda. Många sågo vi här som redan sofvo godt, andra åter pratade eller läste tidningar under det de läto servera sig mat och dryck. I ett hörn af salen sutto några unga herrar spelande kort; de hade alla den hvita bindeln med det röda korset kring armen. Jag satte mig att se på spelet, som, att dömma af insatserna tycktes gälla en mycket låg point. En äldre herre satt nära de spelande. Han trodde sig möjligen läsa ett ogillande af de unga männens sysselsättning i mina af resan trötta anletsdrag, ty han tilltalade mig med att säga: "Man måste ursäkta ungdomen! De skola vaka natt efter natt för inväntandet af tåg med sårade, de måste hålla sig vakna med någon sysselsättning." Vi kommo oss nu i samtal och jag fick veta att han, en godsegare i norra Tyskland, var Johanniter-riddare och chef för en afdelning af den frivilliga sjukvården i fält. Då han hörde att jag var från Sverige, drog sig ett moln öfver hans utmärkt vackra drag. Detta föreföll mig så eget att jag skämtande bad honom förklara hvad han kunde ha emot ett neutralt land som Sverige, som är vänskapligt sinnadt mot Tyskland. "Vänskapligt sinnadt", upprepade han, "nej, svenskarne hata oss tyskar!" En sådan beskyllning fann jag obe-

fogad och sökte taga honom ur hans villfarelse med att anförä, det jag af bref från hemmet visste att man der allmänt gillade vår regerings neutralitetsförklaring på samma gång man med lifligt deltagande och oro följde gången af den strid, som pågick mellan världens tvenne förnämsta arméer. Han deremot påstod att vår tidningspress — den allmänna opinionens organ — utslungade de hårdaste beskyllningar mot den tyska nationen, under det den med hänförelse omfattade Frankrikes sak. "Allt franskt ser den i de ljusaste, allt tyskt i de svartaste färger. Tyskland, säger den, vill blott plundra och eröfra." "Men hela världen vet ju att Frankrike förklarar kriget", skyndade jag mig att invända, "och om vår press hyser deltagande för franska arméns olyckor, så kan ni ej undra derpå, då Frankrike nästan alltid visat sympatier för Sverige." — "Frankrike sympatier för Sverige!" upprepade han misstroget. "Måhända skola halten och betydelsen af dessa sympatier visa sig i en annan dager, när vi väl segrat öfver den franska politiken; ty segra skola vi, var viss derpå."

En lokomotivpipas ljud afbröt vårt samtal. Ett tåg med sårade hade anländt. De unga spelarne kastade från sig korten och skyndade ut, följda af Johanniter-herrn. Strax derefter sutto vi i en jernvägskupé, ilande mot nordn.

T. M.

II.

Den franska Central-Komitén för sårades och sjukes vård.

(Utdrag ur "Rapport från Militär-attachéen i Paris" af d. 7:de September 1870).

Redan vid första tecknet till det annalkande, nu som lifligast pågående kriget, trädde den franska central-komitén för sårades och sjukes vård i lifligaste verksamhet. Då detta krig, af skäl som här ej behöfva omnämnas, förutsågs komma att å båda sidor föras med ytterlig hårdnackenhets och skonlöshets, och då tillfälle således för franska komitén var inne att för landet bevisa den praktiska betydelsen af dess föremål och sträfvande, låg häri en väckelse till de största ansträngningar, de der också, såsom i det nedanstående skall visas, ledt till verkligt storartade resultat; så mycket mera anmärkningsvärda som sällskapet hittills varit i afsaknad af hvarje, på tillämpning i verkligheten grundad, erfarenhet.

Det torde först vara skäl att här med några ord återkalla organisationen af denna central-komité, som redan *före kriget* i sig upptog en mängd filial-komitéer, spridda kring hela landet.

Under beskydd af f. d. kejsrerliga husets trenne medlemmar, samt med de afgångne krigs- och marine-ministrarne såsom honorarie-presidenter, bestod sällskapetets "Conseil" af 1 president, 15 vicepresidenter, 46 manliga och 13 qvinliga ledamöter, 1 sekreterare och en skattmästare.

I medlet af Juli månad förklarade sig denna conseil, — f r tillfället i sig upptagande flera adjungerade ledamöter, hvaribland den berömde Laboulaye, m. fl. —  fven för s n- och helgdagar *på permanent fot*, utsåg sina administrations- och öfriga lokaler, samt fördelade sig dervid i en manlig och en qvinlig komité, den förra f r uppsättning utaf fasta och rörliga ambulanser, m. m. den senare f r dessas förseende med kläder och linnepersedlar, charpie, m. m.  fvensom för anskaffande af penningemedel och af sjuksk oterskor f r de stående ambulanserna; båda komitéerna med en gemensam sekreterare.

Då de vid sjukhusen anställda qvinliga sujetterna *afl nas*, har en ny och lycklig välgörande idé kunnat läggas till den egentliga grundtanken, i det man företrädesvis ger dessa platser åt de hustrur och döttrar, som kriget beröfvat sina stöd.

Komit erna arbeta fördelade på sektioner, hvaraf m  nämnas följande:

"Finances", "Service-medical", "Organisation des Ambulances", "Relations internationales et d partementales", "Materiel", "Publicit ", "Service de correspondance", etc. Den senare betjenar sig utaf Ambulanserna, f r fortskaffande af bref till och från, samt underrättelser om de sårade.

Till *lokal*  r sällskapet särdeles väl lottadt; det har att för detta ändamål förfoga öfver det med vidsträckta, rymliga och luftiga lägenheter så rikt försedda industri-palatset i Champs-Elys es, hvars rez-de-chauss e bildar ypperliga magasiner och hvars, med glastak öfvertäckta, gård erbjuder den lämpligaste plats för ambulansernas sammandragning och ordnande vid utgåendet.

Medlen hafva erhållits:

- 1) Genom insamling på stället,
- 2) Genom kollektor i kyrkor,

- 3) Genom bössor i restaurationer, banker, tidningskiosker, omnibus-kontor, bodar och etablissementer af alla slag, äfvensom utlemnade till enskilda personer.
- 4) Genom insamlingar besörjda af damekomitéer, af åtskilliga korporationer, o. s. v.
- 5) Genom dito af tidningspressen, som utrustat en särskild rörlig ambulans, och — efter dennas hemskickande af preussarne, hvilka icke funno namnet "ambulance de la presse française" särdeles rekommenderande — af flera fasta.
- 6) Genom frivilliga bidrag *in natura* af alla möjliga slag: matvaror, klädes- och linnepersedlar, m. m. ända till svafvelstickor af svensk fabrikation, o. s. v.

Bland de rikaste gåfvorna må exempelvis anföras:

från Comte Branicki	500,000 fr.
» Duc de Montemart	100,000 »
» franska tidningspressen	300,000 »
» fransmän i Californien	50,000 »
» huset Rotschild (?)	80,000 »
	o. s. v.

Samtliga influtna medlen utgjorde:

den 9 Augusti	1,934,953 »
» 14 »	2,123,734 »

och torde i närvarande stund hafva uppgått till vida mer än 3 millioner i kontant, och troligen motsvarande belopp i naturapersedlar.

Med dessa medel till sin disposition har sällskapet kunnat uppträda på ett fullkomligt oberoende sätt. Vid ambulansernas bildande har det som hufvud-princip antagit, att *hvarje af dess tjänstemän erhåller betalning*, hvilket i sjelfva verket är det rätta sättet att billigtvis kunna fordra hans qvarvarande intill krigets slut, och hvarigenom man undanrödjer den olägenhet att vara till sin verksamhet beroende af möjliga omkastningar i den frivilliga personalens planer och tycken. För dem som sådant önska, står det ju alltid öppet att till förmån för sällskapets fonder afstå sitt arvode.

Såsom stående på fullt nationel grund och således representerande hela landets verksamhet i denna riktning, samt derjemte i sig upptagande internationala elementer, har det ansetts öfverflödigt och olämpligt att förlora tid genom antagande af någon internationel förmedling af komitéen i Genève, utan har komitéen direkte satt sig i beröring med andra länder: Amerika,

Belgien, England, Holland, Ryssland, Schweiz, Sverige och Österrike, m. fl.

Den internationala komitén i Genève har derföre ingalunda varit i overksamhet, utan tvertom utmärkt sig för stort nit och ovärderliga tjenester åt de sårade, ej mindre genom ambulanser vid Basel och, som jag tror, äfven vid Mulhouse, än äfven genom att förskaffa de sårades anförvandter underrättelse om deras adress, befordra breffen, o. s. v., med ett ord, genom tjenester af allehanda slag och i allo förtjenta af erkännande *).

Bland andra associationer, som ställt sig vid sidan af centralkomitén, för att hjälpa den i sin uppgift, må äfven nämnas "le Comité Auxiliaire Evangélique", som försett den förras fruntimmers-komité med sjuksköterskor, äfvensom ambulansen med protestantiska själasörjare, vid sidan af de katolska s. k. aumôniers. Denna förenings mål och verksamhet inses redan af dess organisation. Den indelas nemligen uti:

"Commission pour le secours des blessés",

"Commission pour le secours religieux",

"Commission de finances."

Dess agentur har varit "i permanence" allt sedan krigets utbrott. Denna institution lärer dock, efter att hafva sett sin ambulans tillfångatagas af preussarne, med *oförrättadt* ärende måst återvända.

Den första rörliga ambulansen afgick den 2 Augusti till krigstheatern. Ehuru fullbordad på en tid af tolf dagar, var densamma i alla afseenden utmärkt, kanske till och med för sitt praktiska ändamål och för de förhållanden, hvaruti den hade att verka, alltför storartad och tilltagen i en skala, som gick vida öfver det nödvändiga; en erfarenhet som tillgodogjorts för de senast utgångna ambulanserna, hvilka gjorts vida mera anspråkslösa.

En enkel, lätt och smakfull uniform, med gradbeteckningen utmärkt af små kors, tog sig väl ut, men har icke destomindre visat sig snarare vara till men än till nytta för saken.

Jag uppgifver här fullständigt ej mindre personalen, jemte dess aflöningsvilkor, än äfven materielen vid denna ambulans. Chefen för samtliga ambulanserne har 1500 frs i utrustning och

*) Här af synes, att det är det stora antal franska sårade, som stanna i fiendens våld, hvilka företrädesvis åtnjuta fördelar af Basler-agenturens verksamhet, hvaremot de öfriga vårdas af den franska centralkomiténs delegerade.

1000 frs i månadligt arfvode, summor som troligen återgå till kassan.

Den första Ambulansens

Betalningsvilkor.
Entrée. Månatl.

a) Personal.

	Entrée.	Månatl.
1 "Chef"	900	500
4 "Chirurgiens"	500	250
10 "Aides-chirurgiens"	500	250
12 "Sous-aides chirurgiens"	500	150
1 "Aumônier" (catholique)	500	150
1 "Pasteur" (protestant)	500	150
1 "Chef comptable"	800	400
1 "Aide comptable"	500	250
2 "Sous-aides comptables"	500	150
1 "Chef conducteur"		100
1 "Infirmier-Major"		100
4 "Infirmiers-caporaux"		90
44 "Infirmiers"		60
1 "Piqueur"		100
2 "Maréchaux ferrants"		100
7 "Ouvriers"		100

b) Materiel.

Af 51 stora tältdukar, med tillhörande mindre effekter, uppsättas vid behof, genom sammansättning 3 och 3, 17 stora tält, rymmande, hvar ett och ett, 24 à 26 sängar, på 2:ne rader. För detta ändamål medfördes

- 300 "brancardslits",
- 100 "civière",
- 100 "brancards à roues",
- 100 "fourgons" (blåmalade),
- 20 ridhästar,
- 20 draghästar,
- 1 chefsvagn,
- 1 omnibus.

Men allt detta, jag upprepar det, har visat sig vara en alltför pompös utstyrelse och de i det följande utgångna ambulanserna ha varit vida enklare; hvaremot det mera hufvudsakliga, eller antalet "infirmiers" utökats utöfver det här anförda.

Följande ambulanser hafva intill nuvarande stund utgått, eller äro i begrepp att utgå:

9 från komitén sjelf,

1 "Anglo-Americaine" (medför undantagsvis "infirmières"),

1 "Italienne",

1 "Neerlandaise",

1 "Belge-Neerlandaise",

1 "*Suisse*" (militärläkare bärande den schweitziska uniformen med tillägg af "brassard"),

1 *Engelsk* utgår från Mulhouse. Till dessa kommer slutligen i dessa dagar en ny, under namn af "*Ambulance du Marquis de Hertford*", hvartill den nyss affidne engelske ädlingen af detta namn, eller rättare dess arvingar, anslagit en summa af 300,000 frs.

Alla dessa hafva varit af omvexlande sammansättning, men i hufvudsaklig öfverenstämmelse med den här ofvan detaljeradt beskrifna, och, såsom nyss anförts, af vida mindre dimensioner.

Till ytterligare belysning vill jag, exempelvis anförä en annan från komitén sjelf utgången, den 6:te i ordningen:

- 4 "chirurgiens",
- 8 "aides-chirurgiens",
- 7 "sous-aides-chirurgiens",
- 4 "comptables",
- 1 "aumônier",
- 1 "pasteur",
- 1 "major infirmier",
- 1 "fourrier infirmier",
- 61 "infirmiers".

Vid denna ambulans är vår landsman, Doktor Norström, anställd. Han hade först fått anställning vid den *flytande ambulans*, som just skulle organiseras om bord å ett af kejsarinnan från England förhyrdt, för ändamålet lämpligt, större fartyg, då de sorgliga krigshändelserna med ens gjorde utrustandet af denna ambulans öfverflödigt.

Sedan nuvarande intendenturen insett såväl otillräckligheten af sin egen officiela sjukvårdspersonal som det nyttiga, ja ovärderliga biträde, som den frivilliga sjukvården erbjuder, har, efter en kortare öfvergångstid, ömsesidigt ett förtroendefullt förhållande inträdt mellan båda, väl egnadt att lätta de redan tillräckligt stora svårigheter, med hvilka dessa ömtåliga uppgifter redan hafva att kämpa, och som en vexande erfarenhet allt mer sträfvar att undanrödja. Att inga af dem, som betjena ambulanserne bära vapen följer af Genève-konventionen. Man har nu mera alldeles frångått tanken att med en särskild uniform utmärka dem. Enkla och allvarsamma samt derjemte på lätthet och rörlighet beräknade kläder ha visat sig ändamålsenliga, bland annat derföre att de mindre uppväcka fiendens misstroende än hvilken uniform som helst; detta har åtminstone erfarenheten denna gång gifvit vid handen och beslutet har fattats i enlighet dermed.

Man anser i allmänhet att hvarje ambulans, med en kostnad af 150,000 à 300,000 fr., bör kunna gifva skötsel åt 1500 à 2000 sårade, under ett ej alltför länge utsträckt fälttåg.

Ambulansens användning i fält.

Alla ambulansens medlemmar förses vid afgåendet med den, enligt Genève-konventionen oeftergifliga hvita armbindeln med rödt kors. Då kontrolleringssättet vid detta utlemnande utgör ett bland de viktigaste villkor för den frivilliga sjukvårdens rätta användande, och för det förtroende densamma åtnjuter af de krigförande, torde jag få detaljeradt framställa huru man härvid tillväga går.

En delegerad af sällskapet har denna distribution om hand. Denne öfverbringar till intendenturen, för påsättande af dess stämpel, ett visst antal armbindlar med individernas namn påskrifna, för att, efter "justification" af dessas ställning till sällskapet bekomma besagda myndighets "timbre" påtryckt å bindlens baksida; denna befattning bestrides af den i verkets annaler så bekante Grefve Serurier.

Det är samme delegerade, som till ambulansens redogörare utlemnar ett kollektift resebevis ("feuille de route") hvilket, i likhet med hvad som alltid tillkommer hvarje militär, å jernvägar och sjötransporter berättigar till en nedsättning med $\frac{3}{4}$ delar af vanliga transportpriset.

Hvarje bindel bör, för att skydda sin bärare, förutom det röda korset vara försedd med

- 1) Societetens stämpel, påsatt af nämnde delegerade,
- 2) Militär-intendenturens, påsatt som nyss nämnts, genom den sammes försorg,
- 3) meranämnde delegerades namnteckning,
- 4) individens egen namnteckning.

På detta sätt legaliserad bör, eller *borde*, nu ambulansen ostördt kunna utöfva sin välgörande verksamhet. Den är ställd under högste befälhafvarens ordres och rör sig således under densammes ledning och blott i nödfall på egen hand. Den håller sig vanligen i andra linien bakom de stridande, men dess medlemmar kunna ock, på militärbefälets requisition, vid behof placeras närmare densamma i bredd med den officiela sjukvården. Endast undantagsvis torde deremot förekomma, att någon af den officiela sjukvården deltagar i verksamheten inom en etablerad frivillig ambulans.

Beträffande gången af det hela framställer den sig som följer:

Ambulansen upptager till vård i sina tält de sårade, den erhåller från den officiella sjukvården eller sjelf påträffar. De sårades vistande i sådana anses fördelaktigare än i mera stängda lokaler. Hvad sängarne beträffar, hafva de sitt namn "brancardslits" deraf att sidorna, förlängda till armar, tillåta att använda dem som bårar. Madrasserna hvila på luftiga elastiska spjälor, af det bekanta patent, som innehafves af Mr Tucker, hvilken gratis dermed förser sällskapet. Beträffande det ofvannämnda omdömet, angående förmånen af skötsel i tält, synes dock den under årstiden rådande temperaturen vara ett element att tagas med i beräkningen.

De sårade, som kunna räddas, fortskaffas under skötseln vidare af den frivilliga sjukvården. Hvad de svårast sårade beträffar, förläggas de i offentliga eller enskilda hospitaler och andra etablissementer, belägna invid eller å krigstheatern, hvar emot de, som i lindrigare mån äro sårade och de konvalescenter som kunna flyttas, afsändas, enskildt eller i grupper, hit till Paris, der de af intendenturen anvisas platser dels å de militära sjukhusen dels i de lokaler, som af enskilda blifvit ställda till dennas förfogande.

För detta ändamål mottagas härstädes de sårade vid ankomsten till jernbane-stationerna i de af komitén, såväl vid Nordbanan som Östra banan provisoriskt anordnade ambulanser, vid hvilka ej blott de sårade förbindas och uthvilas, utan äfven de icke sårade men uttröttade militärerna i allmänhet förplägas och röna nödig omvård i öfrigt, samt hämta krafter för afsändandet till deras destinationer, vare sig regementenas depôter, för de friska, eller allmänna och enskilda sjukvårdsanstalter, för de sjuka och sårade.

Det är vid dessa båda ambulanser som undertecknad tjenstgör i egenskap af delegerad från den centrala sjukvården.

Dessa båda ambulanser stå nemligen under tillsyn af tvenne delegerade med tillhjälp af trenne läkare, ett mindre detachement af intendenturens sjukvårdstrupper, och de så kallade "*frères de la doctrine chrétienne*", hvilka bestrida förplägning, städning och allt annat biträde, som är af nöden. Tjenstgöringen är alltid för de delegerade 12 timmar, omvexlande dag och natt; för läkarne 24 timmar i sender samt för de öfrige permanent.

Ambulansen vid "chemin de fer du Nord" är inqvarterad provisoriskt i en af "garens" vidsträckta lokaler, gränsande intill de rails, der tågen stanna. Den vid "chemin de fer de l'Est" är vida bättre lottad, då den nemligen disponerar öfver den, utaf en tillfällighet, med serskild utgång åt jernväggården redan försedda, vidsträckta skollokal med tillhörande park, som förestås af 26 af de nyssnämnde "frères", religieusa folkskolelärare tillhörande det öfver Frankrike och de flesta katolska länder utbredda, i ekonomiskt hänseende serdeles vällottade samfund, hvars styresman är känd under det stående namnet "frère Philippe" och som, den religieusa synpunkten af frågan lemnad å sido, är bekant för en ovanligt uppoffrande och välgörande verksamhet.

Bland sjukhus eller fasta ambulanser, som redan hunnit uppsättas, må anföras:

Det af centralkomitén i öfre våningen af Industripalatset anordnade (en verklig modell-anstalt inrymmande 1200 sjukbäddar, improviserad på ett par dar); den af ex-kejsarinnan i Tuilerieträdgården inrättade, hvarjemte de vid kejsardömetts upphörande ledigblifna lokalerna i detta palats tros komma att anslås till "national-ambulanser"; den af f. d. Senaten likaledes inrättade i Luxemburgska palatset (för officerare) och trädgården (för manskapet), till hvilken hvarje senator bidragit med tvänne sängar, genom en subskription uppgående till 100,000 fr.; Grefvens af Chambord i ett af dess slott; Grefve Pourtalès' i slottet Bandeville; frères Philippe's i flera af dess lokaler; Jesuiternas i rue Vaugirard; pastor Coquerels och hans kyrkliga anhängares, Quai Malaquais, o. s. v. Dessutom äro ambulanser upprättade i lediga skollokaler af enskilda familjer, för en eller flera sängar.

För att bedöma lifaktigheten vid denna gren af den barmhertiga verksamheten må exempelvis nämnas, att Departementet "de l'Eure" erbjudit 2,000 sängar, "de la Haute Savoie" 692 o. s. v. I Paris afstå många handlande vinsten af en viss dag i veckan till förmån för Föreningen.

En hygieniskt viktig fråga, som visserligen äfven der hemma varit föremål för eftersinnande, utan att ännu ha fått sin afgörande lösning, är huruvida de sjukas *sammanförande*, äfven i luftiga och väl ordnade lokaler, eller deras *fördelande* å så många spridda platser som möjligt, bör hafva företrädet. Mot

det förra sättet talar epidemiers lättare uppkomst och den större svårigheten för ett ömt och noggrannt tillfredsställande af individuella önsknings, mot det senare, epidemifröets förbredning, svårigheten för de sårade att få tillräcklig läkarevård, och för dem som utöfva gästfriheten, att i längden uthålla de uppoffringar som äro af nöden, o. s. v.

Meningen inom komitén tyckes luta till förmån för det förra af dessa alternativ, att döma af den omständighet att evacuationen från de provisoriska ambulanserna sker mest i de större etablissemangerna, så att de enskildes sängar ännu få vänta på sina sårade. Men äfven den andra åsigten synes långt ifrån sakna förfäktare.

Emellertid torde den öfverhängande belägringen af Paris, som nödvändiggör att hålla alla här befintliga lokaler i beredskap, tvifvelsutan göra nödvändigt för det stora antal sårade, som redan gifves, att söka inqvartering i departementernas mera spridda lokaler.

Efter denna korta redogörelse bifogas här några *allmänna betraktelser, föranledda af krigshändelserna*.

Få menskliga företag torde hafva varit af natur att nödgas kämpa med större motstånd och svårigheter än den frivilliga sjukvården i fält, men få torde i de flesta fall hafva mera segrande utgått ur detsamma.

Det är ock derföre som man, här mer än någonsin, haft praktiska och påtagliga bevis af nöden; och sådana hafva de nyss upplefda veckorna, enligt det ofvanstående, gifvit sällskapet rika tillfällen att lemna; ty ett krig, der den vinnande parten på så kort tid köpt sina framgångar med större uppoffring af lif och lemmar, torde historien väl sällan, om någonsin, haft att uppvisa.

Bland de nyssnämnde svårigheterna bör man i första rummet erinra sig misstroendet och den deraf alstrade kölden från de personers sida, hvilka vid allt nytt göra den komplettaste evidens till vilkor för sitt erkännande och deltagande. Det torde då icke förefalla någon oväntadt, att dessa dröjande fördomar äfven här gjort sig gällande, och det var ej utan ett plågsamt intryck, man, vid en diskussion i ämnet i f. d. Senaten, väckt af Baron Brenier, en af de varmaste ifranne för denna angelägenhet, hörde den då varande interimistiske krigsministern, Generalen Dejean, förklara "att den officiella sjukvården kunde hjälpa sig sjelf och ej vore i behof af något biträde af den frivilliga". Detta ytt-

rande behöfde knappt en vederläggning, ty under det, om jag ej misstager mig, hela antalet läkare i Frankrike uppgår till omkring 18,000, tillhöra blott ungefär 1200 af dessa den militära läkevärdnen.

Den helt olika uppfattning af saken, som Marskalkarne Mac Mahon och Canrobert ådagalagt, då de upprepade gånger vädjat till den frivilliga sjukvården, har emellertid gjort god verkan, och i förening med det nit och det eftertryck, hvarigenom sällskapet frambragt så vackra resultat, ådragit det-samma intendenturens erkännande, som nödgas inse, på en gång sin egen otillräcklighet och värdet af en dylik hjälp, under så mördande och af så oerhörd manspillan betecknade krigshändelser.

Hvad åter de svårigheter beträffar, som i viss mån ovedersägligen, ur andra synpunkter deremot endast skenbart, ligga i oförenligheten mellan den humanitaira grundtonen i hela denna verksamhet och de råa och grymma följderna af oundvikligt inträffande krig, helst med de stegrade förstöringsmedel, hvaraf man numera betjenar sig, så har det i allmänhet icke varit detta krig förunnadt att bevisa, det dessa svårigheter äro, eller ens lätt kunna blifva undanröjda.

Talrika öfverträdelser af de i Genève-conventionen uttalade och af makterna ratifierade öfverenskommelser påstås nemligen, ej utan omisskännliga anspråk på trovärdighet, hafva skett från den i motståndarnes land infallande partens sida; men i hvarje fall bjuda både försigtighet och rättvisa, att till framtidens belysning och dom hänskjuta frågor, öfver hvilka omdömet ännu kunde vara förhastadt.

F. N. Staaff.

III.

Bref till en svenska från Miss Florence Nightingale.

London d. 19 Sept. 1870.

Under tvänne månader har jag icke haft tanke eller sinne för, eller sysselsatt mig med något annat än vår "*Red cross society*" *). Den utvecklar nu, Gud ske lof, en god verksamhet,

*) Den engelska föreningen för frivillig vård af sjuke och sårade i fält.

så vidt som någonting kan kallas godt i allt det hopade onda, som samlats under dessa krigets fruktansvärda åskor, hvilka förmörka världen och bringa dödsqval öfver tvänne ädla folk.

Napoleon i tyskarnes våld — 120,000 man kapitulerande vid Sédan och förda till Tyskland, som fångar — Bazaine instängd i Metz — Strasbourg bombarderad — republiken proklamerad i Paris — den röda republiken i Lyon — en sådan störtflod af olyckor har verdshistorien aldrig haft att anteckna! allt elände synes på en gång hopa sig öfver det arma Frankrike! och nu till sist — Paris belägradt! — — — Kristus gråtande öfver Jerusalem står vid denna tanke ständigt för mina ögon.

Vår "Red cross society" är, som sagdt, i full verksamhet och utskickar ständigt nya sändningar af förråder och penningar, hvilka aldrig varit mer af nöden än vid Metz och Sédan, dessa stora medelpunkter för lidandet. Det finnes minst 100,000 sårade på franska sidan och mer än 100,000 på den tyska. Tyskarne ledo nämligen i de tre första striderna kring Metz till och med ännu mera än fransmännen.

Och nu, min vän, tror ni icke att jag önskat, att det varit Guds vilja att jag ännu en gång fått tjena Honom på slagfältet? — — Men det var icke så!

Vår "Förening" var i första begynnelsen så full af förvirring, missgrepp och svaghet, att den tycktes hardt nära förlorad. Men småningom blef det bättre, och nu synes det mig som hade Gud ställt allt till rätta. Folkets gifmildhet har varit så stor, att icke mindre än 160,000 pund influtit (omkring 2,880,000 Rdr) i penningar, jemte de mest storartade bidrag in natura. Vi stå i omedelbar förbindelse, per posto och per telegraf, med alla de franska och tyska sjukvårdsföreningarne, så väl som med våra egna trettiotvå agenter vid krigsteatern. Och hvarje telegram besvara vi med afsändande af nya förråder, om möjligt samma dag. Största svårigheten erbjuder transporten med vanliga hjuldon, längs belgiska gränsen, till de stora samlingarne af sårade omkring Metz och Sédan. Fyra synnerligt verksamma medlemmar af vår förenings manliga afdelning befinna sig derute för att ordna denna del af vår verksamhet, hvarjemte trettiotvå andra åtagit sig att ombesörja den vanliga transporten. För en vecka sedan afgingo dessutom tvänne ombud, försedda med instruktioner och lejdebref, för att meddela

rapporter från krigsteatern samt inspektera våra läkares och agents verksamhet utefter Rhen.

Vi hafva ej mindre än 62 läkare i fullt arbete inom de båda stridande arméerna.

De preussiska sjukhusen i Aachen, Cöln, Coblenz och vidare uppåt Rhen äro för det mesta i godt skick och lida icke brist på något. De enskilda engelska sjukhusen i tält och barracker, eller för tillfället anordnade i hörsalar och andra dylika lokaler, äro dock, enligt de uppgifter vi erhållit, bättre hållna och i allt öfverlägsna militärsjukhusen.

I Frankrike har intendenturen öfverlemnat ledningen af ett stort antal sjukhus till den franska frivilliga sjukvårdsföreningen, hvilken vi understödjade med allt som i vår förmåga står. Vår förening har dock naturligtvis intagit en strängt opartisk och neutral ställning imellan franska och tyska sårade.

All hjälp vi kunnat lemna synes mig imellertid nästan utan allt inflytande på den stora massan af elände omkring Sédan och Metz. Dessa fador gå utöfver allt hvad man kan föreställa sig. Antalet af sårade och deras behof af hjälp trotsa all hittills gjord erfarenhet och alla derpå grundade beräkningar. Efter bataljen vid Gravelotte, d. 18:de Augusti, var slagfältet, på ett område af 4 engelska mils bredd och 8 mils längd, öfvertäckt af döda och sårade. Ännu sedan de sårade kommit under tak någonstades och erhållit ett slags första förbindning, måste de lemnas flera dagar utan föda, vatten, sängkläder eller vård af något slag. Många måste hafva förgåtts rent af i brist på det nödvändigaste — hungrat och törstat ihjäl! — Af oss begärde man fullt ut så mycket lifsmedel — vin, skorpor, köttextrakt, chocolate — äfvensom filter och madrassvar, som sjukvårdspersedlar, läkemedel eller kirurgiska instrumenter. Och ännu öfversända vi fortfarande massor af sådant. Samma förhållande inträffade i och omkring Sédan efter slaget och kaptulationen d. 1:sta September. Men der hade vi våra agenter redan i full verksamhet. I ett öfvergifvet slott påträffades 1500 sårade, liggande på halm, utan någonting till lindring eller hjälp. Våra agenter medförde ämbaren och vin, och sedan hvarje stackars sårad erhållit en dryck vattenblandadt vin, skyndade de vidare framåt till andra sårade.

Om ej hand och krafter sveke mig, skulle jag berätta mycket mera.

Vår förenings anbud af frivilliga sjuksköterskor för de båda härarne afslogs af fransmännen, hvilka, oberäknadt biträdet af de andeliga föreningarne af olika bekännelser, hade från landets egna qvinnor mottagit långt flera anbud af frivillig tjänst än de kunde använda. Preussarne antogo deremot vårt förslag, och vi ha nu sexton sjuksköterskor anställda, alla vid fältsjukhusen. Äfven Tysklands qvinnor hafva i stort antal erbjudit hären sin tjänst. Andeliga, så väl katolska som protestantiska, föreningar äro i full verksamhet. Tjugo diakonissor från Kaiserswerth följa hären. För tjänsten på sjelfva slagfältet har man af oss företrädesvis begärt och erhållit väl inöfvade "Infirmiers", som medföra sina egna fältkök och skyddstält, samt sjelfständigt sörja för sig och sina patienter.

Säg nu icke att det är emedan England är ett så rikt land, som vi varit i stånd att göra allt detta, hvilket i sjelfva verket är så ringa jemfördt med behovet. Alla hafva deltagit i arbetet. Skolbarn och fabriksflickor hafva offrat sina lekstunder, för att arbeta åt oss; fattiga sömmerskor hafva sytt skjortor och vägrat att taga emot betalningen. Köpmän hafva försett oss med varor, dels till skänks, dels till inköpspris, samt lånat oss sina bästa biträden vid inpackningen. Kollektor och insamlingar hafva anordnats äfven i de fattigaste församlingar. Folkskolornas barn hafva hopsparat sina slantar och inköpt sjukvårdssaker. Fattiga fruntimmer, som ingenting kunnat gifva, ha slagit sig tillsammans och bildat s. k. "charpi-möten". Tjenare hafva bidragit jemte sina husbönder — och allt detta för tvänne nationer, hvilka, för tre månader tillbaka, voro för massan af engelska folket i det närmaste okända.

Ju längre jag lefver, desto klarare inser jag *faran af bristande förberedelse* — vigten af att *vara redo*; och desto tydligare märker jag huru mycket ondt som härflyter af de många galna och utförbara idéer, hvilka alstras af okunnigheten och oerfarenheten. Inom sjelfva sjukvårdsföreningarne, och bland dem icke minst vår egen, förefinnes bristande insigt hos en mängd af de frivilliga arbetarne, för att icke tala om erforderlig praktisk duglighet och vana.

Hvad man hittills ifråga om sjukvården kunnat lära af det pågående kriget, sammanfattar jag i följande punkter:

1:o) att alla de militära sjukvårdsorganisationerna befunnits otillräckliga;

2:o) att ett stort antal frivilliga sökt att fylla bristerna och sålunda afhjelpat mycket lidande;

3:o) att ännu mycket mera elände kunnat förekommas om administratörerna varit sitt värf vuxna;

4:o) att sjukvården ej *kan* bli fullt tillfredsställande, så länge den är ett blott tillfällighetsverk;

5:o) att icke destomindre de tillfälliga biträdena — läkare så väl som icke läkare — haft sig största delen af arbetet ombetrodt.

Slutligen tillägger jag, att om fransmännens, tyskarnes och vår egen frivilliga sjukvårdsförening, med alla deras agenter, varit fullt förberedda, så hade resultatet för de sårade och sjuke varit oändligt mycket bättre.

— — — — —
 Hvad mig beträffar, kära vän, är jag som alltid sängliggande, men fullt verksam. Under sjutton år har jag blott tvänne gånger haft en veckas ledighet, oberäknadt den som Gud gaf mig på sjukbädden vid Krim. Jag ärnade just taga mig en veckas fritid, då det förfärliga kriget kom och tog allas krafter i anspråk.

Men låtom oss ej tänka på oss sjelfva, utan bedja för de sjuka och döende, för enkorna och de faderlösa!

Florence Nightingale.

IV.

Utdrag af ett bref från en ung fransyska till en vän i Sverige.

Reichshoffens bruk nära Wörth, d. 2:dra Oktober 1870.

Först i går erhöll jag ditt bref af Augusti månad. Tro icke att jag glömt dig, därför att jag icke gifvit dig några underrättelser från vårt olyckliga Frankrike. Jag visste väl att bref kunnat sändas öfver England, men att få dem dit var fullkomligt omöjligt; alla vägar voro stängda; först sedan förliden onsdag hafva postförbindelserna åter kommit till stånd. För att gifva dig en föreställning om det okunnighets-tillstånd, hvori vi lefvat allt sedan d. 6:te Augusti, vill jag nämna att vi under trenne hela veckor saknat alla underrättelser från S. och

du vet dock huru ringa afstånd som skiljer oss åt. — — — Jag vill nu gifva dig del af allt hvad jag vet, på det du må lära känna sanningen; tidningarne äro fulla af osanningar.

Den 2:dra, 3:dje, 4:de och 5:te Augusti sågo vi våra trupper marschera här förbi för att begifva sig till Froeschweiller och Wörth; soldaterna voro trötta och uthungrade; alltsedan upp-brottet hade de ingenting haft att äta, med undantag af några potatis, upplockade under vägen och kokade utan salt! Af hänförelse märktes icke en skymt, om ej hos turcos; och hvad hafva de icke sedan lidit! — — Från alla sidor lät man fienden tränga sig in. Redan d. 5:te Augusti voro vi slagna vid Wissembourg. Det oakadt tyckte sig våra officerare redan i tankarne hugga hufvudet af Bismarck. De dårarne! de räknade för intet denna otaliga massa af preussare! Den 6:te Augusti kl. $\frac{1}{2}$ 6 på morgonen rusade vi yrvakna upp vid de första kanon-skotten. Husen darrade på sina grundvalar; vi befunno oss i en förfärlig spänning, men vi hade godt hopp. Officerarnes öfvermod hade smittat alla, förblindade som vi dertill voro af Frankrikes forna framgångar. — Ack, min vän! Till dig kan jag säga det: vi äro sjelfva till stor del skulden till våra olyckor! Ditt hjerta förstår huru mitt blöder vid denna bekännelse — att jag gråter blodstårar öfver alla dessa påtagliga och evigt oförlåtliga fel.

Du skall kanske tycka att jag är alltför hopplös; men det är icke så. Under sju veckor har jag sett alla mina förhoppningar ramla, den ena efter den andra, och sedan sistlidne onsdag, den förfärliga dag då Strasbourg uppgafs, är jag fullkomligt tillintetgjord och eger nu intet mera att hoppas.

Den 5:te Augusti kom Mac Mahon till Strasbourg, och då han såg de dåliga förberedelserna beslöt han lägga in *om sitt afsked*, fast besluten att icke utsätta sig för ett nederlag. Innevånarne, trupperna, alla besvuro honom att ännu en gång för-unnna dem sitt biträde och icke låta dem (utan honom) inkastas i en så fruktansvärd kamp. Ty Bonaparte hade i alla tidningar låtit förkunna att "kampen blir blodig, men det skall blott göra segren så mycket ärofullare". — Den eländige!

Våra officerare hade intet begrepp om Elsass. De kände icke en enda ort i landet, hvaremot de tyska officerarne aldrig syntes utan en karta i hand, på hvilken de under sjelfva genom-marschen studerade vår älskade hemtrakt. Jag blir sjuk blott

af att i minnet genomgå allt detta — och du, kära vän, blir det väl af att läsa detta stackars bref.

Men jag gör alltför många afbrott i min berättelse. Kl. tolf kom underrättelse att våra trupper tagit 40,000 preussare till fånga; derpå följde, som du väl kan föreställa dig, allmänt jubel! Ack, blott alltför snart insågo vi att vi sålt björnhuden innan vi fångat björnen. — — Kl. ett samma dag lemnade jag med min syster och hennes lilla barn Reichshoffen, för att fara till Haguenau (hennes hem). Vi hade måst skaffa oss en vagn, ty jernvägen var afstängd. Knappast hade vi färdats 3 kilomètres förrän vi mötte tvänne soldater *stadda på flykt!* De sade oss att venstern redan var förlorad, men att högern stod sig bra, och tillade, att vi icke borde fara fram till Haguenau, emedan vi då kunde löpa fara att falla i händerna på något preussiskt detachment. Efter några ögonblicks rådplägnings beslöto vi dock att fortsätta vår färd; men en halftimme senare mötte vi en trupp af omkring 100 kuirassierer, som besvuro oss att vända tillbaka. Kusken, som var hemma i Haguenau, ville dock på inga vilkor medgifva detta, och först med pistolen för bröstet kunde en af officerarne förmå honom att vända. Fyra officerare beledsagade oss, för att vara vårt försvar, i händelse vi skulle påträffa preussarne, hvilka man visste redan vara nära i antågande. De förklarade enständigt att högern skulle segra. Slutligen ankommo vi till Gundershoffen, der vi plötsligen hejdades af *högerns* flyende soldater, från hvilka hördes blott ett enda enstämmigt skri: ”*vi äro förlorade — vi äro förrådade!*” De hade gått i elden 30,000 man mot 150,000 på fiendens sida! De ville på inga vilkor släppa oss igenom — allt för fiendens skull, som följde dem i hack och häl. Vi åter ville ej för något pris stanna. Tänk dig tvänne värnlösa unga qvinnor och ett litet barn, ensamma midt ibland 15,000 soldater, och föreställ dig vår ångest! Vägen var så upptagen att vagnen blott med största svårighet kunde föras framåt. Min syster vred sig i ångest och förtviflan; jag åter vände mig åt alla sidor med böner att man måtte vara oss behjelpiga att komma till vårt hem i Reichshoffen. Då vi ändtligen anlände dit, mötte oss vår mor och vår moster fullt resklädda; på våra frågor hvart de ämnade sig svarade de: till Gundershoffen! således rätt i gapet på fienden! Till den grad hade de förlorat besinningen. S. och jag hade redan beslutat att vi alla skulle stanna stilla hemma, för att dö tillsammans. Blott några få familjer voro

quar vid bruket; nästan alla hade flytt inåt skogarne med barnen på armarne och ett litet knyte i hand. Somliga stannade ej förr än i Strasbourg eller Nancy. Den gräsligaste förtviflan hade bemäktigat sig alla sinnen.

En kvarts timme efter sedan den siste franske soldaten ilat förbi ankommo preussarne, sjungande segersånger och poc-kande på mat, under det de svängde sablarne öfver sina offers hufvuden. Fransmännen hade uppställt ett batteri på höjden midt emot oss och började nu skjutningen, som varade tre eller fyra timmar. En kula föll ned på vår gård och hvar och en af oss kunde hvarje ögonblick vänta att blifva träffad. Under all denna jemmer och förtviflan kom en stackars blödande zuav, släpande sig till vår trappa, och bad att få dö der. Då fick jag på en gång besinningen åter; jag visste nu hvad jag hade att göra. Vi läto genast bära den sårade till ambulansen, som Mr de Blonay låtit anordna, och jag följde honom för att erbjuda mig att vårda de sårade. Hvilken anblick mötte mig ej här! Mer än 60 sårade, liggande på sina bårar, badande i blod eller vridande sig i oerhörda plågor. Lyckligtvis ankommo kort derefter tvänne flyende kirurger, hvilka stannade och egnade våra stackars sårade sina omsorger. Efter en timme hade vi 195 patienter, af hvilka 125 svårt sårade. Zuaven hade två kulor i bröstet, hvilka man ej vågade uttaga, emedan han blifvit alltför svag af den ytterliga blodförlusten. Han dog under natten. Den första operation, hvarvid jag biträdde, gälde en helt ung volontaire, som fått tvänne kulor i käken, och på hvilken tänderna måste uttagas, innan man kunde komma åt kulorna. Det arma folket har lidit oerhördt! Endast vi, som sett kriget och dess fador på nära håll, kunna göra oss en rätt föreställning derom. Och vi hafva blott *en* tanke: Ve dem, som äro skulden dertill!

Det var, som du väl kan tänka dig, mycket att göra i ambulansens plåguppfyllda salar. Men jag förmådde ej oafbrutet stanna der. Drifven af en oupphörlig fruktan att de mina skulle gripa till flykten och lemna mig, sprang jag hela qvällen fram och tillbaka mellan ambulansen och mitt hem. Hvarje gång måste jag passera igenom de preussiska trupperna, under det ett regn af kulor hven omkring mig. Ofrivilligt höjde jag armen, för att skydda hufvudet, likasom hade kulorna ej kunnat krossa arm och hufvud lika lätt! Men, ser du, jag hade denna eftermiddag insupit ett sådant förakt för lifvet och en sådan lik-

giltighet för döden, att jag fann likasom ett bistert nöje i att utsätta mig för kulorna. Om en preussare satt värjspetsen på mitt bröst, hade jag i detta ögonblick ej bedt om nåd. Sedan denna dag har jag tillbringat sju och en half vecka vid ambulansen, i fullt arbete från kl. 5 på morgonen till kl. 9 på qvällen, under ett tillstånd af ständigt öfverretning. Också känner jag mig nu nästan tillintetgjord.

Blott i tio dagar fingo vi i ambulansen behålla våra kära fransmän. Den preussiska sjukvårdsföreningen, som tagit in på greffe de L...s slott, fann förmodligen vår lokal alltför god för våra stackars försvarare, och afsände dem därför i ännu ganska svagt tillstånd till Tyskland, hvarefter deras platser intogos af tyska sårade, likasom våra läkare utbyttes mot deras. Denna förändring var i början påkostande; men småningom fäste vi oss vid våra nya patienter, älskande dem för deras lidandens skull. Dock kunde vi naturligtvis ej lida *med* dem så som vi gjort med våra egna soldater; nog gömde sig åtminstone i mitt hjerta alltid "*une petite arrière-pensée*". Är det väl något ondt deruti! Jag kan ej tro det, ty jag älskar, jag tillber ännu vårt arma Frankrikes tappre försvarare. Hvad man än må ha att förebrå befälet, så gjorde dock manskapet alltid sin pligt. Den 6:te Augusti stridde soldaterna som lejon och hade ej reserven kommit för sent, hade vi segrat, ärofyllt segrat. Men General de Failly, som bordt infinna sig kl. 9 f. m. kom först sju timmar senare, då allt råkat i upplösning. Om du visste huru mitt sinne sjuder då jag nedskrifver detta! Med hvilka känslor skola vi ej en gång läsa de blad af vår historia, som skildra den ödesdigra 6:te Augusti! — — —

Den 9:de Augusti inkastades de första bomberna i Strasbourg. De följande dagarne stridde man än här och än der, vid Verdun, Toul, Metz och slutligen vid Sédan, der Bonaparte och Wimpfen gåfvo sig med 80,000 man. Ve och skam öfver dem och deras efterkommande för all framtid! Bazaine är fortfarande innesluten i Metz med sin talrika här. Toul har gifvit sig.

Den 2:dra September började bombarderandet af Strasbourg och Bitsch, efter alla konstens regler och med alla derifrån oskiljaktiga fador. Men som fästningen i Bitsch är ointaglig och man visste att staden var underminerad, upphäfdes belägringen. Ej långt derefter intogs Laon. De våra hade icke för något pris velat gifva sig; men de voro för få att kämpa mot öfvermakten. En af våra tappra offrade sig och sprängde fienden i luften jemte sig sjelf!

Den 27:de på aftonen kapitulerade Strasbourg. Åsigterna härom äro splittrade. Officerare hafva sagt mig att staden kunnat försvaras ännu i sex månader. Andra förklara att lifsmedel tröto — att mobilgardet är nära utsvultet. Ännu vet man dock ingenting bestämdt. En bekant, som varit inne i Strasbourg, sade mig i morse att der ser förfärligt ut: alla förstäderna äro brända, teatern och en mängd andra offentliga byggnader grusade — sjelfva katedralen skadad. Strasbourg har hjeltomodigt försvarat sig, derom äro alla ense, men man sörjer öfver att det ej hållit ut i det sista. Befolkningen lefde under många veckor i källrarne; ett stort antal har flytt till Schweiz. Denna lilla republik har visat sig stor och ädel mot våra arma flyktingar, och Gud skall säkert löna den därför!

I Nancy inträngde fienderna den 12:te Augusti under segermusik och tvungo innevånarne att förse dem med bostad och föda. Dock förekom intet sköflande af enskilda hus.

I Haguenau togo de tobak, till ett värde af mer än en million francs. De hade äfven bemäktigat sig de allmänna kassorna, om man ej lyckligtvis fört dessa i hemligt förvar. I dess ställe aftvungo de staden en kontribution af en million francs. Z—s måste under de första fjorton dagarne föda 60 preussare dagligen. Tror du ej man kan bli ruinerad för mindre? Inom vår krets är ödeläggelsen förfärlig. I fordom förmögna hus skall man i vinter icke hafva något att äta. Preussarne utdrucko allt vin i källrarne, och när de blifvit så öfverlastade, att de ej förmådde mera, togo de tapparne ur faten och läto vinet strömma ut. Der ingen herre fanns i huset nödgade de husmodren med hugg och slag att föra dem ned i källaren och i deras åsyn smaka vinet. Pastorn i Gundershoffen, en vördnadsvärd åttioåring, medförde de i källaren och tvungo honom att dricka med dem, tills den arme gubben blef i högsta grad öfverlastad, i följd hvaraf han sedan legat illa sjuk.

Om ej tårarne hindrade mig, kunde jag fylla ännu många sidor med dylika beskrifningar. Du kan ej göra dig en föreställning om hvad det är att se krigets gräsligheter på nära håll; och innerligt önskar jag att du länge må få lefva i denna lyckliga okunnighet. Vi som stått midt uti eländet hafva blott en tanke: Ve! tusenfallt ve, öfver dem som anstiftat detta krig! och jag tillägger:

Mätte Herren hafva mera förbarmande med dem än vi!

E.

Våra meddelanden från kriget äro afslutade och vi tillägga blott några ord, för att samla de spridda dragen till en helgjuten bild.

Först se vi då mot den dunkla bakgrunden af jesuiterkyrkan, spelbankerna och smädeskrifveriet, den ädla, tyska qvinnan gråtande, men modig, rusta de unga landtvärnsmännen till strid "för Gud, konung och fosterland", sjelf redo att i nödens stund stå upp till försvar för hvad som är henne kärare än lifvet: "den alten lieben Rhein!" Vid hennes sida se vi den fromme presten tacka Gud för underverket af Tysklands enighet, den nordtyske krigaren glädjande sig åt sydtyskarnes vunna lagrar, samt tänkaren uppsökande krigsorsaken ej i något nationalhat, icke heller endast i monarkernas ränker, utan i tvänne mäktiga grannstaters fruktan för hvarandras växande storhet.

Dernäst se vi den lysande, njutningslystna verldsstadens befolkning, under enig samverkan af olika samhällsklasser och trosbekännelser, dag och natt arbeta för att ordna den frivilliga sjukvården, insamla fosterlandskärlekens outtömliga bidrag, uppsöka de fallnes enkor och döttrar och anställa dem vid de kvarlevandes plågoläger, m. m.; allt under det boulevarder och bostäder rensas från utskummet af den sedeslöshet, som förgiftat städernas drottning och genom henne spridt pestmittan verlden omkring.

Bredvid denna bild höjer sig den nyktra Britannia, förgätande sitt "dygdiga hat" och sina trångbröstadade fördomar, för att låta hjertat ensamt tala, i det hon skyndar att på vanligt storartadt sätt verka för de lidande, under ledning af den ädla qvinna, hvars blotta skugga kysstes af Krimkrigets sårade och som, ehuru sjelf i årtal nedlagd på sjukbädden, arbetar och beder som förr "för de sjuke och döende, för enkorna och de faderlösa".

Slutligen se vi, midt i hjertat af de eröfrade franska provinserna, den unga franska qvinnan, ilande, med armen höjd öfver det sköna hufvudet*), midt igenom kulregnet, lik ett barmhertighetens budskap, för att slutligen i ambulansen vaka vid sårade fienders plågoläger, under det hennes hjerta sväller af sörjande fosterlandskärlek, eller brinner af dämpad förbittring — icke mot de fiendtliga soldaterna, som endast lyda befallningar — icke heller öfver enstaka, från hvarje krig

*) Vi hoppas ej träda grannlagenheten för nära, då vi nämna att den unga fransyskan eger en ovanlig skönhet.

oskiljaktiga våldsbragder — utan mot de pligtförgätne anstiftarne af krigets gudlösa blodsdåd.

Sålunda samlad, synes oss vår krigsbild full af ett vemodigt intresse, likasom af djupa lärdomar. Tysklands qvinnor lära oss huru vi skola rusta männen till fosterlandets försvar; Frankrikes, huru vi skola bära olyckan och "göra väl äfven mot dem som hata och förfölja oss"; Englands, huru vi, med bortseende från allt nationalhat, all personlig förkärlek eller motvilja, skola skynda att mildra krigets fasor, hvarhelst de yppa sig. Men ej nog härmed! Midt igenom de goda, oförgätliga lärdomarne ljuder emot oss med döendes och sörjandes tröstlösa spörsmål: "*Huru skolen J förekomma, huru omöjliggöra krig? Huru bringa till verklighet hoppet om frid på jorden och bland människorna en god vilja?*"

Framtiden skall, så hoppas vi, gifva oss svaret på den ångestfulla frågan, dock blott på det vilkor att vi sjelfva inom eget bröst och inom egen krets förbereda dess lösning.

Esselde.

29. Bergtallen.

Klippan remnat. Ur dess trånga springa
Skjuter du helt käck, du lilla tall.
Du ditt hårda öde vill betvinga,
Växa vill du och du växa skall.

Rätt så! Lägg blott kraft i föresatsen!
Träng på djupet först, så uppåt gå!
Lätt är växa på den goda platsen,
Växa genom sten det pröfvar på.

Men ju större hinder, desto mera
Får du gripa dig med allvar an.
Illa står du, tro ändå att flera
Fått en sämre plats än den du fann.

Tillitsfullt du dina grenars armar
Sträcker som till bön mot himlen ut,
Söker kraft hos den, som sig förbarmar
Och behag har till hvart godt beslut.

Dock, ej båtar bedjande allena,
 Sjelf du samle must att lefva på;
 Lif och saft af himlens dagg den rena,
 Utur klippan mærg, du suga må.

Endast så du skall en krona lyfta,
 Då du vet hvad verkligheten vill,
 Och din topp skall högt mot himlen syfta —
 Växa skall du, som du duger till.

L. v. K.

30. Fruntimmerskomitén för insamling af gåfvor till sårade och sjuke i fält.

Kriget mellan Frankrike och Tyskland hade rasat i flera veckor, sårade hade i hundratusental betäckt slagfälten, och ännu hade ingen röst höjts, ingen hand utsträckts från Sverige, för att bringa de lidande någon hjälp eller lindring. Slutligen öppnades af pressens organer en insamling, hvars resultat dock näppeligen motsvarade hvad man kunnat vänta af svenska folkets kända gifmildhet. Orsaken kunde ej vara mer än en — den att insamlingen blifvit ordnad på ett sätt, att den, med eller utan rätt, kunde tydas, som ett försök att göra kärleksverket till ett verktyg i partiandans tjenst. Det fanns dock i vårt land en offentlig organ för den *öfver* alla partier, alla nationella sympatier och antipatier stående människokärleken — *Föreningen för frivillig vård af sjuke och sårade i fält* — och man väntade otåligt att hon skulle träda i spetsen för de hjälpvilliga och sålunda gifva gåfvorna den rätta riktningen. Ändtligen utlystes ett sammanträde af de hittills på sommarfärder spridda medlemmarne af föreningens verkställande utskott. Efter någon strid mellan olika åsigter, segrade slutligen den, som menade att föreningen genom en kraftig verksamhet i internationelt syfte bäst skulle tjena sin närmaste fosterländska uppgift, och man beslöt att med en summa af 20,000 francs biträda den i Basel upprättade internationella agenturen för de sårades vård. Glada åt detta steg kände dock hvar och en enskild en förpligtelse att afstå något af sitt öfverflöd eller offra om än aldrig så litet för att bistå lidande likar. Särskildt tro vi att bland

qvinnorna denna känsla var allmän. Men hvart skulle man vända sig med sina gåfvor? Alla voro redo att verka, men initiativet, sammanhållningspunkten för de spridda krafterna fattades. Under denna väntan gick tiden, och allt tätare och allt blodigare blefvo rapporterna från slagfälten, allt ängsligare våra tysta frågor: hvad kunna vi göra för att i någon mån lindra detta elände? Dunkla planer om ett upprop till allmänhet — en förening, en arbetskomité eller något dylikt föresväfvade oss litet hvar — dock utan att någon tyckt sig berättigad att taga initiativet. Då inträffade en af dessa tillfälligheter, som gripna i flykten ofta gifvit impulsen till goda företag. Ett möte på jernvägsbron — några frågor, i förbifarten utkastade och besvarade — en anmodan från sjukvårdsföreningen med anledning af dessa frågor — och den första lilla kärnan till en *fruntimmerskomité för insamlande af gåfvor till de sårade* var redan bildad. Ännu höll den vackra årstiden en mängd familjer affägsnade från hufvudstaden och det mötte därför ej ringa svårighet att samla kring den första kärnan ett tillräckligt antal deltagare. Inom kort hade dock, i trots häraf, tjugo fruntimmer ur olika kretsar förenat sig om att verka för den goda saken. Ett upprop till allmänheten att insända gåfvor af sjukvårdspersedlar utfärdades i samband med sjukvårdsföreningens uppmaning till bidrag af penningar, hvarefter komitén utsåg sin insamlingslokal, anordnade sin verksamhet och bestämde sitt arbetssätt m. m. Tankarne om behörigheten af en dylik insamling, ”då vi ju alltid hade svenska sjuklingar att vårda oss om”, samt om utsigterna för dess framgång voro delade. Nu som ofta representerade kvinnorna tron och männen tviflet. De funnos, till och med, hvilka afrådde hela saken på grund af att resultatet sannolikt skulle bli så ringa att det skulle kasta löje öfver dem som ställt sig i spetsen därför. Modigt trotsande detta hjernspöke, som dödat så många goda idéer i födseln, fullföljde komiténs medlemmar i all stillhet sin plan, anskaffande modeller, ordnande det förberedande arbetet i hemmen och slutligen utsändande hvar och en till sina närmare och fjärrare bekanta aftryck af det första uppropet*), beledsagade af afsändarens kort. Oberäknadt tillkännagifvandet i tidningarne utgingo, sålunda närmare 1,000 *personliga* inbjudningar, hvilken åtgärd i ej ringa mån torde hafva bidragit till

*) Förläggaren af denna tidskrift besörjde kostnadsfritt dessa vackra med genéverkorset prydda aftryck.

det öfver förväntan lyckliga resultatet. Efter blott en veckas förlopp öppnades insamlingslokalen, der komitéledamöterna öfverenskommit att turvis mottaga och anordna bidragen. Gåfvor inströmmade i mängd från höga och låga, rika och fattiga. Än skickades en storartad sändning från någon af den kongl. familjen, än ett litet paket från "en fattig enka", en penningsumma insamlad af en fabrikant och alla hans arbetare, eller en vacker sändning från barnen i någon skola. Än kom en rik egendomsfru med en frikostig gåfva, eller en hög militär lemmande en stor sedel; än åter en f. d. sjöman läggande sitt 25 öre i mottagarinnans hand och mumlande "för si jag vet hvad det är att slita ondt"; eller kom "en fattig gumma" och skänkte sin vigselring, eller en tjenstflicka med "bara en smula charpi", o. s. v.

Redan de första dagarne blef det tydligt att långt flera händer än man påräknat fordrades för att mottaga och anteckna, tillklippa och sy m. m., likasom man insåg att den rymliga lokalen snart skulle blifva öfverfylld, om ej de färdiga persedlarne under tiden kunde inpackas. En af de verksammaste medlemmarne åtog sig då ansvaret för denna svåraste del af arbetet, hvar efter de öfriga, med sina sjelfvalda biträden, småningom fördelade sig i olika grupper, en för mottagning af gåfvorna, en annan för bokföringen, en tredje för sortering af linne, tyger och färdiga persedlar, en fjerde för tillklippning och sömnad, en femte för uppköp o. s. v. Visserligen røjde sig någon gång bristen på förberedelse och systematisk anordning af arbetet, men sällan, om någonsin, torde ett så stort antal, sins emellan till större delen obekanta, personer med mera enighet och glädje eller med en varmare kärlek för sin sak hafva arbetat tillsammans. Till och med de politiska fördomarne — de bittraste af alla — fingo vika, i handling om ej i ord. Man var icke längre uteslutande franskvän eller tyskvän, man var helt enkelt människovän, och blef derigenom sins emellan allt bättre vänner.

Efter tio dagars förlopp kunde komitén öfverlemna till Sjukvårdsföreningen ej mindre än 27 större och mindre lårar fullpackade med sjukvårdssaker, hvilka kort derefter, försäkrade till ett värde af 15,000 R:dr, afsändes till Basel. Från olika landsorter har dessutom afsändts gåfvor till ej långt ifrån samma värde.

Under tiden hade Sjukvårdsföreningen uppburit och afsändt penningegåfvor till ett belopp af 16,000 R:dr, hvarförutom be-

tydliga summor sedan ingått och ännu inflyta, insamlade medelst kyrkokollekter, sparbössor, listor, m. m. Samtidigt med gåfvorna afgingo skrivelser, ej blott till Basel utan äfven till *Paris-* och *Berlinerföreningarne*, hvarifrån äfven tacksägelse afgifvits för "de betydliga gåfvorna". Derjemte ingå tid efter annan från Baselagenturen redovisningar, som tillförsäkra den samvetsgrannaste fördelning och användning af gåfvorna.

Sedan Fruntimmerskomitén afslutat sitt värf samlades den till redovisning och afsked. Vid en återblick på den samfälda verksamheten, dess tillfälliga början, dess lösliga plan, det jämförelsevis ringa arbete den kostat, och det resultat, som vunnits, insåg man klart att framgången måste tillskrivas, icke komitén, utan saken sjelf, eller rättare Honom som styrer människornas hjertan. På samma gång man djupt kände lyckan af att ha fått vara Hans verktyg. Men denna lycka, innebär ej den — likasom hvarje god gåfva — också en förpligtelse? Så frågade man sig, och detta första spørsmål ledde till andra: *Hafva vi gjort nog? Hafva vi rättighet att anse vårt verk för alltid afslutadt?* Det krig som nu blodar Frankrikes slätter och försänker tusentals familjer i sorg, är det väl af den art, att det kan tillåta oss inslumra i de ljufva drömmarne om en evig fred? Och — om så icke är — hvem kan säga hvar krigsfacklan nästa gång kan tändas? Hvem vet hvilket folk, som härnäst af den hemliga kabinettpolitiken kan förklaras "icke ega någon nationalitet" och därför böra uppgå i ett mäktigare grannfolk? Hvem vet hvilket land, som härnäst genom en oklok politik eller genom folkkarakterens förfall kan blifva ett rof för öfvermakten? Med andra ord: *Hvem vet när och för hvem ett sådant arbete, som det nyss afslutade, ånyo kan påfordras?* Och hafva vi väl, under sådana förhållanden, rättighet att upplösa vårt lilla förbund och kasta för vinden den erfarenhet vi samlat, de lärdomar vi vunnit under vår korta verksamhetstid? Med få ord: *Bör ej komitén anse sig permanent och förklara sig redo att, i händelse af behof, åter samlas och börja sitt arbete på nytt?*

Så der ungefär frågade man sig sjelf och hvarandra. Resultatet blef att den första lilla kärnan till komitén stannade kvar på sin post, och, på förslag af en bland dess medlemmar, beslöt att tills vidare söka inom enskilda kretsar insamla ett litet förråd af sjukvårdspersedlar, för att vid ett årssammanträde hvarje Mars månad ordna och öfverlemna detsamma till För-

eningen för frivillig vård af sårade och sjuke i fält, såsom hvars medhjelpare komitén fortfarande vill anse sig.

Med detta beslut skiljdes man åt, trygg i vissheten att hädanefter människokärlekens värf ej skulle löpa fara att gå om intet, eller försenas, i brist af en sammanhållningspunkt för de spridda arbetarne.

Sjukvårdsföreningen har sedermera haft sitt årssammanträde, hvarvid dess Høge Ordförande i sitt inledningstal berörde så väl de frivilliga sjukvårdsföreningarnas uppgift, som de stora svårigheter de under kriget hafva att bekämpa och de verkliga eller förmenta missbruk hvartill de ledt — skärskådande och sammanställande de hvarandra motsägande företeelserna, med en klarhet och opartiskhet, som var egnad att kasta ett nytt och förklarande ljus öfver de många stridiga rykten, som spridd sig rörande föreningarnas verksamhet och nytta. I den sedermera upplästa årsberättelsen lemnades uppgifter öfver de bidrag som afsändts till agenturen i Basel, så väl i penningar som i varor och persedlar. Vid sammanräknandet af de betydliga beloppen tänkte måhända mången med oss, att *om insamlingen skett i tid* och man varit *väl förberedd*, hade, utan större uppoffringar, en hel liten svensk ambulans kunnat utsändas, hvars läkare och sjuksköterskor kunnat till hemlandet återbära en dyrbar skatt af insigt och erfarenhet. Nu lära imellertid, genom Sjukvårdsföreningens och Läkaresällskapets förenade påtryckning, statsanslag hafva beviljats för fyra svenska läkare att begifva sig till krigsteatern och der söka anställning vid ambulanserna.

Men vi återvända till vårt ämne, för att nämna att Fruntimmerskomitén, som förut haft att glädja sig åt Sjukvårdsföreningens hjertliga erkännande, uttryckt i en af dess Ordförande undertecknad skrifvelse, nu äfven hedrats med H. K. H. Hertiginnan Sophias önskan att deruti inträda, hvarjemte komitén lärer hafva att hoppas bidrag för det tillämnade förrådet af sjukvårdspersedlar äfven från andra medlemmar af den kongl. familjen *).

Esselde.

*) Om någon bland våra läsare skulle vilja använda någon del af sådant gammalt linne eller ylle, som eljest lätt förfäres, samt någon del af de långa vinterqvällarne till dess förarbetande, kunna de sålunda samlade persedlarne under loppet af nästkommande Mars månad insändas till någon af undertecknade:

Justitierådinnan Olivecrona, Malmkillnadsgatan N:o 11.

Fru Fr. Linnell, Rödbotorget N:o 1.

Fru S. Adlersparre, född Leijonhufvud, Klara Strandgata N:o 2 A.

31. Nordiske Kvindeskikkelser.

4. Karen Brahe.

Der vor engang en tid, da stolte, rige sagn og sange gik fra mund til mund herhjemme i Norden. Riddertidens ånd og de romantiske bedrifter, som den fremkaldte, fandt et udtryk i en folkepoesi, der søger sin lige Europa rundt. Men som en rig og herlig blomstringsperiode i et folks åndelige liv altid afløses af andre, da alt synes ligesom at sygne og dø bort, således gik det også her. Reformationen bragte et helt nyt liv og helt nye interesser, og den bragte tillige kulde og foragt mod det gamle; den poesi, der havde sin dybeste rod i alt det, som den nye lære trådte fjendtligt op imod, kunde ikke længer trives, den måtte i ethvert tilfælde krybe i skjul og vente på bedre dage. Dø kunde den ikke; det store og herlige kan aldrig tilintetgjøres, men det kan trænges tilbage og glemmes for en tid. Og det blev det. Ovenpå den stærke åndelige kamp, som religionsforbedringen fremkaldte, fulgte en slappelse, der til slutning førte ind i smålig og lærd pedanteri og foragt for alt det hjemlige og folkelige. Og ganske vist, mellem latinske folianter og puddrede parykker passede gamle folkeviser kun dårligt; når filologi og lærd kævleri om narrestreger sad i højsædet, så måtte den gamle hjemlige poesi gemme sig og fortrække bort fra alt det væsen. Og det gjorde den; den søgte til bondens simple stue og bad bange og forfulgt om ly under hans tag. Men den fandt, hvad den søgte, og hos ham blev den modtagen som en kærkommen gæst.

I de fine og dannede kredse derimod vilde man, som sagt, slet ikke vide noget af den at sige; det blev anset for en stor skam at kende noget til den. Derfor hørte der mod til at søge den op, hvor den var og toge den under sin beskyttelse, og der hørte mere til end nu, nemlig skarpsyn og følelse for det skønne og ædle, stærk og inderlig kærlighed til det. Og dog var der dem, som ejede alt dette; midt i denne smålighedens og pedanteriets tidsolder fandtes der kvinder, til hvis hjerter den gamle sang kunde nå, kvinder, som kunde se alt det skønne og rige, der lå i den, og som kunde begejstres af den og vilde skænke den et tilflugtssted hos sig.

Blandt dem var Karen Brahe. Hun var ikke den eneste, ti ved siden af hende stod andre, som Anna Basse, Anna Krabbe, Dorothea Thott, Anna Munk, Sophie Sandberg o. fl., men hun var den, hvis kærlighed til og omhu for de gamle sange vi skyldte mest.

Karen Brahe er födt noget efter midten af det syttende århundrede. Hendes fader var Preben Brahe, ejer af Engelsholm i Jylland, og hendes moder Susanne Gjö, en dotter af Falk Gjö til Hvidkilde. Efter at have nydt en omhyggelig opdragelse gav hun sig tidlig hen til literære sysler; allerede i sin ungdom oversatte hun forskellige skrifter på Dansk, deriblandt Luthers kommentar til Galaterbrevet. Til hendes ungdom kende vi imidlertid ikke ret meget, historien har været temmelig karrig med at optegne data angående hendes eget liv; det er igennem af de minder, som hendes handlinger har sat hende, at vi skal danne os et begreb om hende selv.

Længe havde det været hendes kæreste ønske at stifte et adeligt frökenkloster, og omsider nåede hun også at få dette ønske virkeliggjort; den 8:de november 1716 inviedes Karen Brahes adelige frökenkloster i Odense, efterat hun havde skænket sin egen såkaldte "bispegård" til dette öjemeds opnåelse. Hun blev selv priorinde i klosteret og hun virkede meget for det.

I stille ro og omgiven af söstre, med hvem hun i tanker og interesser stemmede overens, havde hun nu rig lejlighed til at bringe en længe næret plan til udförelse. Hvad hun fra sin barndom og ungdom mindedes af gamle sange optegnede hun nu, og hun søgte derhen, hvor fortidens bedrifter og sagn endnu löd fra folkets mund med al den fordums fylde af skönhed og poesi. Hun lyttede til, og hun indoptog i sig, hvad hun hörte. Og når hun så atter sad indenfor klosterets mure, da tog hun på ny de skatte frem, som hun havde samlet; hun så, at dette var for stort og ædelt til at det skulde dö bort med en slægt, der i indbilsk hovmod ikke skattede dets værd, og derfor besluttede hun at opbevare det for en kommende tid, der bedre kunde sætte pris på det. Flittig og arbejdsom sad hun ved skrivebordet og optegnede med troskab og ærefrygt alt det, hun havde hört, og således ere de uskatterlige samlinger fremkomne, som vi endnu besidde fra hendes hånd. Uden dem vilde uhyre meget af vore gamle folkeviser være gået tabt, uden dem vilde vi måske aldrig have været i stand til at forstå, hvad der blev tilbage, og uden dem vilde muligvis aldrig en så blomstrende digtningsperiode som de siste dages være bleven til; ti nutidens poetiske literatur er i væsentlig grad bygget på de gamle folkeviser. Derfor skylde vi i denne retning Karen Brahe uhyre meget.

Men vi har endnu et andet hædrende vidnesbyrd om hende, og det er det navnlig på håndskrifter så righoldige bibliotek,

som hun efterlod sig og skænkede til klosteret, hvor det endnu opbevares.

Hendes moders søster, Anne Gjö, havde samlet en betydelig bogsamling. Vid sin död önskede hun, at denne ikke skulde blive splittet ad, og hun testamenterende den derfor til Karen Brahe, hvem hun antog snarere vilde föröge end forminske den. Og hendes förventning blev også i fuldeste mål stadfästet. Karen Brahe förögede samlingen, så den voxte op til at blive et af de störste biblioteker i Norden, og der findes i det mange trykte og håndskrevne böger af sjeldent värd; böger, som har bragt os kundskab om särdeles meget, som vi nu ved, men som vi uden dem aldrig havde fået at vide.

När vi da sammenholde to sådanne fortjeneste med hinanden, så kan det ikke fejle, at vi med tak og glæde ville indrömmе Karen Brahe en plads blandt Nordens ädlestе kvinder, så kunne vi ikke andet end i fuldeste mål undertegne Hans Birckerods æredigt, hvis slutning velment, öm end temmelig naïvt, lyder:

”Så vist som alle må din store dyd tilregne,

At du har dette gjort til manges store gavn,

— Så vist vil Himlen selv og Himlens herre tegne

I livsens bog og på den hvide sten dit navn.” —

Richard Kaufmann.

32. Nytt på vår bokhylla.

ÖFVERSIGT.

Främst på vår bokhylla står i dag den nya godtköps-upplagan af *J. L. Runebergs skrifter*. Med glädje skall säkerligen den svenska allmänheten helsa denna företeelse och skynda att, för det i sanning billiga priset af 10 R:dr, tillägna sig sin älsklingsskalds samlade verk, ordnade såsom här i grupper, hvilka underlätta en öfverblick af skaldens verksamhet i dess helhet, på samma gång de gifva de olika delarne deraf sin egen naturliga belysning. Upplagan redigeras af professor Nyblom i Upsala och kommer att beledsagas af en af honom gjord teckning af Runebergs lif och skaldeverksamhet, hvilken emotses med så mycket mera spänd väntan, som ännu ingen lyckats gifva någon rätt tillfredsställande eller helgjuten karakteristik af den ädle skalden.

Af *Porträtter till Fänrik Ståls sägner*, utgifna i Helsingfors, hafva vi mottagit 2:dra häftet och meddela härom följande ömdöme af F. B.

Medens historisk nat endnu hviler over mangt et foretagende, som ligger så langt tilbage for vår tid, at alle granskningens hjælpemidler for længe siden måtte kunde været framdragne, — så findes til gengæld et eller andet afsnit i vår nyere historie, som er så omhyggelig gransket fra alle sider, at det tager sig ud ligesom et lille stykke åldtid i nutiden. Dette synes så meget mer tilfældet, når tillige skalden har kastet sit skær af skönhed derover; det lyser der for os lige som en nærliggende fjældtind, oplyst af solen, — nær og fjærn på samme tid.

Finlands sidste kamp 1808—1809 danner sligt et afsnit i historien; og det er derfor med rette, at en finsk forfatter, *Fr. Cygnæus*, har kaldt det "vår yngsta forntid". Ligesom Nordens ældgamle "forntid" har sin edda, således har Finlands yngste sine "Fänriks Ståls sägner". Det lader sig vel ikke göre at gjennemføre en sammenligning imellem dette *Runebergs* mæsterværk og hint ærværdige folkedigt. Deri ligner de dog hinanden, at deres toner har lokket nutiden til at lytte til förtiden og hos hin vakt slig en deltagelse for denne, at vi med glæde modtager en hvær ny oplysning om disse æmner.

Udgiveren af disse "Porträtter" har ydet sin skærv til dette formål. Af de tre billeder synes især de to heldig udførte; og i de levnedsskildringer af *J. A. Cronstedt*, *C. N. af Klercker* og *V. v. Schwerin*, som dette hæfte *) indeholder, er det öjensynligt, at forfatteren gör sig umag for at være retfærdig. Han skjuler ikke sine heltes svage sider; men retter kun et eller andet ubilligt ömdöme, som tidligere har været fældet. Det er ikke *lovtaler*, men *sandsagn*, man må vente af disse "Porträtter till Fänrik Ståls sägner"; deres formål er ej det uopnålige: at göre digtet *skönner*, men kun: at göre det *klarere* for læseren. Denne vil da også se skönhederne des skarpere.

Landtlifvet i England, skildradt af en förment fransk landsflyktig, hvars äkta brittiska skaplykke dock ofta förråder sig, ger läsaren en åskådlig bild af det inre samfundslifvet i England. Bland mycket, som man förut känner genom sedemålare sådana som Dickens, George Eliot m. fl., finner man här mycket, som man förr ej känt eller ej sett i samband med öfriga närbeslägtade förhållanden och derfor ofta oriktigt bedömt. Dit hör skildringen af den engelska aristokratien och den vördnad hon åtnjuter på samma gång hon står i omedelbart samband med massan af folket; dit hör ock teckningen af presternas egendomliga ställning, föreningsväsendet, sjelfuppfostringsanstalterna m. m. Särskildt bör beskrifningen på tjenarinneskolorna, sättet att bilda en god kyrkosång, att anordna folkboksamlingar, bilda vedbrands-, sjukvårds- och beklädnadsföreningar m. m. intressera våra svenska fruntimmer.

*) Uagtet al eftergranskning har det ej været muligt her i Danmark at opspörge om 1' hæfte uogensinde er udkommet, — og i så fald: *när?*

I Sorg og i Glæde, af *Benedicte* (Kjøbenh. 1870) är en samling blandade dikter, hvilken ehuru innehållande åtskilliga obetydligheter, som gerna kunnat vara borta, dock utmärker sig för samma rena ande och friska lifsåskådning, som alltid möter hos denna förf., qvarlemnande ett intryck liknande det af en klar, uppfriskande höstdag. För att inleda en närmare bekantskap, meddela vi här ett af de vackraste styckena:

Den gamle Pige og det fattige Barn.

1.

Hun sad i den stille Vinternat
Og grunded paa Troens og Haabets Skat.

Mens Hænderne sysled i vanlig Flid,
Og Tanken fløi til en svunden Tid,

Med vaarlige Løfters gyldne Glands,
Der svandt som en Fata Morgana Dands.

Derude suse de gamle Trær,
Og Skyerne drive for Vind og Vær;

Det flyger fraoven og op fra Jord:
End hærded ei Frostens Sneflagernes Chor.

Men indenfor er der lunt og godt,
Skjøndt Ilden ulmer paa Arnen blot,

Thi snart er det Tid at gange til Ro,
Længst hele Landsbyen sover jo.

Hun reiser sig for til sit Kammer at gaa,
Og føler mekanisk paa Laas og Slaa,

Alt som hun var vant i saa mangt et Aar,
I Sommer og Vinter, i Høst og Vaar.

Dog tøver hun end med at sige Godnat
Til Dagligstuens Erindringsskat,

Som holdtes hun af en usynlig Haand,
Som lammedes hun af en Tryllevaand.

«O Gud, hvad er det? Et kvalfuldt Skrig!
«Nei, nei, det er Vinden, som gjækker mig,

«Der er det igjen, saa hvinende hvast,
«Som om i Dødskamp et Hjerter brast!»

Hun sætter Lampen i Vinduet hen,
Og aabner den laasede Dør igjen.

Hun træder behjertet i Haven ud,
Trods Vinternattens isnende Slud.

Hun bæres som af en usynlig Magt
Mod Det, der har hendes Rædsel vakt.

Der ligger en Qvinde for hendes Fod,
Med Hovedet støttet til Sølvpoplens Rod.

Der ligger en Qvinde paa snedækte Jord,
I hendes Skjød er et nyfødt Nor.

Men Livet er flygtet fra Moderens Bryst,
Hun har ei til Velkomst sin Spæde kyst.

Hun har ikke takket Gud for den Skat,
Hun har for evig sagt Dødens Godnat,

Til Glædens og Smerternes rige Væld —
O Frelsernaade, annam hendes Sjæl!

2.

Og der blev sendt Bud, og der holdtes Forhør,
Men rent forgjæves man Spørgsmaal gjør.

Og Gisninger hørtes der hist og her,
Men ikkun sig selv man gjorde Besvær.

Thi Døden det Privilegium har
At holde hver jordisk Spørger for Nar.

Der hjalp ei Justits, hverken fjern eller nær,
Og Sladderen selv maatte strække Gevær.

Hun havde ei spurgt! I Herrens Navn
Tog hun den Spæde strax i sin Favn,

Og bar ham ind i sit stille Paulun:
Han skulde ei jordes i Sneens Dun!

Hun kalder paa Pigen, saa selsom i Hu:
«Staa op, Kirstine, og hjælp mig nu!

«Et lidet Barn har Storken os bragt,
«Foruden Gebyr og Reisefragt.»

«Men, kjære Frøken — forbarme sig Gud!
«Det Barn maa da sættes paa Sognet ud.»»

«Nei, Sognet har nok af fattige Smaa,
«Som vrangvillig Hjælp det yde maa.

«Det Barn er nu mit, Gud har det befalt,
«Og jeg maa tie, naar Han har talt.»

Fra Beltet sit Nøgleknippe hun drog,
Sit blødeste Linned fra Skabet hun tog,

Og Børnetøiet blev lavet i Hast,
Det blev ikke syt, det blev viklet fast.

Saa hented hun Mælk og Sukker og Vand,
Og maded saa smaat den lille Mand.

Til Vugge hun gav ham sin egen Arm,
Der hvilte han blødt og sikker og varm. —

Hun havde ei gynget Barn paa Fang,
Hun havde ei nynnet Vuggesang.

Ad andre Veie var hun bleven ledt,
Til strengere Pligter hidtil udset.

Nu vugger og visser hun Dag og Nat,
Hun kalder den Lille sin dyreste Skat,

Og Livet blomstrer med vaarlig Glands:
Det er ei en Fata-Morgana-Dands!

Nei, det er en Lykke saa stor og rig,
I den er ei mindste Men eller Svig,

I den har sig Himmerigs Dør opladt
Med Juleglæde hver evige Nat.

3.

Saa smykked hun ham i det hvideste Lin,
Og gjorde til Daaben sin Gudsøn fin.

Hun vikled ham ind i den Kappe blaa,
Guds Engle bad hun Fadder at staa.

Hun bar ham til Kirken i egen Favn,
Hun gav ham et deiligt nordisk Navn,

Og frydede sig ved at vide forvist:
Nu er han indskreven til Jesum Christ;

Nu har han en Hjælper i hver en Nød,
Endskjøndt hans stakkels Moder er død! —

Men Landsbyen rent i Harnisk kom,
Da den Historie bares om:

«Den gamle Frøken har taget en Dreng,
«Hun lægger ham i sin egen Seng.

«Hun gjør sig til Barnepige for ham,
«Og føler end ikke den ringeste Skam.

«Gud veed, hvad Enden skal blive derpaa,
«Vist lidt forstyrret hun være maa!

«Tænk bare: Hun passer ham Nat og Dag! —
«Det er dog en høist besynderlig Sag.

«Og hvis hun nu dør, er vi ligenær,
«Saa bliver det Barn vort Sogn til Besvær,

«Maaske man ellers var bleven ham qvit —
«Det glemte hun nok, da hun gik saa vidt.»

Saa væved de op og saa væved de ned,
Men ei de forstyrrede hendes Fred.

Hun lod dem snakke, hun huskede paa,
At Snak og Vrøvl vil med Tiden forgaa,

Men evig blomstrer det Kjærlighedsliv,
Der skaber Kæmper af svageste Siv. —

Og Drengen trives til hendes Lyst,
Snart stammer «Gudmor» hans spæde Røst;

Snart skal han lege Tagfat og Skjul,
Og feire med hende den liflige Jul.

Han kjender ei anden Moder paa Jord,
Gud veed, hvor i Verden hans Fader bor! —

Han kjender kun hendes Kjærlighedsvæld —
O maa det ham vorde til evigt Held!

Från danska bokhandeln ha vi för öfrigt mottagit en ny upplaga utvalda dikter af *Wessel*, samt af *Evald* — författare alltför väl kända och högt uppskattade äfven i Sverige, att de af oss skulle behöfva ett förord. Värde af de båda diktsamlingarne förhöjes af de inledningsord, som bifogats af pennor, sådana som en Hauchs och en Lies.

Under titeln *Från Saimens och Päijänes stränder*, har i Helsingfors utkommit en samling öfversättningar och bearbetningar från finskan, hvilka gifva svenska läsare ett godt tillfälle att lära känna den nutida finska poesien, med dess egendomliga stämning och stundom ovanliga former. Såsom inbjudning till denna bekantskap meddela vi här några prof, valda bland sådana smådikter, som gifva en inblick i den finska qvinnans lif och skaplynne.

Nog förser mig sorgen nu med sånger!

När jag var en ung och yster flicka,
Kom till oss en qvinna ifrån Lappland,
Som i sångens konst var väl förfaren.
Henne gaf jag då min bästa kjortel,
Gaf mitt allra bästa helgdagslinne
Och det skönsta ullgarn, som jag egde,
Mot att hon mig lärde sina sånger.
Hör! du gamla qvinna! hvad jag säger:
Gif tillbaka nu min bästa kjortel!
Gif tillbaka nu mitt helgdagslinne
Och det sköna garn, som jag dig gifvit!
Jag behöfver ej din lärdom mera:
Nog förser mig sorgen nu med sånger,
Sakna'n lär mitt hjerta tusen visor.

O! blir han min lefnads fröjd.

Så späd och arm
Vid moders barm
Nu slumrar min son i frid.
Men tiden går,
Om några år
Han pröfvas i livvets strid.

O! skall mitt hopp
 Då fyllas opp?
 O! blir han min lefnads fröjd?
 Blir han kanske
 Mitt hjerte-ve?
 Gud vet det i himlens höjd!

Min modersbarm,
 Så full och varm,
 Min älskling jag bjuda kan;
 Men mödrarne
 Förstånd ej ge,
 Det ger Herren Gud, blott han.

Snart nog får du vaka.

Vyss! vyss! vyss! min flicka du!
 Slumra sött, du ljufva!
 Sof, min lilla ärla, nu!
 Slumra, vackra dufva!

Sof! sålänge du det får,
 Ej din ro försaka!
 Ack! den tid snart förestår,
 Då du nog får vaka.

Lyckan kräfver skatt af dem,
 Som hon mest tycks gynna,
 Och i älskad makes hem
 Många qual begynna.

Svärfar anspråk på dig har,
 Svärmor dig behöfver,
 Barnens hop i kjorteln drar —
 Ej en stund blir öfver.

Vyss! vyss! vyss! min flicka du!
 Slumra sött, du kära!
 Gråt ej! qvinnan måste ju
 Sig att tiga lära.

Hvarför utan orsak så
 Jemrar du och klagar?
 Dina tårar spar uppå
 Till bekymrens dagar!

Huru skall jag löna min moder?

Hur' skall all den vård jag löna,
 Som jag af min moder fått?
 All den smärta, hon fått röna?
 Allt det qual, hon genomgått?

All den varma mjölk, hon gifvit
 Mig att dricka vid sitt bröst,
 Och för hvarje gång jag blifvit
 Varnad ömt af hennes röst?

De som samlat gods och håfvor,
 Kunna plåna ut sin skuld,
 Kunna gifva rika gåfvor,
 Präktigt sidentyg och guld.

Men i hela syskonringen —
 Ack! jag vet det alltför väl! —
 I vår barnakrets finns ingen,
 Som fått rikedom till del.

Hvad min moder jag kan bringa:
 Skogens honung, tufvans bär,
 Svanens fjädrar — alltför ringa
 Det mot hennes kärlek är!

Milde Jesus! vedergälle
 Du till moder kär min skuld!
 Löna henne i mitt ställe
 Med hvad bättre är än guld!

Från Finland hafva vi äfven mottagit ett annat litet häfte, innehållande en skildring af vår tids måhända ädlaste politiska karakter, en person, hvilken det endast fattats ett — framgången — för att han skulle helsats såsom det 19:de århundradets störste man: den venetianske frihetshjelten *Daniele Manino*. Teckningen vittnar om författarens kärlek för sitt ämne och är försedd med Maninos porträtt.

Småstycken i bunden och obunden form, utgifna af föreningen för sinnesslöa barns vård, är ett litet häfte berättelser och smådikter, som vi anbefalla till läsaren, både för det goda och rena innehållets samt för det goda ändamålets skull; det säljes nemligen till förmån för det nybildade asyltet för sinnesslöa barn.

Af *Nordiske Digtare* hafva häftena 12—17 utkommit, innehållande bland annat porträtter af Paludan Müller och Ploug, Munch m. fl., med lyckade urval af deras skrifter. Vi upprepa hvad vi förut yttrat om detta verk, att det nemligen borde finnas inom hvarje hem och skola, der man vill införa ungdomen i den nutida nordiska diktareverlden, samt att det särdeles väl lämpar sig till skolpremier.

C. Lemckes populära estetik, i en förträfflig öfversättning, är nu afslutad och af *Richard Wagners Rom* har sjetten häftet utkommit, försedt med talrika illustrationer.

På det *religiöst filosofiska* området ha vi att omnämna en afhandling öfver *Pligten* af *Jules Simon*, ledamot, ej blott som det står att läsa på titelbladet, af franska institutet, utan numera äfven af den franska regeringen. Känd och värderad genom sina skrifter öfver *uppföstran*, om *arbetet* och särskild om *arbeterskan*,

framträder han i den ofvannämnda afhandlingen med samma ädelhet i syfte, renhet i språk och kärlek för ämnet, ehuru måhända ej med den förmåga att fångsla läsaren, som han visat i sina öfriga arbeten. Denna förmåga eger deremot i rikaste mått hans landsman och medbroder *Edv. Laboulaye*, och sällan har han utvecklat densamma med mera framgång än i sin skrift *Om den religiösa friheten*, hvars införlifvande med vår litteratur genom en god öfversättning vi helsa såsom en af sommarens bästa litterära företeelser; synnerligt värdefulla äro uppsatserna om *Channing*, hans lära och lif, om *klostersamfundet i protestantismens sköte*, om *den obefläckade aflelsen* m. m.

Till samma slags litteratur måste man väl hänföra *Den gryende dagen*, eller *den nyaste reformationens resultat*, af *F. P. Cobbe*, ehuru det är nästan omöjligt att göra sig ett redigt begrepp om vare sig syftet eller innehållet af ett arbete, som blifvit så misshandladt i öfversättningen som detta. Författaren är känd som en anhängare af unitarismen eller den ädlare rationalismen och synes vilja bekämpa både den förstelnande dogmatismen inom kyrkan, och den krassa materialismen inom nutidens filosofi. Boken är dock, som sagdt, alltför vanställd i öfversättningen, att vi skulle kunna fälla ett omdöme om dess ursprungliga värde eller betydelse.

Bland *periodisk litteratur* påpeka vi de senare häftena af *Framtiden*, innehållande bland annat en intressant granskning af Stuart Mills bok, *The subjection of woman*, samt *Läsning för Folket*, hvars tvänne sista häften innehålla flera goda praktiska uppsatser, en god lättfattlig skildring af Runebergs dikter efter ett föredrag i Herrestads folkhögskola, några ganska präktiga Tankar om förr och nu af en Helsingbonde m. m.

Några ord om vården af den växande ungdomens fysiska och psykiska helsa, af professor *G. Kjellberg*, är en liten ypperlig skrift, som skildrar farorna af det nuvarande skolväsendet, med sitt mångläseri och sitt öfveranstängande af lärjungarnes intellektuella krafter på bekostnad af de fysiska. Folket är ännu detsamma som det fordom var, med anlag till mycket stort och godt; men dessa anlag ha blifvit inkastade i det stora krossverk, som vi kalla läroverk, och utgått derur, putsade och finslipade väl, men i förminskad form; deraf bristen på dessa stora andar, som fordom ej voro sällsynta ibland oss. Ännu större är faran för de små anlagen. "Om", slutar författaren, "vårt folk förbiser pligten att vårda sin uppvoxande ungdoms

psychiska och fysiska utveckling, kan det ej länge ega bestånd som en sjelfständig lem af den europeiska folkfamiljen. Det skall då komma en tid då intellektuel och moralisk slöhet skall utgöra vårt nationela kännemärke, och då bland oss nordisk kraft och mandom endast skola vara historiska begrepp, utan motsvarighet i verkligheten." Dessa ord böra vara nog för att anbefalla den tänkvärda skriften till alla som älska och bära ansvar för den svenska ungdomen och vårt folks framtid.

Slutligen ha vi att nämna en för mången säkert välkommen framställning af *Rättstafningens grunder*, byggd på den Ihreska satsen: "hvad örat hörer bör ock ögat se", af *Artur Hazelius*, samt en *Kort framställning af det danska uttalet*, af *Fr. Bajer*, ett litet arbete, som ger en välbehöflig ledning åt svenska läsare af den danska litteraturen, och för hvilket vi hembära författaren vår tacksägelse, glädjande oss med honom öfver hvarje ny länk, som förstärker den *andliga* kedja, hvilken binder sig kring fränderna på ömse sidor sundet. Med anledning af Hr Hazelii och ett annat med detsamma likartadt arbete, ha vi mottagit ett slags upprop till våra qvinliga läsare, som vi härnedan meddela.

Reader.

33. Öppen talan.

Till rättstafningsfrågan.

Ljudlagar och skriflagar. Af *J. E. Rydqvist*. Stockholm, 1870 (P. A. Norstedt & Söner.)

Om rättstafningens grunder med särskildt afseende på svenska språket. Af *A. Hazelius*. Stockholm, 1870 (P. A. Norstedt & Söner.)

"En se posant en adversaires du pédantisme en fait d'écriture, elles faisaient preuve de bon sens et de bon goût, Honneur donc à ces femmes distinguées qui ont eu le courage de s'affranchir du joug des habitudes et de braver l'opinion du moment."

A. F. Didot: Observations sur l'ortographe ou orthographe française, 2 ed. (Paris 1868.)

Qvinnan, och i synnerhet modren, är kallad till *modersmålets vårdarinna*, så vidt som hon alltid är eller bör vara sina barns första lärarinna i det lefvande modersmålet. Derföre kan intet, som rör dettas förkofran, vara henne likgiltigt.

Men det lefvande modersmålet, liksom allt lefvande, utvecklar sig oupphörligt, än fortare, än långsammare. För ögonblicket pågår striden om *rättstafningen*. Väl är det så, att denna del af språket är så yttlig, att den förhåller sig till detta såsom huden till sjelfva kroppen. Qvinnan måste dock veta, huru vigtig hudens renhet och friskhet är för hela kroppens sundhet, den sanna qvinnan måste djupt förakta allt främmande smink, alla påklistrade "mouches" m. m.,

— och lyckas det att öppna hennes öga för den sanningen, att modersmålets synliga form icke är tidsenlig, icke längre svarar mot innehållet, då må också hon medverka till att tvätta den ren.

Är nu detta fallet? Den förstnämnde af ovanstående författare säger, om ock med många betingelser, *nej*, den sistnämde obetingadt *ja*. Den förste ställer sig, nästan uteslutande, på *historiens*, det förflutnas, grundval; den siste ställer sig närmast på *idéns*, det framtidigas. Hvem skola vi tro? Författaren af Svenska Språkets Lagar har ett större namn; men den fria qvinnan bör akta sig för blind "auktoritetstro". Hon måste höra dem begge, innan hon kan uttala någon sjelfständig dom; och döma *måste* hon, om hon vill bevara "namn, heder och värdighet" af "modersmålets vårdarinna".

Insändaren af dessa rader har redan fält *sin* sjelfständiga dom. Det måtte därför vara honom tillåtet att rikta uppmärksamheten på en hufvudpunkt i de ändringar som föreslagits i svenska rättstafningen: *teckningen af v-ljudet med v-tecknet i hvarje fall*, — och icke, såsom hittills, endast i några med *v*, i andra med *f*, i andra åter med *fv*! Äfven *J. E. Rydqvist* har tidigare i "Den Historiska Språkforskningen" (2:a uppl. s. 10) kallat sistnämnda skrifsätt "en barbarism, som hvarken Danskar eller Norrmän låtit komma sig till last". När han nu mera försvarar denna "barbarism", må han väl sedan dess hafva funnit nya grunder. Med bästa vilja hafva vi dock hos honom funnit blott en enda: *vanans makt*. Hur stark denna är, vet hvar och en, som känner modets inflytelse på smaken — och hvilken qvinna känner icke denna? Men något alldeles liknande gör sig gällande i språkets verld. Sålunda — säger *A. Hazelius* — "anse många på fullt allvar *hafva, lefva, skriva* ojämförligt mycket vackrare än *hava, leva, skriva*; men om de samme finna *Dafvid, Efva, befvis, jufvel, gefvär, privat* skönare än *David, Eva, bevis, juvel, gevär, privat*, torde vara tvifvel underkastadt". Äfven *Rydqvist* bifogar (på anf. st.), att detta i synnerhet "gör vårt språk främmande för utländingen". Det skulle väl också finnas bildade svenskar, som under hastig uppläsning hafva låtit ögat bedraga tungan. Vi hitsätta följande till läsarens bepröfning: *affeja* — *affekt, affla*, — *affisch, affärd* — *affär, bofaktig* — *bofast* och *bofink, grafvård* — *grafvar, groffil* och *skriffel* — *griffel, halföre* (jfr *halföre*), *profark* — *profan, proflektion* (icke: "*pro-flektion*"), *reform* (*ref-orm* eller *re-form*), *rofaktig* och *roffisk* — *roffare, räfsax* — *räfspinne, skafull* (icke: "*ska-full*"), *skofla* — *skoflickare* (dessa äro lånade ur en ännu otryckt handskrift).

Sanningen segrar alltid till slut; men hennes seger kan fördröjas. Åtlöjet hindrar ofta framsteget; men sluter qvinnan sig till den framskridande sanningen, brytes åtlöjets spets. Mätte qvinnan, om den nya rättstafningens målsmän föra sanningen i sin sköld, understödja deras sträfvanden för stafsättets förenkling! — och efterverlden skall om Nordens qvinna fälla samma ärofulla dom, som nu fälles om Frankrikes för nära två hundra år sedan, i de ord, hvarmed vi inledt denna anmälan.